

2

NÉMET PHILOLOGIAI DOLGOZATOK

SZERKESZTIK: PETZ GEDEON, BLEYER JAKAB, SCHMÍDT HENRIK

XII.

L. O. 2392

A BUDAI ÉS PESTI NÉMET SZINÉSZET TÖRTÉNETE 1812-IG

JÁTÉKSZINI ÉS DRÁMAIRODALMI SZEMPONTBÓL.
FÜGGELÉKÜL A BUDAI ÉS PESTI NÉMET SZINHÁZAK
MŰSORA 1783–1812.

IRTA

KÁDÁR JOLÁN

A budapesti kir. magyar Tudomány-Egyetem bölcsészeti karától utalmazott pályamű.

BUDAPEST, 1914.

PFEIFER FERDINÁND KÖNYVKERESKEDÉSE.

Ára 5 korona.

NÉMET PHILOLOGIAI DOLGOZATOK

SZERKESZTIK: PETZ GEDEON, BLEYER JAKAB, SCHMIDT HENRIK

XII.

A BUDAI ÉS
PESTI NÉMET SZINÉSZET
TÖRTÉNETE 1812-IG

JÁTÉKSZINI ÉS DRÁMAIRODALMI SZEMPONTBÓL.
FÜGGELÉKÜL A BUDAI ÉS PESTI NÉMET SZINHÁZAK
MŰSORA 1783–1812.

IRTA

KÁDÁR JOLÁN

A budapesti kir. magyar Tudomány-Egyetem bölcsészeti karától jutalmazott
pályamű.

BUDAPEST, 1914.

PFEIFER FERDINÁND KÖNYVKERESKEDÉSE.

846578

Lerm. is. o. 2392/12

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

TARTÁLOM.

	Oldal
Bevezetés	5
I. <i>Az extemporáló darabok kora.</i> Menninger, Kurz és Berner ..	9
II. <i>A rendszeres darabok küzdelme a rögtönzések ellen.</i> Wahr Károly és Hüllverding	13
III. <i>Az első műsor.</i> Schmallögger Johanna	18
IV. <i>A budai rendszeres színészet kezdete.</i> Mayer, Kumpf és Schikaneder ..	22
V. <i>A spektakulum bérlet kialakulása.</i> Tuschl Sebestyén. Az új Hetz-Theater „Fliegende Spektakel“	24
VI. <i>Bulla Henrik 1786—1789.</i>	28
VII. <i>Bergopzoom és Kumpf 1789—1790.</i>	40
VIII. <i>Gróf Unwerth Emánuel 1790—1793.</i>	46
IX. <i>Busch Eugén.</i> A külső fény tetőpontján 1793—1800.	50
X. <i>Busch anyagi bukása</i>	64
XI. <i>A Kreutzer-Theater</i>	67
XII. <i>A játékszín története 1800—1812</i>	72

Függelék.

Tájékoztató	87
I. <i>Az 1783-i pesti műsor</i>	87
II. <i>Az 1786—87-i budai és pesti műsor</i>	90
III. <i>Az 1789—90-i budai és pesti műsor</i>	94
IV. <i>Az 1791—1811-i budai és pesti teljes műsor</i>	99
V. <i>A „Pester Sommertheater“ (Kreutzer-Theater) műsora 1800—1802.</i>	132
Név és tárgymutató	142

ELŐSZÓ.

A budai és pesti német színházak történetével már többen foglalkoztak. Így elsőnek Kertbeny Károly, továbbá Bayer József a nemzeti játékszínről írott művében, Váli Béla és Országh Sándor, még pedig mindnyájan a magyar színészet történetével kapcsolatban. Így a nagyjelentőségű nemzeti színészet története mellett nagyon is másodrendű szerep jutott a német színészetre vonatkozó részeknek, úgy, hogy eddig nem jutottak és nem is juthattak tovább a vázlatos áttekintésnél. — Én az Országos Levéltár és a Fővárosi Levéltár színházi aktáinak anyagából fővárosi német színházaink külső történetének hű képét igyekeztem adni, de — a budapesti Tudomány-Egyetem bölcsészeti karától kitűzött pályatétel követelménye szerint — főképp a műsor jellegének ismertetésére terjeszkedtem ki, mert a műsor világít rá leginkább arra a nagy jelentőségre, amellyel német színházaink története a nemzeti színészet szempontjából bír. Ezért adom függetlenül színházaink műsorát, megjelölvén azokat a darabokat, amelyek a magyar színpadon egyidejűleg megjelennek.

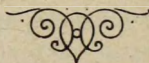
Hálás köszönetet mondok dr. Bayer József tanár úrnak, aki szíves útbaigazításaival munkámban nagy segítségemre volt. Köszönettel tartozom a nemrégiben elhunyt dr. Kassowitz Bruno Tivadar, volt fővárosi levéltáros úrnak, aki levéltári kutatásaimban felvilágosításaival támogatott, továbbá dr. Gárdonyi Albert városi főlevéltáros úrnak és a Nemzeti Múzeum Könyvtára tisztviselőinek szíves előzékenységükért.

Budapesten, 1914 július hó.

Kádár Jolán

A DOLGOZAT
A FÜGGELÉK KIVÉTELÉVEL
KÜLÖNLENYOMAT AZ „UJ
ÉLET“ 1914. ÉVFOLYAMÁBÓL

BEVEZETÉS.

A budai és pesti német színészet történetének első fejezetét tárgyalom, kialakulását, küzdelmeit, megerősödését. Egy fejezet a 18. századi kultúrtörténetből. Feltárul előttünk a 18. századi budai és pesti közönség egész életköre, érdeklődése és ízlése. A színház akkor, amikor az uralkodó kormányzási rendszer a népet a politikától elzárta, az érdeklődésnek még inkább a középpontjában állott. De még nagyobb a budai és pesti német színészet első korszakának a jelentősége a magyar színészetre gyakorolt nagy hatása következtében.

Nálunk a mostoha közviszonyok miatt sem nemzeti színjátszás, sem nemzeti dráma nem fejlődhetett. Éppúgy, mint a felújulás korának magyar irodalma, a felújulás korának magyar színésze is az idegen átmagyarosítása; a magyarság szelleme csak később hasonítja át ezt az idegenséget. Az első magyar színtársulat mintája a budai és pesti német színház, amely ebben az időben már a fejlettségnek magas fokán állott és első fénykorát élte. Ez az első magyar társulat a német színház épületében játszott felváltva a német színészekkel. A német társulat volt legközelebb fekvő mintája a műsor megalkotásában, játékban, modorban és színrehozásban egyaránt. A német színház hozta először a közönséghez nemcsak a német drámai klasszikusokat, hanem Shakespearet és Calderont is. Shakespeare darabjai ugyanazoknak a német átdolgozásoknak fordításaiban kerültek a magyar színpadra, amelyek a budai és pesti német színházaknál használatosak voltak. Abban az időben, amikor nem volt fővárosunknak magyar színésze, drámairóink is kaptak innen eleven benyomásokat.

Még nagyobb a fontossága ennek a színészetnek, hogy mintegy előkészíti a magyar színjátszó társaság számára a talajt. A németországi színészet a fejlődés hosszú folyamatán ment keresztül, amíg arra a fejlődési fokra jutott, amelyen

a magyar színészet a 18. század végén megjelenik. Ezt a fejlődést a budai és pesti német színészet futotta meg a magyar helyett. A rögtönzött darabokkal, Hanswurst komédiákkal való küzdelmet a német színészet vívta meg a magyar helyett s közönséget nevelt a magyar színészet számára.

Mert a német és magyar színházaknak kb. ugyanegy volt a közönsége. Nem kell azt gondolnunk, hogy a budai és pesti német polgárság volt német színházainknak kizárólagos közönsége. Ellenkezőleg, mint a bérlők névsorából kitűnik, a magyar főnemesség szolgáltatta a színházi látogatók zömét.

A német színészet tette szinte nélkülözhetetlen szükségletté a színházi élvezetet a budai és pesti közönség számára. És az idegen kultúrának hozzánk plántált virága tette közkivánsággá a magyar színészet megteremtését, mely a német nélkül talán hiú törekvésnek látszott volna; a nemzet annyi bajának közepette ki tartotta volna fontosnak a nemzeti játékszín ügyét? De nemzeti üggyé vált; mert arról volt szó, hogy német és németesítő kultúrát rontson meg és megrontotta a saját fegyvereivel.

Az első magyar játékszín, hogy úgy mondjam, magyar fordítása a budai és pesti német színészetnek, mint ahogy fordítások, átdolgozások Bessenyei, Báróczi művei és ahogy fordításokkal kezdte meg Kazinczy a magyar irodalom felvirágoztatását. A fordításból átdolgozás lesz s az előretörő nemzeti elem lassanként kiszorítja az idegent.

De a német színészet sem volt nálunk tisztán a népmulattatás eszköze. Az ideszakadt német színészek közt sok a selejtes elem kétségtelenül; de jobb része abban a tudatban van, hogy a német színház ebben a távoli országban a magasabb idegen kultúra terjesztője. Ebben a tudatban hozza színre Wahr Károly az első rendszeres darabokat és meg volt bennük a törekvés, amit az 1808.-i Almanach a budai és pesti színháznak tulajdonít, hogy a jóízlés és erkölcs iskolája akart lenni.

A jövő-menő százakkal szemben egy törzsgárda alakul ki, amely megszereti a magyarságot, sőt a magyar közönség óhaját, hogy magyar szellem, vagy legalább is magyar tárgy szóljon hozzá a színpadról, először a német színház váltja valóra.

Nem volt csupán kassza-sikerekre dolgozó színház az itteni német társulat. A külvárosi színházakkal nem annyira

színvonala, mint sorsa tekintetében állítható párhuzamba. A nagy gazdasági válságok idején anyagi nyomorral küzdve, változtatják egymást az igazgatók. De különösen az első időszakban erős törekvéseket látunk a közizlés fejlesztésére s az itteni színház műsor tekintetében eléri a bécsi Burgtheaternek, akkoriban a legjobb német színháznak színvonalát.

Történetét 1812-ig három periodusra oszthatnám. A kezdet: az extempore-darabok, majd az első rendszeres-darabok és a ballet kultuszának kora; erre következik a mutatványoktól megtisztított színészet kora, a fénykor, végre a külső fejlődés, a külső kiállítás fényének virágkora, amikor azonban érték tekintetében a hanyatlás csirái jelentkeznek s a színház a látványosság kultuszából s a materiális érdeklődés kielégítéséből él; a látványos mesedarabok és ciklikus rablódrámák kora ez. Ebből a belső súlyedtségből rövid időre kiemeli egy külső segítség, a pesti fényes német színház megnyitása.

Pest és Buda színészete a kezdetek-kezdetén külön fejlődik. 1787-ben a kormány kívánságára egyesítik a két város színügyét és Pest mind jobban és jobban érvényesül Buda rovására.

I.

A kezdet.

Az extemporáló darabok kora. Menninger, Kurz és Berner.
1760—1774. augusztus 14-ig.

Budavár 1686 -i bevétele után a törökök évszázados uralmának nyomai csakhamar szétfosladoznak. A török sehol sem gondoskodott uralmának állandósításáról; csak azzal törődött, hogy az adót hiánytalanul befizessék, különben hagyta az elnyomott nemzetiségeket a maguk módja szerint élni. Így rögtön a felszabadítás után Buda és Pest, mint tisztán német városok jelennek meg. A városok vezetősége német, németek tanácsjegyzőkönyveik is, a panaszosok közt egy-két török név, különben semmi nyom.

A két város, különösen Pest fejlődése hatalmas lendületet vesz. A transitó kereskedés természetes gócpontja nálunk ez a kettős város. A pesti vásárok mindig nagyobb-nagyobb jelentőségre emelkednek. A meggazdagodott polgárság szórakozásról gondoskodik. A vásárok alkalmával felgyűlő tömeg, gazdag kereskedő nép, jól fizető közönsége mindenféle mutatványosoknak s az első, bizonyára extemporáló színtársulatnak.

Váli szerint Pesten 1730-tól kezdve voltak vándorló színtársulatok.¹⁾ Hogy miért veszi fel éppen ezt az esztendőt korhatárnak, arról nem szól. Annyi bizonyos, hogy ebben az időben Bécsből Pozsonyon át ide is átköltözhetett a kedvelt Hanswurst.

A budai színészetre vonatkozólag Schams²⁾ a legrégebb nyomokat 1760-ra viszi vissza, amikor is a Várban a Vörös Sünhöz, a Vizivárosban a Fehér Kereszthez címzett vendégfogadónak ívótermében extemporált darabokat adtak elő. Az a ház, amelyben a vörös sünhöz címzett csapszék volt, ma is meg-

¹⁾ Dr. Váli Béla : A magyar színészet története. Budapest, 1887. 71. l.

²⁾ Schams : Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Ofen. 1822. 412. l.

van a Várban, Iskola-tér I. sz. alatt. Kapuja felett most is ott látható a vörös sün.

Schmall a tanácsülési jegyzőkönyvre hivatkozva, öt évvel korábbra viszi vissza a budai színészet történetét.³⁾ Szerinte Vogt János és Gorscheld Ádám színi igazgatók 1755 február 20-án kapták az engedelmet a tanácstól, hogy két hónapon át színelőadásaikkal mulattassák a közönséget. Ezért az adatért azonban nem állok jót; kelte minden szín alatt tévedés. Az 1755.-i budai tanácsülési jegyzőkönyv szerint 1755 február 20-án nem is volt tanácsülés. A febr. 17.-i és febr. 21.-i tanácsülésen, de még az egész tanácsi jegyzőkönyvben sincs szó nevezett színigazgatókról. Ugyancsak Schmall említi, hogy az előadásokra nem is mindig adták meg az engedelmet. Így 1758-ban Unvatter János komédiás folyamodását azzal a megokolással utasítja vissza a tanács, hogy miután a polgárság adót sem képes fizetni, nem akar alkalmat szolgáltatni arra, hogy pénzét szükségtelenre pazarolja.

Az 1808-i színházi Almanach⁴⁾ szintén megemlékezik arról, hogy jártak Pesten és Budán 1770 előtt kóborló színtársulatok, de nem olyanok, hogy érdemes volna őket felsorolni; így elsőnek névszerint az 1770-ben itt szerepelt Menninger-féle színtársulatot említi, mely a mai Reáltanoda-utca sarkán lévő Kohlbacher-kertben egy deszkabódében extemporált darabokat adott elő. Ez a Menninger-féle társulat 1765—67-ig, majd 1773-ban Pozsonyban szerepel⁵⁾. Ugyanez időben — mondja az idézett Almanach — Budán a fehér kereszt és vörös sün termeiben Berner, Kurz, Wendinger és Schmidt vándortársulatai játszottak.

Kurz nagyon ismert alakja a XVIII. század színésztörténetének.⁶⁾ Az extemporáló irány és a bécsi Hanswurst-humor képviselője. Bécsben született (1715), itt is kezdte szí-

³⁾ Schmal Lajos : A régi pesti városház története. 1890. 39. l. jegyzet.

⁴⁾ Almanach der königlichen städtischen Theatern in Ofen u. Pesth v. Paul Czerny u. Joseph Oertel Souffleurs. Pest, 1808. 23. l. Geschichte der Schaubühnen in Ofen u. Pest.

⁵⁾ Heppner Antal : A pozsonyi német színészet története a XVIII. században. Pozsony, 1910. 20. és 23. l.

⁶⁾ V. ö. Allg. Theaterlexikon, herausgegeben v. Blum, Herlosson u. Markgraff. 1839—41. 1—2 Bd. 501. l. Allg. Deutsche Biographie XVII. 1883. 426—428. Nagl-Zeidler Deutsch-oesterreichische Litteraturgeschichte II. 440 l.

nészi pályáját (1737). S a bécsi közönség, amelynek szája íze szerint volt Kurznak, illetve színészi nevén Bernardonnak humora és játéka egyaránt, nagy tetszéssel fogadta. 1752-ben Mária Terézia megszüntette Bécsben a színházi vállalkozók privilégiumát, mire Kurz is elhagyta Bécsset és Prágában, majd Velencében próbált szerencsét, de hasztalan. Nagyobb sikerei voltak Pozsonyban, mely úgylátszik ízlés tekintetében is szinte Bécs külvárosa volt. Kurz a bécsi népies dráma fejlődésében jelentős szerepet játszott. Ez a fejlődés Stranitzky (1676—1726) fellépésével kezdődik, aki az olasz *commedia dell'arte* komikus alakját, a Harlekint, bécsi Hanswursttá alakította; ez a komikus hős a félnék és ostoba salzburgi paraszt alakját vette fel. Ennek a komikus alaknak továbbfejlődése a Kurz-féle Bernardon, ez az esetlen, bárgyú, de alattomos kamasz, Kurz összes darabjainak hőse. Kurz mindig a saját szerzeményeit adta elő. Darabjainak színvonala így nem volt valami magas, gépek, tűzijátékok, közbeszúrt dalok, gyermekszerepek, pantomimek, sokszor azonban kétértelműségek voltak vonzó eszközeik. Darabjainak címei: „Bernardon im Tollhause“, „Bernardon der kalekutische Grossmogul“, „Bernardon der dreissigjährike A. B. C.-Schütz“. Ugyanazok a címek és ugyanaz a humor, mely később a Sommertheaterban Pesten ismét megjelenik; másrészt meg Hensler és Huber darabok alakjában a rendes színpadon hódító útra kél. Csakhogy akkor a hőst nem Bernardonnak, hanem Kasperl, Thaddädl-nek hívják.

Ezekkel a darabokkal jellemezhetjük a Budán és Pesten ekkor megforduló első vándorcsoportok előadásainak jellegét és színvonalát.

Berner gyermekszíntársulati igazgatónak már fontosabb szerepe van a pesti színészet történetében. Az ő kérése folytán alakíttatta át a pesti tanács 1773-ban a Dunaparton lévő török korból itt maradt köralakú erődítményt, az ú. n. Rondellát színházzá. Ebben a színházban kezdődik a pesti rendszeres német színészet és ez marad tanyája 1812-ig.

Az 1808-i Almanachban, mely a budai és pesti színházak történetére rövid visszapillantást ad, a következőket olvashatjuk: „In den Jahren 1771 und 1772 erschien Herr Karl Waar (sic) mit einer regelmässigen Gesellschaft und die Rondelle

wurde eröffnet.“ Ennek nyomán Kertbeny⁷⁾ és Váli⁸⁾ azt írják, hogy a Rondella-színház 1771-ben nyílt meg.

Ezzel szemben a fővárosi levéltárban van Berner Félix gyermek-szintársulati igazgató⁹⁾ kérése a pesti tanácshoz 1773-ban, melyben a Rondella átalakításának eszméjét felveti.¹⁰⁾ A tanácsot azzal kecsegteti, hogy az átalakítási költség bőven megtérülne, ha a város a vállalkozóktól minden előadás után egy dukátot szedne s egy évben legalább 80 előadást tartanának. Az 1808-iki színházi Almanachnak sem ezt, sem a többi évszámait nem kell nagyon megbízhatóknak venni, hisz az egész szájhagyomány útján készült.

Ez a Berner-féle folyamodás a pesti német színészet történetére vonatkozólag a legrégebb levéltári adat. Előbb semmiféle színészekről nincs szó. Ez azonban nem bizonyíték arra, hogy itt nem lett volna előbb is színészet. A pestvárosi tanács 1773 okt. 13-án kelt felírata¹¹⁾ értelmében a város mutatóványosoktól és színészekről eddig nem szedett díjat. Ha pedig pénzt nem hozott az ügy, hát senki sem törődött vele, ha a színészek kértek is engedélyt az előadások tartására, nem sokat írkáltak miattok, csak amúgy patriarchálisan intézte el ügyüket a városbíró. Az első, aki a magistrátus figyelmét a színházra, mint jövedelmi forrásra irányította, Berner Félix volt említett folyamodványában. Hogyne kapott volna az alkalmon a városi tanács! Említett felíratával folyamodik a helytartó-tanácshoz, hogy a Rondella színházzá alakítását engedélyezze, mert ebből a városra csak haszon háramolhatik. Eddig is adtak elő fabódékban német darabokat, de a színészek a városnak semmiféle díjat nem fizettek.

A helytartótanács az 1773 okt. 19-iki¹²⁾ leiratában engedélyezi az átalakítást azzal a feltétellel, hogy az átalakítási költségeknek az ajánlatban foglalt 2077 forint 27 kr. összegét nem szabad meghaladnia. Az átalakítási munkálatokat Lehner Tóbiás vállalkozóra bizzák. A munkálatok gyorsan haladnak és 1774

7) Zur Theatergeschichte von Budapest, Ungarische Revue, 1881. 638. l.

8) i. m. 72. l.

9) Int. a. a. 4932.

10) „Impressarius deren pantomimischen Kindern“.

11) Főv. levéltár. Int. a. a. 4932.

12) Főv. levéltár. Int. a. a. 4932.

aug. 14-én megnyílik a Rondella-színház.¹³⁾ Először Berner Félix játszott itt gyermek-társulatával. Valószínűleg extemporált darabokat és pantomimeket, meg balletokat adhatott elő.

A Rondella-színház eleinte elég tágas volt, 18 páhollyal, 49 zártszékkal bírt, a földszinten és második emeleten egy-egy karzat volt. Az egész 500 embert fogadhatott be.¹⁴⁾ Idők folytán mindjobban szaporodott a színházlátogató közönség, a színház kicsiny volt annyi közönség részére, amennyi jövedelem fedezte volna a színgazdátok kiadásait. A látványos darabok divatja idején a sok dekoráció számára nem volt a színpadon elég hely. Mindinkább szükségessé lesz egy új színház felépítése. 1791-ben már báró Schilson el is készíti az új színház 89.000 forintra terjedő költségvetését,¹⁵⁾ de az ügy egyidőre elalszik.¹⁶⁾

Ezután a pesti színészet története küzdelem a térrel; és küzdelem az egyrészt ebből fakadó rossz gazdasági viszonyokkal.

II.

A rendszeres darabok küzdelme a rögtönzések ellen.

Wahr Károly és Hülverding.

Menninger rögtönzései, a Bernardoniádok ízléstelenségei és Berner gyermek-pantomimjei, ennyit tudunk a színészet eddigi színvonalára vonatkozóan. Állítólag Bernernek már 1760-ban öt-hat felnőttből álló kis társasága is volt, akikkel már rendes betanult darabokat is előadott.¹⁷⁾ Főnnebb említett folyamodványában magát csak Impressarius deren pantomimischen Kinder-nek nevezi. Ezeknek az előadásából bizonyára jobban kitellett a városnak fizetett 80 dukát.

¹³⁾ Rupp Jakab: Budapest és környékének helyrajzi története. Pest, 1868. 277. lap.

¹⁴⁾ Kertbeny i. m. 650. l. és az általa hivatkozott Gothaer Theaterjournal.

¹⁵⁾ Orsz. levéltár: Acta Theatralia.

¹⁶⁾ A Rondella-színház képét a Székesfővárosi Múzeum birtokában levő rajz nyomán l. Új Élet 1914. évf. 2. sz.

¹⁷⁾ Heppner i. m. 22 l.

A rendszeres daraboknak az összes német színpadokon elkeseredett küzdelmet kellett vívniok a rögtönzések ellen. Gottschednek Neuber Karolina színgazgatóő segítségével Németország nagy részében sikerült keresztül vinni a színház reformját s a francia klasszikus tragédiát tette itt uralkodóvá. Bécsben sokkal nagyobb küzdelmet igényelt a reform. A Bécsben a XVIII. század végén fellendült színházi élet speciálisan bécsi ízű, gazdag, népies színiköltészetet hozott létre. Ennek az iránynak a képviselője a nálunk is szerepelt Kurz-Bernardon. A színház reformja, mely főleg Sonnenfels nevéhez fűződik, a rendszeres színdarab formájába öntött és tovább fejlődött Hanswurstiadokat a külvárosi színpadokra szorítja. A budai és pesti színészet kezdő korában Kurz az itteni közönséggel is megismerteti a speciális bécsi rögtönzött bohózatot, de sem külön kifejlésre nem talált nálunk ez az irány, sőt bécsi továbbfejlődése is csak sokkal később talál hozzánk utat, mikor a pesti színházból kiágazik a kis nyári színház.

A budai és pesti színészet megtisztító reformját Wahr Károlyhoz fűzi a hagyomány. Hagyományt mondok, mert Wahr Károly pesti szereplésére nézve nagyon eltérők az adatok és a vélemények.

Az 1808-iki színházi almanach 1771 és 72-re teszi szereplését a pesti színházban. Lehet, hogy már ekkor járt itt. Majd 1777 augusztustól októberig van itt,¹⁸⁾ ez a rövid szereplés, szinte hihetlenné teszi a neki tulajdonított reformokat, hogy a pesti közönséget a rendszeres darabok számára megnyerte. De annyi bizonyos, hogy ezután többé nem találkozunk rögtönzésekkel színpadaink és a bécsi külvárosi színházak hatása gyengül. Műsor tekintetében a Burgtheater játékkrendjének jellege lesz a követendő minta.

Wahr színészi pályáját Kurz, a híres Bernardon társulatánál kezdte, ami bizonyára nem alkalmas iskola jövendő reformátorok számára. 1765-ben Münchenbe kapott meghívást. 1770-ben Regensburgban mint Romeót kifütyülték, hasonlóképen járt 1771-ben Bécsben, mint Richard és Medon. Majd Wiener-Neustádtba megy, ahol már kedveltségre tett szert. Innen meghívást kap az Eszterházy magánszínházhoz. 1773 novemberében

¹⁸⁾ Theaterkalender auf das Jahr 1778. Gotha bei Karl Wilhelm Ettinger. 221. l. U. a. 1779. XXIX. l., továbbá Heppner i. m. 27. l.

Pozsonyban találjuk, hová ezután is többször visszatér. 1779 után Prágában van. E két terminus közé esik pesti szereplése.¹⁹⁾ Pesti reformatori működéséről részletesen beszámol a Theaterjournal 1778. évfolyamának pesti tudósítása.²⁰⁾ Eszerint Wahr Károlyig csak kisebb csoportok adtak elő burleszkeket. Hiába beszéltek le barátai arról, hogy itt rendszeres darabokkal kísérletezzék, ő mégis merészen keresztül vitte szándékát. Éppen olyan időben érkezett — mondja a tudósítás — amikor Magyarország legbelsejéből Szlavóniából, Bánságból és Oláhországból a nemesek országgyűlésre (Landtafel) ültek össze. A „Die Gunst der Fürsten“²¹⁾ című darabbal kezdte meg előadásait. A színház tele volt; a darab kezdetén zaj volt a színházban, de ez némsokára halálos csenddé tompult. Már-már kétkedtek a darab sikerén, de a végén vihareként tört ki a lelkesedés. Ezentul mindig telt háznál játszották a legjobb darabokat. Hamlet lett a közönség kedvenc darabjává és nem lehetett elégszer ismételni. Wahrral volt a felesége, Körner Zsófia is s mindkettőjüket rajongással övezte a pesti közönség.

Valószínű, hogy ezen áradozó tudósításban sok a túlzás. Bayer József²²⁾ is kiemeli reklámszerűségét és megbízhatatlanságát. Különösen az a hely teszi gyanússá az egészet, mikor a „Landtafel“-ről beszél, ahová az ország legbelsejéből, Szlavóniából, Bánátból és „Wallachey“-ből fölsereglett a nemesség. Mi az a „Landtafel“ Országgyűlés? Hisz azt nem Pesten, hanem Pozsonyban tartották s ebben az időben nem tudunk arról, hogy Mária Terézia országgyűlést tartott volna. Ezt bizonyára csak a nagyobb hatás kedvéért vette be a tudósítás írója.

De más tudósításunk is van Wahr Károlyról. Színészi tehetségéről megoszlanak a vélemények. A regensburgi és bécsi kifütyentés²³⁾ nem vet rá nagy fényt. Ezzel szemben a Theaterjournal für Deutschland²⁴⁾ mély tragikus tehetőségnek mondja. A Gothaer Theaterkalender für 1780

¹⁹⁾ Teuber: Geschichte des Prager Theater, Prag, 1884. II. 46.

²⁰⁾ Theaterjournal für Deutschland, V. Stück, Gotha bei Karl Wilhelm Ettinger.

²¹⁾ Banks darabjának Essex-nek német átdolgozása Dyk-tól.

²²⁾ Shakespeare drámái hazánkban. Budapest, 1909. I. 7. 1.

²³⁾ Schmidt Chronologie des deutschen Theaters, herausgegeben v. P. Legband Berlin, 1902. 190. 1.

²⁴⁾ Idézve Teuber i. m. II. 103. 1.

Schröder, Böck és Wäser mellett a legjobb Hamlet alakítók között említi. Prölsz²⁵⁾ ellenben megjegyzi róla, hogy valószínűleg nem mély tehetség, csak ügyes routinier volt. Annyira bizonyos, hogy egyike a legtekintélyesebb német vidéki színigazgatóknak. Essex és Tellheim alakításait bámulták kortársai, s rajongásukkal annyira mentek, hogy egyik kritikus a Salzburger Wochenblattban azt találja, hogy ez a Tellheim volta-kép nagyon kis szerep a nagy Wahr számára és Eckhoffot, mint ennek a mesternek méltó tanítványát dicséri! Méltán ünnepezték, mint korának egyetlen osztrák színigazgatóját, aki soha burleszk vagy rögtönzött darabot nem adott elő.²⁶⁾

Teuber prágai színészetre korszakalkotónak mondja működését s pesti tartózkodásáról megjegyzi, hogy olyan vidékre vitte a rendszeres német színészetet, ahol az eddig ismeretlen volt. Pozsonyban is ő a rendszeres darabok apostola. Műsorán szerepelnek Hamlet, Macbeth, Othello, Emilia Galotti, Clavigo.²⁷⁾ Alkalmassint Pestre is elhozta válogatott műsorát s a közönség jobb elemeiben felkeltette a vágyat a rendszeres színészet után.

Wahr pesti műsorából csak II darabnak a címét őrizte meg az 1778-i góthai színházi naptár:²⁸⁾ Die Haushaltung nach der Mode (Heufeld), Das Missverständniss, Die Kindesmörderin (Wagner), Die Mediceern (Brandes), Die heimliche Heirat (Schröder Colman és Garrick után), Dido (Weidmann), Unterschied bei Dienstbewerbungen (ifj. Stephanie), Das befreite Wien (Weidman), Die Bürgerschule, Minna von Barnhelm (Lessing), Der Weise.

De ez a II darab azoknak a XVIII. sz.-i drámai termékeknek, melyek akkortájt az összes színházakat előzönlötték, de leginkább a Burgtheaterben és az utána irányuló színházakban érvényesültek, majdnem összes képviselőit egyesíti. A Minna von Barnhelmmel megjelenik Lessing, az egyetlen nagy német drámaíró, kinek darabjai egész 1812-ig folyton műsoron vannak a budai és pesti színházakban; de megjelenik a katonadarabok műfaja is, mely a Minna von Barnhelm nyomán gomba-

²⁵⁾ Kurzgefasste Geschichte der deutschen Schauspielkunst.

²⁶⁾ A. Weilen Das k. k. Burgtheater. Wien é. n. II. k. 189. l.

²⁷⁾ Heppner im. 24. l.

²⁸⁾ Theaterkalender auf das Jahr 1781. Gotha, bei Karl Wilhelm Ettinger, 1781. CLVII. l.

módra burjánzott fel és ennek motívumait túlozva színpadi hatás elérésére törekedett, még pedig épp legtermékenyebb művelőjének, ifj. Stephanienak *Der Unterschied bei den Dienstbewerbungen* c. darabja képviseli ezt a fajtát. Schröder, kinek darabjai egész Iffland és Kotzebue virágkoráig törzsalkatrészét teszik a műsornak, szintén megjelenik egy átdolgozásával (*Die heimliche Heirat*, Colman és Garrick után).

A franciás ízlés korából itt kísért még Weidmannak alexandrinusokban írt tragédiája, *Dido*. A Lessing iskolájához tartozó Brandes egy darabja is szerepel és Wagner *Kindesmörderin*-jével már feltűnik a *Sturm und Drang*. A pesti színház reformja már nem a francia tragédia, hanem a polgári dráma jegyében ment végbe.

A műsor a játékmódot is megszabja némikép. A műsorból és abból, hogy Wahrt a rajongó salzburgi kritikus Eckhoffal veti össze, következtethetjük, hogy Wahrban a természetességre törekvő játékmódor egyik képviselőjével állunk szemben. Gottsched franciás ízlése a drámában és Neuberné merevebb játékmódora, majdnem érintetlenül hagyták színpadjainkat. Ekkor már Németországban is lejárt a divatjuk.

Wahr társulata 9 nőből és 14 férfiből állott. Ehhez járult a 22 tagból álló balletszemélyzet. Az ebben a korban, különösen a bécsi Burgszínházban, annyira lábrakapott balletkultusznak, úgylátszik, ez a társaság is erősen hódolt.

Nem annyira Wahr tehetségében volt a varázserő, mint inkább úttörői szerepében; csak ott tudott érvényesülni, ahol még sehol láttak rendszeres darabokat. A sóha nem élvezett művészet, mely a darabokban volt, ragadta el a közönség javát s belőlük áradt az előadóra is magasztalás. A tanért felmagasztalják az apostolt.

Wahr után már nem találkozunk rögtönzésekkel színpadunkon. 1780-ban és 81-ben egy Hülverding nevű színigazgató járt itt társulatával. Úgylátszik egész Magyarországot bejárta színészeivel. 1780-ban az esztendő egy részét Nagyszében és Temesvárott, 1781-ben Kassán tölti.²⁹⁾ A Hülverding (v. Hilverding) család ismert színész familia volt a XVIII. sz.-ban. Több tagja már a század elején mint utcai mutatványos,

²⁹⁾ Gothaer Theaterkalender auf d. J. 1781. CLVII. 1. U. a. 1782. 227. lap.

bohóc, táncos, majd színész és színigazgató szerepel Bécsben. Egy Hülverding béreli 1766-ban a Kärnthnertortheatert és különösen a balletet műveli. A nálunk szereplő Hülverding már rendszeres darabokat hoz színre, még pedig tragédiákat, komédiákat és daljátékokat. Ugylátszik Hülverding volt az első, aki Pesten daljátékokat mutat be. Az 1781-i góthai zsebkönyv megjegyzi róla, hogy ezeken a távoli vidékeken a jóízlés terjesztésével szerez érdemeket. A balletet egyáltalán nem művelte. Az idézett góthai zsebkönyvek az ettől a társulattól színrehozott darabok közül 19-nek címét őrizték meg.³⁰⁾ Ez a műsor körülbelül ugyanolyan színezetű, mint Wahré volt. Egyetlen klasszikusa Lessing; uralkodó eleme a polgári dráma; látványosságról a katonai darabok gondoskodnak.

III.

Az első műsor.

Schmallögger Johanna.

Az első esztendő, melyben a pesti német színház teljes műsorát ismerjük, az 1783. év. A műsorról teljesen tájékoztat az erről az esztendőről maradt színházi zsebkönyv.³¹⁾ Ez a műsor már teljesen megszabadult a Hanswurstiádok- és Harlekinadoktól. De bár a megtisztítási folyamat után esik, még bölcsőjében van a komoly és magasabb igényeknek megfelelő műsor. Zöme egyfelvonásos vígjáték, melyeknek előadását a ballet követi. Ez utóbbi lehetett az est fénypontja. A ballet túltengése jellemzi az egész műsort. A XVIII. sz. a táncművészet és ballet virágkora. Hilverding igazgatósága és Noverrennek, a ballet klasszikusának bécsi szereplése alatt Bécsben hatalmas lendületet vett és óriási kedveltségnek örvendett. Két ballet-társulat is működött Bécsben: az egyik a Burgszínházban és a másik a Kärtnerortorszínházban és a ballet költségei a színtársulatok fenntartási költségeit messze fölülmúlták. 1776-ban, mikor Noverre

³⁰⁾ A következők: Adelhaid von Siegmar. Gallora von Venedig (T. B. Berger). Der Oberamtmann u. die Soldaten (ifj. Stephanie). Nicht mehr als 6 Schüsseln (Grossmann). Der Galeerensklave. (Falbaire ut. id. Stephanie.) Montrose u. Surrey (Diericke.) Der Scheerenschleifer. Klementine (Gebler). Eugenie (Beaumarchais). Minna v. Barnhelm (Lessing). Der Barbier von Sevilien (Beaumarchais). Das Milchmädchen. Wohltaten unter Anverwandten. Emilia Galotti (Lessing).

a Kärtnertorszínházban balletelőadásokat tartott, a Burgszínház színészei üres padoknak játszottak, míg Noverre zsúfolt színházat gyönyörködtetett.³²⁾ A ballet minden alakjában felvonul nálunk: mint tragikus, heroikus, tragikomikus, mezzakaraktírált és komikus ballett. A tragikus ballet Noverre alatt érte el fénykorát. Heroikus balletjei közül nálunk is színrekerültek: Adelhaid von Ponthien, Der gerächte Agamemnon, Die Horatier und Curiatier. A vállalkozó (Impressa) Schmallögger Johanna, az 1880-i Almanach szerint már 1773 óta. Ez a Schmallögger egész táncos-család. Schmallögger Johanna 1780-ban a pozsonyi színház bérelője. Majd Wahr társulatánál találjuk a családot; két férfitagja táncos, két nőtagja táncosnő. Most Schmallögger József és Károly állanak a ballet élén, az előbbi a komoly, az utóbbi a komikus ballet vezetője. József még Bulla igazgatósága alatt is itt szerepel, mint balletmester 1787 júliusáig.³³⁾ Bergopzoom, majd Unwerth igazgatása alatt lejár a ballet-korszak s a közönség kegyeibe az opera lép helyette. Schmallöggerék társulata még nem rendelkezik sem zenekarral, sem operai személyzettel. A társulatnak 21 férfi, 12 nő és 6 gyermek tagja volt. Nagy társaság, leginkább a ballet és vígjáték művelésére berendezve.

Bár a rögtönzött darabok stádiumán már túlhaladt a közönség, a műélvezetnek még kezdetleges fokán tart: ez a fok a látványosság kultusza. A szemüket akarják gyönyörködtetni; egy kis felderülés és csillogó színek — ennyi elég. Ezen a fokon van aztán nagy sikere a látványos daraboknak és mesejátékoknak, de ezeknek előadása sokba kerül. Nemcsak sokba kerül, de a színházak kezdő korában egyenesen lehetetlen, oda dekorációk kellene, gépezetek és csillogó ruhák s ezek — mint a dekorációknak e korból fenmaradt jegyzéke mutatja — nagyon kis számmal állottak a társulat rendelkezésére. Most még ezt a látványossági vágyat a ballet elégíti ki oly mértékben, hogy ezt a kort a ballet korának nevezhetném.³⁴⁾

³¹⁾ Theatertaschenbuch von allem Anfange des Jänners bis zum Ende Dezember 1783 von der deutschen Gesellschaft aufgeführten Schauspielen. A Nemzeti Múzeum könyvtárában e nemből a legrégebb.

³²⁾ Weilen i. m. II. 1. 110. l.

³³⁾ Pester u. Ofner Theatertaschenbuch für das Jahr 1787.

³⁴⁾ A dekoratióknak, melyek a társulat használatában voltak 1785-ig, jegyzéke a következő: Specification deren in Stadt-Theater vorfindigen und

Ezen a téren fog beállani a legnagyobb fejlődés s a dekorációk jegyzéke hatalmasra dagad.

Arra nézve, hogy ép e vígjátékok és balletek alkották a műsor zömét — nyújtsanak felvilágosítást a számok! 137 estén volt előadás, 274 darabbal.

Színrekerült 136 darab. Ebből :

4 dráma 6 előadásban,

21 tragédia 28 előadásban,

73 vígjáték 106 előadásban (nagyrészt egyfelvonásos),

38 ballet 134 előadásban.

Látszik, hogy a balletek voltak a legkedveltebbek, míg a tragédiák körül csak az Oda ért meg három előadást, az Othello kettőt, a többi egy előadás után lemarad a műsorról; a vígjátékok közül már a Barbier von Sevilien három előadást, Der Eilfertige három előadást, Die drei Töchter három előadást, Die Maler négy előadást.

És a balletek? Die Abendstunde 13 előadást, Die drei Bucklickten von Damasko 9-et, 10-szer adják az Amort, a hét-szer való megisméltetés már egész rendes dolog.

Ez volt a jellege a 70-es években Kärtnertorszínháznak és a Burgszínháznak is. Hülverding és Noverre korának ballet-kultuszáról már fentebb szóltam. A bécsi publikum kifogyhatatlan jókedve biztosította az ottani műsorban a bohózat és

aus der Stadtcassa Herrn Lehner bezahlten Condecarnationen. Einrichtung des allhiesigen Comediehaus als : 3 Cortinen als Zimmer, Wald und Strada. 1 Transparenten Garten abgängig. 1 Verwandlung des Theaters in einer Gassen et zwey lebendiger Häuser, die in eisernen Kögeln hängen u. zurück u. vorwärts zu drehen, auch gehen die Thüren u. Fenster auf, darum heisst mans (sic!) lebendig. Die Verwandlung in ein grosses Zimmer mit 8 St. Stiegeln, nebst einer Cortin extra zu den Zimmer u. eine grosse Mittenhüre, dass es auch einen Saal vorstellt. Die Verwandlung in ein Waldt in acht Stiegeln mit einer extra Cortin, dabey sind auch bey einer jeden Verwandlung Saffitten. Verwandlung mit Wasser u. Horizon auch sind dort u. da Häuser u. Bäume zu setzen. Nota : Die Scenen und Häuser sind in eisernen Bandeln und Kögeln gemacht wegen herum-drehen. Item ein Bauern Cortin und zwey Stiegeln und Stricken. 6 Stiegeln einen Garten vorstellend dann stellen diese auch ein Trauerpostament vor, wie derselbe doppelt gemacht sind. 4 Pyramiden in doppelter Vorstellung zu sehen. 1 Postament von Fontano et Statuen Postament. 1 Idolum Postament pro austro oder Götzenbild mit seiner Cortin. 1 Grosse Cortin von einer Festung Representation. Pest, 1779. 20. April. Tobias Lehner m. p. Országos Levéltár, Acta Theatralia 1785.

a vígjáték túltengését. E részben Sonnenfelsnek 1770 aug. 14-én kelt proklamációjára hivatkozom, amellyel Koháry a bécsi színügy vezetését átvette; megígéri, hogy a vígjáték lesz a műsor uralkodó eleme: „Das scherzhafte Lustspiel wird das Herrschende sein, Trauerspiele rührende Stücke sollen gleich der Würze sparsam untermengt werden, kleineren Stücken muss immer ein scherzhaftes beigegeben sein, und wie sich das Schauspiel manchmal zum feinsten Scherze erheben wird, so soll auch das Scherzhafte manchmal so nahe an die Grenze der Posse sinken, als die Wohlanständigkeit der Schaubühne zugeben kann.“³⁵⁾ A ballet művelését is megígérik.

A színre kerülő darabok javarészt Schröder művei alkották. 112 drámai előadás közül 40 esik az ő 14 darabjára. Schröder polgári drámái (nagyreszt angol darabok átdolgozásai) főképviselei a német polgári dráma első megjelenési formájának. A polgári dráma moralizáló irányát folytatja, de a kispolgári élet sikerült festésével új vonzóerőt nyer ez a műfaj. Darabjai középszerűek, de ízlésesek, közepes tehetségű színészek is előadhatják s a színészeket az élet megfigyelésére és természetes játékra szoktatják. Ép ezért alkalmasak arra, hogy a műsor zömét alkossák. Goethe weimari repertoirejában ép oly túlnyomó a szerepük, akár csak nálunk.³⁶⁾

Eddig vándorszínigazgatók hozták el hozzánk a német drámát. Schmallöggernével már állandóvá lett az itteni színészet és Bécs hatása erősebbé válik. De most már nem a külvárosi bohózatok képviselik nálunk a bécsi hatást. Megjelennek a Burgtheater színműiróinak darabjai. II. József korának a felvilágosodás tendenciáját szolgáló iránydrámái (Rautenstrauch: Der Jurist u. der Bauer) Heufeld, Weidman, Jünger darabjai műsordarabokká lesznek. Ifj. Stephanie katonai drámáit, melyeknek özönével a Burgtheater műsorát elárasztotta, már csak egy darab képviseli (Die abgedankten Officiere). A katonai drámák helyett most már a lovagdrámák kezdenek gondoskodni a látványosságról. Ennek a műfajnak, mely csak később jut uralomra nálunk, két korai képviselőjével találkozunk (Meissner: Johann von Schwaben; Blumauer: Erwine v. Steinheim) az 1783-i műsorban.

³⁵⁾ Weilen i. m. II. I. Anhang XVI. I.

³⁶⁾ Burckhardt: Das Repertoire des Weimarischen Theaters unter Goethes Leitung. Theatergesch. Forsch. I.

Ez a többi akkori német színház átlagműsora is. A német klasszikusok közül csak Lessing tarkítja darabjaival az átlagdramák sűrű sorát. A *Die Juden* és *Philotas I—I*, a *Minna von Barnhelm 2* előadást ér. A német Shakespeare-restauráció kora ez. A mi színházunk is megnyitja kapuit a Shakespeare-darabok előtt. Adatok híján nem állapítható meg, hogy milyen átdolgozásokban adták ebben az évben Shakespeare darabjait színpadjainkon, mert gyakran karrikaturává alakították a legmesteribb tragédiákat is. Darabjai közül színre kerültek: *Othello* (X. 1-én és 14-én), *Romeo és Julia* (II. 18-án) alkalmasint Weisse átdolgozásában, ki valóságos német polgári drámává gyúrta át. *Imogen* (I. 14-én a *Cymbeline* átdolgozása Mayertől) és *Ende gut alles gut* (I. 26-án). Ezekkel egysoron egy Jónás nevű kóbor mutatványos gyönyörködtette a közönséget s a színi zsebkönyv a „berühmte“ jelzővel tiszteli meg.

A színház mellett még demokratikusabb és jobban jövedelmező szórakoztatásról is kellett gondoskodni. 1782-ben Schmallögger Johanna a főbérlelővel, Lehner Tóbiással együtt a váci kapú mellett nagy „Hetz Amphitheatert“ építtetett. Ez aztán olyan jól jövedelmezett, hogy a délutáni előadásokon kívül még esti előadásokat is szerettek volna benne tartani.³⁷⁾ De a tűzveszély miatt a városi tanács nem engedélyezte a fabódé esteli kivilágítását. Ez a „Hetz Theater“ mint jó jövedelemforrás fő- és albérlő közt még sok viszálynak is lesz forrásává.

IV.

A budai rendszeres színészet kezdete.

Mayer, Kumpf és Schikaneder.

1783–84.

Nagy lendületet adott a pesti, de különösen a budai színészetnek II. József 1783 november 28-án kelt rendelete, melyel a központosítás elvének engedve a dicastériumokat: mint a helytartótanács, udvari kamara és a hétszemélyes tábla, Pozsonyból Budára helyezte át. Ezt a rendeletet 1784-ben végre is hajtották. A nagy számban ideköltözött hivatalnokok nem

³⁷⁾ Főv. levéltár Int. a. a. 6492 „Schmallegger Josephus instat feras exagitationes vulgo Hetz noctu cum illuminatione sibi admitti.“

szívesen nélkülözték a Pozsonyban megszokott szórakozásokat, köztük a színházat. II. József igyekezett is mindenkép szórakoztatásukról gondoskodni. Ő létesítette a Városmajort, hogy a pozsonyi ligetet helyettesítse s már ekkor tervbe vette a budai állandó színház építését. A budai rendszeres színészet azonban már előbb kezdődik.

1783 április 4-én a Mayer, Dietelmayer és Landerer házaspár, Hornung Antal, ifjabb Mayer és Braun k. a. kiváltak a pesti színház kötelékéből és Budán új társulatot szerveztek.³⁸⁾ Ez a dátum jelzi a budai rendszeres színészet kezdetét. Ez a társulat a Reischl budai ácsmestertől a Dunaparton emelt fabódéban üttött tanyát; ebben tartották később 1790 nov. 25-én az első magyar színelőadást.³⁹⁾

Az 1801-i Almanach szerint Mayer még 1784-ben is Budán játszik; színműveket és balleteket ad elő. Az előadások jellege és színvonala olyan lehetett, mint az 1783-i pestieké. Mayert 1787-ben Pozsonyban találjuk, ahol azonban az operától elkényeztetett közönség nem nagyon látogatta előadásait.⁴⁰⁾

Ez év júliusában Schikaneder Emánuel jött le Pozsonyból és már Budán és Pesten játszott. Augusztusban Kumpf is követte operatársulatával. Az 1808-i Almanach nekik tulajdonítja, hogy Pest és Buda közönségével az operát megkedveltették. Ők hozták színre Pesten az első operát német nyelven: „Die Schule der Eifersüchtigen“ címmel. Budán két oratóriumot adtak elő: Ábrahám és Izsákot Missliwetschektől és egy Tóbiás címűt. 1784 szeptemberében már ismét Pozsonyban találjuk őket. 1784 novemberében pedig Bécsben a Kärtnerorszínházban játszanak nagy sikerrel. 1783-ban elváltak egymástól a két igazgató; Schikaneder a Schikaneder-színháznak veti meg alapját, Kumpfot Erdődy gr. szerződteti Pozsonyba; ő emeli olyan magas színvonalra az Erdődy-féle operát. Erdődy gróf halála utáni pesti szereplését később fogom részletezni.

Schikaneder is visszatér még Pestre; élete végén ide szerződik, de útközben megőrül s itt hal meg 1812 szeptember 21-én.⁴¹⁾

³⁸⁾ Pester Theatertaschenbuch 1783.

³⁹⁾ I. Bayer: A nemzeti játékszín története II. 272.

⁴⁰⁾ Heppner i. m. 79. l.

⁴¹⁾ Heppner i. m. 38—41. l.; dr. Egon Komorzynsky: Emanuel Schikaneder Berlin 1902.

Schikaneder neve sokszor fog még szerepelni a budai és pesti német színházak műsorán. Mint drámaíró, később mint a Theater an der Wien igazgatója minden nemben kísérletezett, mindig a közönségkegyelte drámai divaticikkeket termelve. A bécsi népies drámának tipikus képviselője és továbbfejlesztője; a bécsi milieut éles megfigyeléssel először viszi színpadra; a bécsi népszínpad egypár életképes alakjának megteremtője. — Az 1784. év többi részében még mindig a Schmallögger család bírja a Rondella színházat és a Hetztheater s itteni szereplésükről már vaskos iratcsomó beszél az Országos és Fővárosi Levéltár Acta Theatraliái között.

V.

A spektákulum-bérlet kialakulása.

Tuschl Sebestyén. — Az új Hetztheater. — „Fliegende Spektakel.“

Pesten a Rondellát a város alakította színházzá s a város adta bérbe. Budán a színházul szolgáló fabódé Reischl ácsmester tulajdona. Lehner Tóbiás bérletének lejártával 1785 áprilisában a pesti tanács árverést hirdet a pesti színház bérletére. Az első árverést április 30-ra tűzi ki, de eredménytelenül; mire május 30-ra, majd június 25-re halasztja. Ekkor 3 árverező: Schmallögger Johanna, Fessl György és Tuschl Sebestyén közül az utolsó ígért legtöbbet — 800 frtot évenként — s így neki adták át a színház bérletét.⁴²⁾ Tuschl mielőtt a szerződést aláírná, követeli a színház jókarbahozátalát. A javításokkal, melyeket a magistratus eszközöl, nem elégszik meg. 1785 aug. 1-én felír a helytartótanácsához a magistratus túlhalt és rossz helyen alkalmazott takarékosága miatt; mert szerinte ez káros a közönségre, amely pénzéért tanulság szerzése mellett gyönyörködni is akar és káros a bérlőre nézve is, mert ennek a lefizetett bérletösszegért joga van használható színházat követelni. A fizetségért járó jogokat Tuschl, a pesti Kemnitzer-házban lévő kávéház tulajdonosa, a gazdag és nagyon jó üzletember sokat hangsúlyozta mindig. Addig boldogult is anyagilag a színházi vállalat, míg ő állott az élén.

⁴²⁾ Orsz. Levéltár Acta Theatralia 1785.

Végre hosszú huzavona után 1785 szeptember 3-án aláírja a szerződést.⁴³⁾ A város évi 800 frt bérösszegért átengedi neki a színházat a díszletekkel együtt három esztendőre. Ugyanebben az évben bérbeszerzi Reischl ácsmestertől a budai faszínházat 1788 farsang végéig félévi 150 forintért.

Tuschlnak a színházi bérlet természetesen épen olyan üzlet volt, mint akár kávéháza. Ezt az üzletet legjobban Schmallögger Johanna Hetz-bérlete sértette; ez jobban vonzotta a közönséget s többet jövedelmezett. Tuschl 1789 szept. 24-én keresetet ad be a pesti magistratushoz a Schmallögger-család ellen. Az amphitheatrumot meg akarja venni, de ő szabja meg az árát, a vadállatokat pedig a vételáron követeli. A városi tanácsnál Tuschlnak, mint tekintélyes és gazdag polgárnak nagy befolyása volt és sikerül így a tanácsnál keresztülvinnie akaratát. A tanács határozata úgy szól, hogy Schmallöggerné köteles az amphitheatrumot a vadállatokkal együtt 1785 november 3-ig átengedni, vagy ellenkező esetben köteles a fabódét lehorodtatni, hogy helyébe Tuschl saját költségén újat építhessen. Schmallögger asszony azonban nem nyugszik bele könnyen az ajánlatba s ügyét egész a királyig viszi.⁴⁴⁾ Tuschl kiegyezik vele: Schmallöggerné megtartja a Hetz-bérletet, de Tuschl évi 400 frtért részt kap a vállalatban.

Schmallöggerné azonban nem tarthatta meg sokáig a bérletrészt sem, mert Tuschlnak gondja volt rá, hogy konkurensét eltávolítsa. A színházat is más társulatnak akarta adni, hogy jövedelmezőbbé tegye vállalatát. A daljátékkal akart nagyobb közönséget hódítani. Már 1785 szeptember 25-én írt keresetében emlegeti, hogy a pesti színházat más társulatnak akarja bérbeadni, amely a közönséget daljátékokkal is gyönyörködtesse (welche das Publikum auch mit Singspiele bedienen kann). Schmallöggerék tudvalevőleg csak a színműveket és balletet kultiválták.

Schmallöggerné maga is látja, hogy lába alatt inog a talaj; Tuschl az egész látványossági ügyet monopolizálni akarja s benne befolyásos ellenfélre akadt. Alkalmasabb hely után néz hát körül. Már 1785 szept. 20-án tudakozódik Prágában Nostitz grófnál, hogy Bondini prágai színingazgató bérletének

⁴³⁾ Orsz. Levéltár Acta Theatralia 1783.

⁴⁴⁾ 1786. aug. 19. Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

lejártaival nem kaphatná-e meg a színház bérletét; egyúttal Hetz-Theater építésére is tesz ajánlatot. Az alkudozások már nagyban folytak, de Bondini minden követ megmozgatott, hogy a bérletet legalább még egy évig megtarthassa s így Schmallöggerné terve kútba esett, noha, — mint Teuber megjegyzi, — társulata nem állott a régi prágai társulatok színvonala alatt. Schmallöggerné — mondja Teuber, — abban az időben egyike volt a legismertebb színigazgatóknak és a színház tulajdonosa nagyon komoly és figyelemreméltó pályázónak tartotta.⁴⁵⁾

Pesten már lehetetlenné vált helyzete. Társulatának egyik színésze, Bulla Henrik előbb részesévé lesz az albérletben. 1787-ben már mint egyedüli igazgató szerepel. Schmallöggerné erre visszavonult a színügyektől s 1792-ben leányánál, egy Szapáry grófnőnél halt meg.⁴⁶⁾

Tuschl, miután a Schmallögger-familiától ily formán megszabadult, hozzálátott, hogy üzletét befektetésekkel virágzóvá tegye. Már 1786 okt. 24-én tíz esztendőre hosszabbítja meg bérletidejét,⁴⁷⁾ hogy érdemes legyen befektetéseket eszközölni. A tanácstól a színház javítására utalványozott 997 frt 32 kr-on felül a sajátjából még 1054 frt és 37 krt költ erre a célra. De főkép a Hetztheater felvirágztatására van gondja. Saját költségén új amphitheatrumot építtet. A magistratus a felépítendő amphitheatrum helyéül a Blasko-féle kereszt melletti homokos térséget (die Sandgestätte bei dem Blaskoischen Kreuz)⁴⁸⁾ jelöli meg. Tuschl azonban régi helyére, a váci kapú mellé akarja építtetni, egyrészt mert a közönség már ideszokott, másrészt, mert a tanácstól kijelölt hely még a pestieknek is messze van, nemhogy a budaiak ide kijönnének.⁴⁹⁾ Itt is építi fel s a brutális hecc-játék még soká marad a pestiek kedvenc szórakozása. Hogy mikor szűnt meg, nem tudjuk. 1793-ban még virágjában áll. Hofmansegg gróf magyarországi útjáról (1793—

⁴⁵⁾ Teuber : Geschichte des Prager Theaters Prag, 1884. II. 161.

⁴⁶⁾ Teuber i. h.

⁴⁷⁾ Orsz. levéltár, Acta Theatralia.

⁴⁸⁾ Váli Blaskovich-féle koszorúhoz címzett vendéglőt emleget. L. i. m. 78. l.

⁴⁹⁾ Orsz. Ltár, Acta theatralia, 1786 okt. 18. Peisner szerint 1795-ben szűntek meg az állatheccek. V. ö. Peisner Ignác : Budapest a XVIII. sz.-ban. Budapest, 1900. 148. l.

94) írott leveleiben a pesti állat-heccről is megemlékezik és részletesen leírja a heccjátékot, melynek fénypontja, mikor a heccmester leszúrja a felingerelt bikát.⁵⁰⁾

Ez a szórakozás annál alantasabb, mert szinte tisztán a vérben való gyönyörködés és nem a vakmerőség csodálata. Az ember körmetlen és fogatlan vad állatokkal és felgolyózott szarvú bikákkal ingerkedik és nem viaskodik. Elv kimélni az emberéletet. De még főbb elv: kimélni a még drágább vadállatanyagot. Mivel pedig a közönség pénzért vért is akart látni, az áldozat egy olcsóbbfajta bika, amelynek húsát aztán valószínűleg eladták. De nemcsak a mi közönségünket gyönyörködtette a brutális heccjáték. A 70-es és 80-as években még Bécsben is teljes virágjában állott Afflisio bérletideje alatt.⁵¹⁾ 1804-ben már nem állott fenn a pesti Hetz-Theater. 1806-ban Stöger vándorszínész engedélyt kap egy bódé felállítására azon a helyen, ahol azelőtt az az amphitheatrum állott. Új amphitheatrum építéséről pedig nincs tudomásunk.

A Hetz-bérleten kívül még egy vetélytársa akadt a színházak bérlőjének, az u. n. „Fliegende Spektakeln“. Ez alá a gyűjtőnév alá foglalták a kóborló mutatványosok produkcióit; ezek a kóbor komédiások, kardnyelők, meg kötél-táncosok minden külön engedély és fizetség nélkül kóboroltak be a várost. Most Tuschl 1786 július 9-én folyamodik, hogy ezekkel szemben regulatíva állitassék fel; mert mind a városi tanács, mind a rendőri hatóság magának követeli az engedélyezési jogot, noha mindenekelőtt a színházbérlő érdekeit sérti, az ilyen vándortársulatok szerfölötti elszaporodása és így az övé a döntés joga.⁵²⁾ Miután azonban az ilyen mutatványosok (kik magukat nagyzolva aequilibrál Meistereknak és Mechanikusoknak nevezték, mutatványaikat pedig aequilibrische, mechanische etc. Künstenek). Tuschnak az előadási jogért megfizettek, egyáltalában nem tiltakozott, hogy „művészetükkel“ nagyon is gyakran ne mulattassák a közönséget. De, ha a köteles összeget nem fizették meg, a „művészek“ rögtön komédiásokká súlyedtek a főbérlő tiltakozásaiban. Így tiltakozik 1794 január

⁵⁰⁾ Gróf Hofmansegg utazása Magyarországon, ford. Berkeszi I. O. K. 581—582. sz. 64—66. l.

⁵¹⁾ Weilen i. m. II. 1. 139. l.

⁵²⁾ Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1786.

15-én⁵³) egy Kajetán nevű bűvész — szerinte erkölcsrontó s a közönséget kiszípolozó mutatványai ellen. Még károsabbak voltak ezek a vándorkomédiások az albérlők számára, akiknek semmit sem fizettek, de tetemesen megkárosították azzal, hogy a közönség nagy részét elvonták a színháztól.

Ezért már Busch Eugén 1790 jan. 14-én kelt szerződésében⁵⁴) kiköti, hogy az ilyen kóborkomédiások („herumfliegende Gauklerbanden“) csak magánhelyen, vagy a Hetz-Amphitheatrumban produkálhatják magukat. De Busch 1794 jún. 12-i panasza⁵⁵) szerint Tuschl nem nagyon tisztelte a szerződésnek ezt a pontját, sem azt a kikötést, hogy ezeknek a mutatványoknak a színelőadások megkezdése előtt be kell fejeződniek. Így történt meg, hogy egy mutatványos Budán ép a színházzal szemben ütötte fel bódéját és este 11-ig bűvészkedett s a közönség a színház helyett oda tódult — pedig Budán a színházlátogató közönség amúgy sem nagy. Ezek a kóborkomédiások juttatják a színházat a tönk szélére — ugymond Busch.

Ez a pörösködés éles világitásba helyezi a budai és pesti színügyek akkori állapotát. A főbérlőnek üzlet; az igazgatónak kóborkomédiásoktól kell féltennie a színházat, mert a közönség kegyében ezeknek a mutatványai foglalják el az első helyet. A rendszeres darabok meghonosodása még nem jelentette azt, hogy a színháznak sikerült a közönséget a magasabbrendű műélvezetek számára megnyernie. Ez a küzdelem nagy volt és sokáig tartó, de bár minden a józslés harcosai ellen esküdött, lassankint győzelemre vergődött; a színház egyre magasabb színvonalra emelkedik s a kultura terjesztőjévé lesz.

VI.

Bulla Henrik.

(1786–1789)

Tuschl a pesti színháznak csak üzleti ügyeit intézte; a művészi vezetést hivatásos színészekre bízta. Az első igazgatók ifj. Schmallögger és Bulla Henrik voltak. Schmallögger a ballet élén állott, Bulla Henrik a színdarabok előadását vezette. Bulla

⁵³) Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1794.

⁵⁴) Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1790.

⁵⁵) Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1794.

eleintén Schmallöggerék társulatának színésze volt, de csakhamar társigazgatóvá küzdötte fel magát. Pesti, majd budai és pesti szereplése csak epizód hosszú színigazgatói pályájában. Mint első német színészeink nagy része, ő is Ausztriából származott át hozzánk. A XVIII. század végén hatalmas lendületet vett német színészet túltermelése következtében a német színészek épúgy előzölöttek hazánkat, mint Németországot a XVI. század végén az angol komédiások; a mi színészetünkre époly elhatározó volt a német hatás, mint az angol komédiások befolyása a német színjátszásra.

Bulla (szül. Prágában, 1754-ben) színi pályáját 1776-ban Wahr társulatánál kezdte, majd Seipp színigazgató insbrucki vállalatánál működik, innen pedig Augsburgba megy. Nemsokára függetleníti magát és a linzi színtársulat élére áll. Itt éri Bondini prágai színigazgató meghívása; Bondini távozása után maga veszi kezébe a prágai német színház igazgatását. Itteni igazgatósága csak három hónapig tartott; a prágai közönség sehogy se volt megelégedve a Bulla-féle társulattal és már a második előadás után felháborodásban tört ki.⁵⁶⁾ Prágai bukása után szerződött el Pestre Schmallöggerékhez. Ismeretségük már régebbi volt. Schmallöggerék 1781-ben Bulla linzi társulatánál szerepeltek. Bulla minden erejét latba vetette, hogy egyedül keríthesse kezébe az igazgatást. Már 1786 január 4-én felír a helytartótanács⁵⁷⁾ a tarthatatlan állapotok megszüntetése érdekében. Felpanaszolja, hogy Tuschl beleavatkozik a színház belső ügyeibe, noha az igazgatáshoz neki semmi köze sincsen. Schmallögger né nem elégszik meg azzal, hogy silány ruhatárának használatáért a kialakult összeget megkapja, hanem részt követel a bevételből is. Hát akkor fizessen ő is részt a vezetése alatt álló Hetz-játékok jövedelméből; s ha Schmallögger folyton beleártja magát a színdarabok előadásába, neki is joga van a ballet vezetésébe avatkozni. A folytonos torzszalkodásnak az lett a vége, hogy Schmallöggerék 1787-ben eltávoztak, Bulla egyedül vette át az igazgatást és vezette 1789 husvétjéig.

Igazgatásának idejére esik a Várszínház felépülése, a budai és pesti színügyek egyesítése. Vezetése alatt alakul ki a műsor jellege, állapotodik meg az előadások rendje, úgyszólván alatta

⁵⁶⁾ Teuber : Geschichte des Prager Theaters. Prag, 1883—84. II 149. l.

⁵⁷⁾ Orsz. Levéltár, Acta Theatralia.

állandósul a budai és pesti színház a szó szorosabb értelmében; eddig meg-megszakadt az előadás folyama, most szünetlenül folyik, mint a budai és pesti közönség nélkülözhetetlen szellemi tápláléka.

*

Buda német színészete II. Józsefnek köszöni fellendülését. II. József centralizáló törekvéseinek érdekében — mint már említettem — 1783 november 28-án kelt rendeletével a helytartótanácsot, az udvari kamarát és a hét-személyes táblát Pozsonyból Budára helyezte át. Felismerte azt a nagy értéket, amelyet a német színház felállítása a germanizáció szolgálatában képvisel és nagy gondot fordított a budai német színészet fellendítésére és ennek érdekében határozta el a budai állandó színház felépítését. 1786-ban meglátogatta Budát és Pestet és személyesen foglalkozott a színház felépítésének ügyével. Bámulatraméltó a nagy reformátor élénk érdeklődése, amellyel maga intézi a színházépítés apró ügyeit is; de ez is mutatja azt a nagy jelentőséget, amelyet a színház az akkori életben elfoglalt.

II. József maga szemelte ki a színház építésére legalkalmasabb helyet. Bár Bulla felségfolyamodványában azt az eszmét vetette fel, hogy az 1784-ben kiürített és árúraktárnak és tisztviselő-lakásnak szánt karmelita zárda vagy templom alkalmas volna a színházzá való alakításra, kérelmét József császár a kancellária felterjesztésére elutasította és a mai kereskedelmi minisztérium helyét jelölte ki az új színház felépítésére. Hillebrandt udvari építész elkészítette a színház tervét, az építés költségei 50,000 forintra rúgtak volna. József császár már utasítást is adott a kivitelre, de ezt később visszavonta.⁵⁸⁾ II. József budai tartózkodása idején az élelmes Tuschl újra a karmelitatemplom színházzá alakítását ajánlotta. Tuschl merészsége nagyon megtetszett az uralkodónak és személyesen vizsgálta meg ezt az ajánlatot, amit a kancellária felterjesztésére egyszer már elvetett;⁵⁹⁾ a tervet életrevalónak találta és 1786 augusztus 23-án kelt leiratában elrendeli a karmelitatemplom színházzá alakítását. Az átalakítási költségeket a királyi kincs-

⁵⁸⁾ Ország Sándor: Budai színházak és játékszin. Budapest, 1895. 12. lap.

⁵⁹⁾ Theaterkalender Mannheim, 1795. 62—63. l.

tár előlegezi Buda városának; a terv elkészítését Kempelen Farkas udvari tanácsosra bízzák s a terv kivitelének költségeit 28,362 frt 45 kr.-ban állapítják meg.⁶⁰⁾

Az épület desanctionálása után 1787 januárjában megkezdődnek az átalakítási munkálatok Kempelen Farkas főfelügyelete alatt. Az engedélyezett összeg azonban nem bizonyul elégnek. 1787 október 26-án kelt feliratában Buda város az utalványozott összegén kívül 1500 forintot kér az építési költségek fedezésére.⁶¹⁾ Az 1788 július 23-án kelt felirat értelmében már 32,062 frt 45 kr.-t fizettek ki és még 900 forintra lenne szükség.⁶²⁾

A színház 1787 őszére készült el és október 17-én nyitották meg Ehrenberg Die Grafen Guiscardi című darabjával. Az új színház nagyon megfelelt céljának. Elég nagy volt; így az itt tartott első operai előadás alkalmával 1200 embert fogadott be;⁶³⁾ és mi több, nagyon célszerűnek is bizonyult kitünő akusztikája és fűthetősége folytán. Az összes egykorú és későbbi tudósítások megegyeznek abban, hogy ha pompa és nagyság tekintetében nem is, de szépség és ízlés dolgában kiállja a versenyt az első német színházakkal.⁶⁴⁾ A Várszínház eredeti alakjában máig is áll és immár több mint egy és egynegyed század óta folynak benne a színelőadások.

A ruhatár költségei 3000 forintra rúgtak; az egész Bécsben készült. A színház tizenhét díszletének terveit a sokoldalú Kempelen Farkas készítette és különösen a gót-stilusú szoba aratott általános tetszést.⁶⁵⁾ A gépezeteket Maar pozsonyi gépész készítette. Érdekesnek tartom idézni, amit az 1788-i pesti és budai színi zsebkönyv a színházi gépekre vonatkozólag mond: „Da in allen gesitteten Theatern alle Gaukleren verbannt sind, sind keine Flugwerke und dergleichen angebracht und allein

⁶⁰⁾ Ország h. m. 16. l.

⁶¹⁾ Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1787.

⁶²⁾ U. o. 1788.

⁶³⁾ Etwas zum neuen Jahre den hohen Gönnern und Freunden beyder königlichen städtischen Theatern von Ofen u. Pest gewidmet. 1788. Pest, bey M. Trattner.

⁶⁴⁾ V. ö. Gothaer Theaterkalender 1788. 82. l. Etwas zum neuen Jahre. Pest, bei Matth. Trattner 1788. Schams: Vollständige Beschreibung der königl. Freystadt Ofen. 1821. 412. l. Blum, Herlossohn u. Markgraf: Allg. Theaterlexikon, Altenburg u. Leipzig, 1849—52. V. 18. l.

⁶⁵⁾ A góthai Theaterkalender idézett tudósítása.

sind 3 Versenkungen vorhanden.“ Egy pár év — és ezen a téren áll be majd a legnagyobb fellendülés; a csodálatos gépezetek felsorolása ép olyan lényeges részévé lesz a színlapnak, mint akár a darab címe, vagy a szereplők nevei. — Ebből a nyilatkozatból is esik valami világ arra, hogy kezdőkorában az itteni német színészet magasabb hivatás betöltésére törekedett.

II. József arról is akart gondoskodni, hogy az itteni német színészet magasabb kulturális célokat szolgáljon és színvonala a németországi színházakéival egy magasságban maradjon. A színházak főfelügyeletével Kempelen Farkast bízta meg; utódja Schönstein kamarai tanácsos lett. Mivel Buda közönsége nem volt képes egyedül egy színtársulatot eltartani, II. József elrendelte, hogy a két város színügyét egyesítsék.⁶⁶⁾ Tuschl pesti bérletéhez a budai színügy bérletét is hozzácsatolta. A budai színházat úgyszólván a pesti tartotta el. A budai polgárok nem igen látogatták a színházat; a közönség zöme az ittlakó magyar mágnásokból került ki; azonkívül a kormányhivatalnokok voltak a színház buzgó látogatói; de mivel az alantasabb tisztviselők két forintért 12 előadásra szóló kedvezményes jegyet kaptak, nem nagy hasznot hajtott a látogatásuk. A bérlők felirataikban később is panaszkodnak a hivatalnokoknak adott kedvezmény miatt és folyton hangoztatják, hogy a budai színház édes-kevés hasznot hajt és többnyire jóformán csak a bérlőknek játszanak.

II. József nagyot lendített a budai és pesti német színészen, de az egész magyarországi német színügyön is. Pestről és Budáról, mint az országnak természetes központjaiból rajzottak ki a német színészek a vidéki városokba. Temesvár és Nagyszében, észak felé Kassa voltak főállomásaik. Schmallöggerék már 1784-ben bérelték a temesvári színházat és az év részében ott játszottak. Bulla 1786 októberében tizenhat színészt küldi le Temesvárra, velük ifj. Schmallöggeréket is, hogy egy időre szabaduljon⁶⁷⁾ a társigazgatótól. A következő évre Diwald és Hornung pesti színészek kapják meg a temesvári színház bérletét. A temesvári színház igazgatói közül pesti színészekből

⁶⁶⁾ Hivatkozás történik erre a rendeletre, Tuschnak egy 1787 máj. 30-án kelt szerződési kivonatában. Orsz. Levéltár, Acta Theatralia. A rendelet maga nincs meg.

⁶⁷⁾ Verzeichnis der vom Anfange des Jänners 1786 . . . aufgeführten Schauspiele und Balletts in Ofen und Pest é. n.

kerültek ki: Rünner (1796—1802), ki a nagyszebeni színházat is ellátja,⁶⁸⁾ Bladl (1802—1805), Cibulka (1812), Hirschfeld.⁶⁹⁾ Természetesen az előadások jellegére nézve a pesti és budai színház volt az elhatározó minta, bár ennek színvonalát sohasem érték el.

*

Bulla igazgatósága alatt alakul ki az egész színház jellege. Schmallöggerék idejében, mint láttuk, balletszínház színezetű volt a pesti színház. Míg Schmallögger Károly Bulla mellett szerepel mint társigazgató, még virágjában van a ballet, bár nem olyan mértékben, mint mikor Schmallögger József állott a komoly, Károly a komikus ballet élén és Noverre mintájára valóságos táncdrámákat adtak elő. Most már csaknem kizárólag a komikus balletet művelik; az előadás lényege most már a színdarab, ennek végéhez kapcsolódik a rövid ballet. Mikor 1787 július 9-én ifj. Schmallöggerék eltávoztak, magukkal vívén a ballettáncosokat, Bulla nem is gondoskodik új táncosokról. A ballet vonzóerejét operák és daljátékok előadásával akarja pótolni. Már 1786 május 13-án próbálkozik az első operai előadással, mikor Païsiello operáját, a „Die eingebildeten Philosophen“-t hozza színre. Az előadás tetszést arat, a darab ez évben még ötször kerül színre. A balletek letűnnek, az operai előadások folyton kedveltebbek és gyakoribbak lesznek. Az új Várszínház is csak az első operai előadás, a „Doktor und Apotheker“ színrehozatala alkalmával (1787 nov. 26-án) telik meg először. Nemsokára minden második előadás operai lesz és ez is marad a színelőadások rendje mindvégig.

Schmallöggerék távozása után Bulla nagyon nehéz helyzetben volt. Társulatának egy része Schmallöggerékkal távozott, másik része Temesvárra ment, úgy hogy Bullának összevissza tizenkét színésze és öt színésznője maradt.⁷⁰⁾ Ezzel a csekély személyzettel volt kénytelen két színházat drámai és operai előadással ellátni. A gothai színházi naptár is megjegyzi, hogy ilyen csekélyszámú személyzet mellett az egyes színészek szerepkörét sem lehet megszabni, hisz mindenki mindent kény-

⁶⁸⁾ Filtsch: Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde N. F. 21. 586. l.

⁶⁹⁾ Fekete Mihály: A temesvári színészet története. Temesvár, 1911.

⁷⁰⁾ Gothaer Theaterkalender 1788. 179. l.

telen játszani. Ehhez járult még, hogy Schmallöggerné magával vitte a ruhatárat, amelyet eddig Bulla bérelt és Bullának nem volt pénze, hogy rögtön újjal pótolja. Ilyen mostoha körülmények mellett érthető az 1788-i Gothaer Theaterkalender panasza⁷¹⁾ és felháborodása Bulla igazgatása ellen. A tudósító elismeri ugyan, hogy a társaságnak vannak igen tehetséges tagjai, így Tellerné, Amblingné, Nuth és Wappler; de egy fecske még nem csinál tavaszt — mondja. Bulla folyton olyan darabokkal próbálkozik, amelyek erejét meghaladják; a darabokból aztán egész jeleneteket töröl, két szerepet eggyé von össze, egyes személyeket egészen elhagy. Ruhatára egyáltalában nincs és nemrég színészei a Velencei kalmárt rendes ruhájukban voltak kénytelenek eljátszani.

A közelégedetlenség általános volt és úgylátszik, Tuschl új társulatról akart gondoskodni. Bulla már 1787 január 5-én folyamodik a helytartótanácshoz,⁷²⁾ hogy a Tuschtól szerződötett új társulat jövetelét akadályozza meg, amíg át nem vizsgálta azt a tervet, amelyet ő a társulat újjászervezésére vonatkozólag benyújtott. Valóban 1788-ban szaporítja a társaság tagjainak a számát, az olyan nagy kedveltségre jutott operák előadására külön énekeseket szerződttet. Társulata már huszonegy tagból áll. Ekkor szerepel itt először Chudy karmester, az első magyarul is előadott daljáték, a „Prinz Schnudi und Evakathel“ komponistája, aki 1799-ben újra visszatér Pestre. A Várszínház fényes új ruhatárat kapott; Bulla folyamodik, hogy ezt Pesten is használhassa.⁷³⁾ De úgylátszik a közönség tetszését így sem nyerhette meg és Tuschl 1789 áprilisában Bergopzoomot szerződötteti helyette igazgatónak. Bulla adósságot hagyva maga után, Kassára, innen pedig Lembergbe ment színházigazgatónak. Leánya, Zsófia, utóbb Koberweinné, a Burg-Theater kiváló színésznője, tette ismertté a Bulla nevet.

*

Hogy Bulla előadásaival a közönséget nem tudta megnyerni, inkább a mostoha külső körülményeknek tudható be, mint a műsor színvonalának. A góthai színházi naptár idézett tudósítása éppen azt veti szemére, hogy mindig olyan darabok előadásával próbálkozik, amelyek meghaladják erejét.

⁷¹⁾ 82. l.

⁷²⁾ Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1787.

⁷³⁾ Orsz. Levéltár, Acta Theatralia, 1788 jan. 22.

Valóban Bulla műsora nagy haladást tüntet fel az előzőkkel szemben és színvonal tekintetében a legkiválóbb német színházakéival vetekedik. Ő alatta alakul ki a budai és pesti német színházak műsorának az a színezete, amely nagyjában mindvégig megmarad. A most színrekerülő darabok nagyrésze továbbra is műsoron marad.

Az 1786-i esztendőben a ballet még nagy szerepet játszik a műsoron. Az előadott balletek közül sok Schmallögger Károly szerzeménye; valószínűleg ő írta a „Hora und Kloska“ című aktuális balletét. A Nemzeti Múzeum könyvtára megőrizte Schmallögger Károly egy balletjének szövegekönyvét.⁷⁴⁾ A kor divatja szerinti pásztorjáték, melyhez a zenét a társaság egy tagja, Haiwel szerzette. Ez a Haiwel komponálta a zenét egy Lampel nevű pesti színész „Tellemach (sic!) und Callypso“ című melodráájához, mely a címlap szerint Fénelon „hősköltevénye“ (!) alapján készült.⁷⁵⁾ A pesti német költő-színészek első művei ezek. A pásztorjáték és idylli költészet még produktív műfajok ekkor író-színészeink számára. Ezeknek a művei pedig, mint még látni fogjuk, biztos mutatói a nyugatibb Európában ép letűnni készülő szinpadí divatoknak.

Bulla műsorában százzszámra találkozunk olyan darabokkal, amelyeknek szerzőiről alig emlékszik meg az irodalomtörténet. De így volt ez akkor a legjobb német színházakban, a Burg-Theaterben,⁷⁶⁾ sőt Goethe weimari színházában is⁷⁷⁾ és nagyrészt így van ez ma is: a most színrekerülő darabok nagyrésze egy évszázad múlva teljes feledésbe merül. A színháznak, amelyben mindennap játszanak s amelynek még hozzá olyan kicsiny és olyan állandó közönsége van, mint az akkori budai és pesti német színházaknak, sokkal több darabra van szüksége, mint amennyit a szorosabb értelemben vett irodalom termelhet. És különösen a XVIII. század végén, amikor az irodalom annyira elfordult a szinpadtól. Goethe maga mondja: „Ich schreibe

⁷⁴⁾ Erstlinge des Danks oder das zerstörte Opfer des Herkules. Ein ernsthaftes allegorisches Ballet vom Herrn Karl Schmallögger Pest, gedruckt bey J. G. Lettner, aufgeführt im Schauspielhause zu Pest den 1-ten Jäner 1786.

⁷⁵⁾ Nemzeti Múzeum. Apró nyomtatványok, 1788.

⁷⁶⁾ V. ö. Nagl-Zeidler: Deutsch-oesterreichische Litteraturgeschichte II. 467.

⁷⁷⁾ Eloesser: Das bürgerliche Drama. Berlin, 1898. 49—50. l.

gegen die Bühne.“ A Sturm und Drang szertelenségeivel pedig a színpad nem tudott megalkudni. Lessing és Schiller a kor egyedüli drámaírói, akik mindig szem előtt tartották a színpad követelményeit. A műsordarabok szerzői nagyrészt színészek, akiknek műveit színszerőségük sokáig a színpadon tartotta, de művészi érték nem vértette fel őket az idő romboló hatalma ellen. Eredetiség híján részint külföldi darabokat dolgoznak át, részint az irodalmi áramlatokhoz csatlakoznak, kiaknázzák a nagy költők drámai motívumait, túlozzák sajátágaikat és népszerűsítik eszméiket. Bulla műsorában találkozunk a korabeli színpadi irodalom összes divatos műfajaival.

Nálunk, mint fentebb láttuk, a színpad reformja már a polgári dráma és a természetes játékmodor jegyében folyt le. A franciás irányzat idejéből már csak emlékképpen találjuk Bulla műsorán Voltaire Zayróját (1786. II. 25. V. I. 1787. II. 27.) és a klasszicizáló osztrák tragédiák közül Gebler Adelheid von Ponthienjét (1787. IV. 29.) De kedveltségre vergődni nem tudnak. A műsor zömét a tiszta vígjáték és a polgári dráma összes válfajai alkotják.

A jellemvígjáték e korbéli legjelesebb képviselői, Goldoni és Holberg mellett német követőiknek különösen a Burgtheater termékeny vígjátékírójának, Jüngernek darabjai szerepelnek műsorunkon, különösen Marivaux átdolgozása, a „Maske für Maske“ aratott nagy sikert. Bécs közelsége a Burgtheaternek egy speciális műfaját, a II. József korabeli iránydarabokat, amelyek a felvilágosodott abszolútizmus eszméit akarták a színpadról terjeszteni, szintén eljuttatta hozzánk. Ezek közül színrekerültek nálunk Gebler vígjátéka, „Der Minister“ (1787. IV. 12.)⁷⁸⁾ Rautenstrauch: „Der Jurist und der Bauer“ (már 1783-ban műsoron). Az előadott darabok jórészt Schröder drámái teszik ki, noha már veszítettek népszerűségükből. (1783-ban 14 darabját hozták 40 előadásban, 1786—87-ben 10 darabját 17 előadásban). Kiszorítják darabjait a polgári drámáknak azok a termékei, amelyek a Schröder-féle kispolgári genreképbe az egész polgári társadalom perspektíváját vetítik s a polgári társadalom tendenciáinak hordozóivá lesznek, noha a napi érdekek körén túl nem emelkednek. Gemmingen: Der deutsche Hausvater-ja nyitja meg ezt az irányt Diderot „Le père de

⁷⁸⁾ A zárjelbe tett dátum az első előadás keltét jelzi.

familie“-jének hatása alatt. (Diderot darabját 1787. XII. 14-én hozza a budai színház). Legtipikusabb képviselői Grossmann drámái: Henriette (1786-ban négy előadást ért), de még inkább a Nicht mehr als 6 Schüsseln (1786. két előadás). 1786-ban jelenik meg Iffland is első darabjaival Die Jäger. (1786. I. 18.), Die Mündel (1786. IV. 20.), Verbrechen aus Ehrsucht (1786. I. 25.). Nagy népszerűsége azonban már túlesik a Bulla-féle korszakon.

A polgári drámák szürke világába mozgalmasságot és színt hoztak a katonai darabok, amelyek a közönségnek látványosság utáni vágyát szolgálták. Vonzóerejük egyrészt az érzelgős és idegizgató mese volt, de még inkább a látványosság, melynek érvényesítésére bő teret nyújtottak: seregek felvonulása, ütközetek, harci riadók, táborozások. Ifj. Stephanie, a katonadarabok népszerű ausztriai specialistája sokat szerepel katonadrámáival Bulla műsorán. Öt ilyen műve mellett ott szerepel ennek az iránynak a leghírhedtebb terméke: Möller Graf Waltronja, amely a külső hatás minden eszközének felhasználásával folytonos idegizgatásra törekszik. Ezekon kívül Babo Arnoja, Brandes Graf von Olsbach-ja és Engel két egyfelvonásos katonai drámája képviselik ekkor ezt a divatos műfajt.

A polgári drámákat már lovagdrámák is váltogatják, de még csekély számmal. Virágkoruk még nem érkezett el. Fővonzóerejüket, a változatos díszletek és festőibb öltözékek alkalmazását Bulla ép mostoha felszerelése miatt nem érvényesíthette. Az első lovagdrámák különben egyrészt még nagyon félénken mozognak az új keretben, másrészt pedig a bajor hazafias színezet jellemzi őket s így nálunk nem számíthattak teljes tetszésre. Színrekerülnek: Meissner: Johann von Schwaben, Maier: Der Sturm von Boxberg; Blumauer: Erwine von Steinheim; Babo: Otto von Wittelsbach; Törring: Kaspar der Torringer és Agnes Bernauerin. Az elsők, a régi átmeneti irány termékei letűnnek a műsorról, csak Babo Otto von Wittelsbach-ja, az egész irány egyik legjelentékenyebb terméke marad továbbra is műsoron. (1786. VI. 12—1793-ig ötször.) Törring Agnes Bernauerinjét, amely kétségtelenül a legköltőibb lovagdráma, az ízlés változásának ellenére mindvégig játsszák. (1786. VIII. 20.—1808-ig 28-szor.)

Az Emilia Galottinak és a Götznek külsőleges hatása érzik a polgári drámák újabb termékein és a lovagi színjátékokon.

Szellemük szülötte a Sturm und Drang drámája, amelynek termékei formátlanságuknál fogva nagyon szórványosan jelentek meg a színpadon. A mi színházainkban ép Bulla igazgatósága a Sturm und Drang drámájának fénykora.

Klingernek Sturm und Drang drámái közül színrekerül: Die Zwillinge (1786. I. 26.), Sturm und Drang (1787. VII. 29.). Wagnernek a polgári dráma és a Sturm und Drang forradalmi törekvéseit kiegyenlítő darabja, a Kindesmörderin szelídített átdolgozásában, Ewchen Humbrecht cím alatt került színre (1787-ben két szer; 1793-ban ké szer). Itt említem meg Leisewitz Julius von Tarent-jét (1786. VII. 1.—1793-ig 7-szer).

Szóval nem tisztán tömegtermékek alkotják a műsort. A Shakespeare-előadások talán sohasem lesznek többé ilyen gyakoriak. 1786—89-ben színrekerülnek: Romeo und Julie (3-szor), Hamlet (2-szer), Othello (2-szer), Lear (1-szer), III. Richárd (3-szor), Der Kaufmann von Venedig (1-szer), Gassner der zweite (A Makrancos hölgy-nek Schink-féle átdolgozása, amelyben ez a darab a magyar színpadon is megjelent 3-szor), Lessing és Schiller végigkísérik darabjaikkal színházaink történetét. A Miss Sara Sampson kétszer kerül színre ebben a két évben, a Minna von Barnhelm négyszer, az Emilia Galotti háromszor. Schillert a Räuber (3-szor), Fiesko (1-szer), Kabale und Liebe (2-szer) képviseli. Goethet csak a Clavigo (2-szer). 1788-ban állítólag színrekerült a Götz von Berlichingen is.⁷⁹⁾ Több előadásról nincs is tudomásunk, míg a motívumaiból és külsőségeiből élő lovagdrámák diadalmas pályát futnak meg színpadunkon.

Hogy mennyire erején felüli kísérleteket tett Bulla a Shakespeare-darabok előadásával, azt legjobban a Velencei kalmár-nak az a példánya bizonyítja, amely a pesti német színház könyvtárával a Székesfővárosi Levéltárba került.⁸⁰⁾ Eschenburgnak, az első német Shakespeare-fordítók egyikének prózai fordítását tartalmazza, amelynek szövegét azonban rútol összeszabdalta a színre alkalmazó. Beosztásban megváltoztatja a darabot. Így mindjárt az angol eredeti és Eschenburg fordításának első felvonását, mely három jelenetből áll, hat jelenetre

⁷⁹⁾ Gothaer Theaterkalender, 1789. 175. l.

⁸⁰⁾ Wilhelm Shakespeares Schauspiele von J. J. Eschenburg, III. Band. Strassburg, 1788. Budapest Székesfőváros Levéltára, 1907/788. sz.

osztja. Elhagyja a darabnak majdnem a felét; így az I. felvonás második jelenetét, a II. felvonás első, negyedik és hetedik, a III. felvonás ötödik szcénáját. A lírai szépségekkel teli V. felvonás egészen elmarad. Helyette az átalakító egy beragasztott lapon a negyedik felvonás végéhez még egy új jelenetet fűz, amelyben Portia és Nerissa a helyszínén megismertetik magukat, Shylockot pedig kötelezik, hogy vagyonát Lorenzora és Jessicára hagyja. A közönség materiális érdeklődése ennyivel is kielégíthető volt.

De nem kell túlságosan elitélnünk az ilyen „átdolgozást“ a színészek részéről, ha a kor többi Shakespeare átdolgozására csak futó pillantást is vetünk. Így Schröder a Velencei kalmár fordításában elhagyja a Jessica-jelenetek nagy részét és az V. felvonást. Bécsben 1770 és 1780 közt valóságos divat volt a Shakespeare daraboknak ilyen szabad átdolgozása, vagy mint a szerzők tartották, „megjavítása.“⁸¹⁾ Az osztrák színházak példájára a mi színházaink is ezekben a „megjavított“ kiadásban hozzák Shakespeare darabjait, vagy mint a fenti példa mutatja, merészen még tovább javították. Ilyen szabad átdolgozás Heufeld Hamletja; de Heufelden túltett ifj. Stephanie, aki büszke volt arra, hogy Shakespearet „használhatóvá“ tette. Többek között a Macbethet forgatta ki egészen eredeti jellegéből. Noha adataink nincsenek rá, biztosra vehetjük, hogy nemcsak a Velencei kalmár, de a többi darab is ilyen átalakított kiadásban került színpadjainkra és ezeken keresztül a magyar színpadra is. Shakespearenek ilyen átdolgozása később sem ritka, amely a költő nagy szellemét a közönséghez közelebb akarja hozni. Csak a Velencei kalmárnak Lukács-féle magyar átdolgozására akarok hivatkozni, amely ennek a darabnak fentebb leírt átalakításával feltűnő egyezéseket mutat.⁸²⁾

A közönség kegyében természetesen nem a legértékesebb darabok állottak. Míg az Emilia Galotti nagyon megosztott tetszést aratott és a Kabale und Liebe, Clavigo mérsékelt tetszésben részesültek, addig rendkívüli tetszést arattak Diderot Pére de famille-ja, Spiess General Schlenzheimja, Jünger, Heufeld vígjátékai, Stephanie katonadarabjai, különösen a Die

⁸¹⁾ V. ö. Weilen : Das Burgtheater Wien. é. n. II. 1. 192—194. 1.

⁸²⁾ Ismertetését l. Bayer : Shakespeare drámái hazánkban. Budapest, 1909. II. 120 l.

Wölfe in der Herde, Schröder drámái, mint a Die Wankelmütige.⁸³⁾

De osztatlan tetszést aratott az operák nagy része. Legnépszerűbbek Paisiello operái; adják Gretry Zemire et Azoreját. Salieri a Grotta di Trofonioval nem nagy tetszést arat. Népszerű Dittersdorf, ki két nagyon kedvelt víg operával szerepel. 1788 elején megjelenik a műsoron az első Mozart darab, a Die Entführung aus dem Serail, hogy többé le se kerüljön róla. (1811. VI. 19-ig 50 előadást ért. Akkori viszonyok közt óriási szám.)

VII.

Bergopzoom és Kumpf.

1789—90.

Bulla társulatát 1789 husvétjakor Bergopzoom⁸⁴⁾ váltotta fel, kinek pesti tartózkodása műsor, de még inkább előadás tekintetében a színvonal emelkedését jelzi. Bergopzoom hosszú színi pályafutás után kerül hozzánk. Különben elődei is elég viharos multtal dicsekedhetnek és itteni tartózkodásuk csak átmeneti jellegű. De már Bulla, de még inkább Bergopzoom igazgatása alatt megszűnik az itteni színészetnek vándorszínészeti jellege. Az igazgatók változnak, de nem a társulatok; a társulat magva most már állandóan megmarad és meg vannak a maga tradíciói és szokásai. Ekkor alakul ki a játérend, amelyben nem is történik a pesti új színház felépüléséig lényeges változás. Kedden, csütörtökön és szombaton Pesten játszanak, szerdán és pénteken Budán, vasárnap mindakét helyen; minden második előadás operai. Vasárnap felváltva az egyik helyen dráma, a másikon opera kerül színre. Hétfőn bérletszünettel új, nagy sikereket ígérő darabokat mutatnak be. Normanapokon szünetel az előadás; ilyen normanapok: a nagyhét napjai, december 23—26, pünkösd vasárnap, november 29., Mária Terézia halálának évfordulója. Az előadások nyáron esti hét órakor, télen félhétkor kezdődnek; farsangkor már hatkor kezdik az előadást, hogy a

⁸³⁾ Gothaer Theaterkalender, 1789. 175. l.

⁸⁴⁾ Vagy Bergopzoomer.

közönség az akkoriban óriási kedveltségnek örvendő álarcos bála idejében eljuthasson.

Bergopzoom (szül. 1742-ben Bécsben) színészi pályafutását Bécsben kezdi, ahol 1764-ben lép fel először Weisskern színész biztatására; 1765-ben Kurz társulatánál találjuk Münchenben. Innsbruckban már mint önálló igazgató szerepel. Sonnenfels előadásai Bécsbe vonzzák és annyira megnyerik, hogy Sonnenfels eszméinek harcosává szegődik és Bernardon extemporáló tanítványa Prágában a rendszeres színészet apostolává lesz. 1774—1782-ig a Burgtheater színésze. III. Richárd szerepében annyira megnyeri a közönség tetszését, hogy kihívják; ez a kitüntetés előtte Bécsben csak Noverrenak jutott osztályrészül. Így nagyon veszélyes vetélytárs volt a társulat többi tagjára nézve; különösen ifj. Stephanie volt nagy ellensége és csakhamar sikerült is neki Bécsben Bergopzoomot lehetetlenné tenni. Tisztult ízlése, a műsor összeválogatása tekintetében magasabb törekvései lehettek. Mint színész, kómikus és pantomimikus tehetség, aki testi-lelki alkata szerint az extemporálásra született s a komoly dráma terén örökké tragikus Don Quijote maradt. De a közönség tetszését nagyon megnyerte szinte a karrikaturáig túlzott játékmódora, amellyel különösen a zsarnokok és hősök szerepeit játszotta. A tetszés megnyerésére a külső eszközöket sem vetette meg; így egyik zsarnok szerepében szappant vett szájába, hogy szája habzása is mutassa dühe exaltációját; mint III. Richárd borsót tett a csizmájába, hogy sántítása természetes legyen.⁸⁵⁾ 1784-ben Wahr társaságában Prágában a német színügy reformátora; innen Brünnbe, Lembergbe, majd újra Brünnbe, megy; itt éri Tuschl Sebestyén meghívása. Bergopzoom társulata Pesten és Budán eleinte 24 férfi és 20 női tagból állott, akik közül négyen önként távoztak, 12-öt pedig erkölcstelen vagy szabályellenes viselkedésük miatt elbocsátottak.⁸⁶⁾ Az elbocsátásnak egyik oka az is lehetett, hogy mikor ez a társaság még operatársulattal is gyarapodott, Pest és Buda nem voltak képesek az eltartásukra. A tagok közül Bergopzoom távozása után is ittmaradtak

⁸⁵⁾ Devrient: Geschichte der deutschen Schauspielkunst. Leipzig, 1848. II. 407. l. Laube: Das Burgtheater Wien, 1868. 55. l. Weilen i. m. II. I. 191. Rub. i. m. 168. l.

⁸⁶⁾ Ofner und Pester Theater-Taschenbuch der Bergopzoomischen Schauspielergesellschaft . . . seit Ostern 1789 bis I. Jänner 1790 Pest é. n.

Schienagel, ki még 1812-ben is itt színészkedik, továbbá Schwarz György és neje, kiket a közönség igen kedvel. Schwarz két évi megszakítással (1794—1796-ig Grätzban színészkedik) folyton színházaink tagja; 1808-ban, 45 éves korában hal meg Budán. Egyike azoknak a keveseknek, akik kitarítottak az itteni színház mellett annyi balszerencse közt.⁸⁷⁾

Bergopzoom hatásos játéka nem pótolhatta az operai előadásokat. A közönség, miután egyszer megízlelte ezt a gyönyörűséget, nem elégedett meg többé a színjátékokkal és ballettekkel. Ezért Tuschl, Bergopzoom veszteségének részese, operatársulatról gondoskodott. Ép ez időtájt (1789 május 15-én) halt meg Pozsonyban Erdődy gróf, kinek árván maradt operatársulatát szerződtette az üzletét féltő Tuschl. Kumpf igazgató, kinek tehetségéről és érdemeiről az egykorú kritikák nagy elismeréssel szólnak,⁸⁸⁾ társulatával május 27-én tartotta Budán első előadását. Társulata tiz férfi és hat női szereplőből állott. Ezek közül távozása után is ittmaradtak Rotter, Schrott és Girzik.

Girzik bariton énekes, többnyire kómikus szerepekben, többé el sem távozik Pestről s mind jelentősebb befolyást nyer a színügyek vezetésére. Később mint operai ügyelő és színházi költő szerepel. Épen irodalmi működésénél fogva érdemli meg figyelmünket; nem mintha alkotásai nagyértékűek lennének; de valami közeledést látunk bennük a magyarsághoz.

Girzik prágai születésű volt (született 1760 aug. 24.) s szülővárosában kezdi színészi pályafutását Brunian társulatánál, 1775-ben. Magyarországra 1783-ban kerül, amikor Kumpf társulatához szerződik Pozsonyba; Kumpffal Pestre jó 1784-ben, vele megy Bécsbe is és követi 1785-ben Pozsonyba, Erdődy színházához; velejön most Budára is, de innen nem megy el többé igazgatójával. A mi szempontunkból legérdekesebb Stephan der I. König der Hungarn⁸⁹⁾ című színműve; ez a német hazafias lovagdrámák modorában magyar hazafias színművet igyekszik adni és először valósítja meg a közönség magyar érzésű részének azt az óhaját, hogy nemzeti multját

⁸⁷⁾ Ofner und Pester Theater-Almanach auf das Jahr 1808. 53. l.

⁸⁸⁾ A Gothaer Theaterkalender 1787. korának legkiválóbb tenoristái közé sorolja (203. l.)

⁸⁹⁾ Ein Schauspiel in 6 Aufzügen. Pest 1792 bey J. M. Landerer, Edlen von Fűskút. Új kiadása. Pest, 1803. Leyrernél.

láthassa a színpadon. 1813-ban Katona József fordításában⁹⁰⁾ a magyar színpadon is megjelenik. Girzik művét a magyar nemzetnek ajánlotta. („Der edlen Nation der Hungarn in Unterthänigkeit gewidmet von ihren [sic] Verehrer dem Verfasser“). Hogy Pesten egészen meghonosodott és a magyarsághoz minél közelebb igyekezett férközni, azt egy gyermekek számára írott ballettje is bizonyítja, amely 1802 január 31-én került színre a pesti színházban és a „Hungarns Gastfreiheit“ címet viseli; ő heroikus-kómikus nemzeti ballettnak nevezi.⁹¹⁾ Főszereplői „Istók, ein kleiner Tschikosch, Erssika, seine Geliebte“. Szóval a magyar népelet alakjait hozza a német színpadra, még mielőtt ezt a magyar színház megtette volna. Többi művei operaszövegek átdolgozásai a napi használatra. Ilyenek az Axur, Armida, Der Narr aus Zwang, Die Grossmuth des Titus, Die Fürstin von Amalienburg, Camilla, Cesare in Farmacusa. Majd önálló operaszövegek írásával próbálkozott. Ilyen a „Die christliche Judenbraut“, amelynek első részéhez a zenét Paneck, a másodikhoz Raymann, a helybeli zenekar tagja szerezte. Az első rész színházaink kedvelt műsordarabja volt egy ideig; később Perinet adott neki életrevalóbb formát és ebben az alakjában diadallal járta be a bécsi népszínpadokat. Másik eredeti operája egy bibliai opera, Israels Wanderung, melyhez a zenét Tuczek pesti karmester írta. Később magasabb törekvései támadtak. Achilles und Polyxena címmel verses tragédiát írt, amely azonban nem került nálunk színre.⁹²⁾

Ha költői tehetsége nem is volt és írói babérok se szerzett, egyrészt operaszövegek átdolgozásával hasznos szolgálatot tett színpadjainknak, másrészt szép bizonyosságát adta a magyarság iránti vonzalmának és irodalmi műveltségének.

A Bergopzoom-Kumpf-féle társulat 1789 husvétjától az év végéig Budán 119, Pesten 170 előadást tartott. Színre került 205 darab. Ezek közül 67 vígjáték, 32 opera, 31 tragédia, 18 dráma, 9 „Nachspiel“, 42 ballet és 4 pantomim.

Bergopzoom, mint a Burgtheater volt színésze, a Burg-

⁹⁰⁾ V. ö. Heinrich cikkét E. Ph. K. 1883. 983. I. Bayer: A nemzeti játékszín története. Budapest, 1889. II. 399. I.

⁹¹⁾ L. a. pesti és budai német színlapok gyűjteményét Egyetemi Könyvtár Gd. ívr. 299.

⁹²⁾ Achilles und Polyxena. Eine Tragödie in 5 Aufzügen in elegischer Versart. Pesth, 1808. bei M. Trattner. Goedeke Grundriss, VII. 67. I.

theater műsorát és tradícióit hozza át hozzánk; a műsornak ez a színezete meg is marad Busch igazgatóságáig, amikor is a bécsi népszínpadok befolyása mindinkább érezhetővé válik. Ennek a műsornak jellemző sajátága a vígjáték túltengése (erről a jókedélyű bécsi közönség minden színházában gondoskodott). Másik tulajdonsága az erős konzervativizmus, az új szabadabb irányok, a Sturm und Drang darabjai és a lovagdrámák iránti ellenszenv, a Shakespeare-darabokkal szemben tanúsított tartózkodás. Ebben az időben a Burgtheater műsora a franciás irány alapján áll még, amely irányzatnak a Burgtheater műsorát szolgáló színműirodalom egészen speciális hajtása. Schröder bécsi tartózkodása olvasztotta össze itt a természetes játékmódot a franciás iránnyal és a bécsi franciás irodalmi hagyományba beoltotta a német polgári dráma elemeit.⁹³⁾ A divatos műfajok közül ifj. Stephanie révén a katonai dráma nyert csak polgárjogot. Bergopzoom műsora így Bulláéval szemben a német dráma fejlődése szempontjából visszaesést mutat, a fejlődésnek korábbi stádiumát tüntetvén fel. A német polgári drámának legrégebbi képviselői, Brawe, Chronegk most jelennek meg először műsorunkon, sőt Gottsched irányát is képviseli J. E. Schlegel két darabja. Bergopzoom műsorában nagyobb tért foglalnak el a speciálisan a Burgtheater számára készült színművek; ifj. Stephaniet hat drámája képviseli, Weidmant négy és több darabban szerepelnek id. Stephanie, Richter József, Rautens-trauch, Pauerspach, Jünger és Bergopzoom. A Bulla alatt annyiszor játszott Sturm und Drang darabok teljesen letűnnek a műsorról, ha csak ide nem számítjuk Wagner *Die Reue nach der Tat*-ját, amely szelleme szerint polgári dráma, egy pár shakespeareizáló jelenete ellenére is. Lovagdráma csak kettő szerepel a műsoron: az Agnes Bernauerin és Meier Fusst von Strombergje. A következő korszak egyik legnépszerűbb színpadi írójának, Ifflandnak kedveltsége gyarapszik; Bulla alatt színrehozott három darabja folyvást műsoron van.

III. Richárd Bergopzoom dicsőségének emléke gyanántán — háromszor kerül színre. De ez nem Shakespeare, hanem Weisse darabja; Bécsben is Weisse művének címszerepében aratott sikert Bergopzoom.⁹⁴⁾ Shakespearét csak a Gassner der

⁹³⁾ Nagl-Zeidler i. m. II. 446.

⁹⁴⁾ Rub. i. m. 4. l.

Zweite képviseli, a Makrancos hölgynek ez a Schink-féle agyonátdolgozott kiadása (1789 XI/1; XI/14); ezzel zárul a Shakespeare-műsor.

1789 augusztus 26-án Budán, 28-án Pesten színrekerül Lessing Nathan der Weise-ja. Ezek az itteni színpadon nemcsak első, de tudunkkal egyetlen előadásai. Ezekkel színházaink megelőzték a Burgtheatert, ahol csak 1819-ben került színre.⁹⁵⁾ Úgy látszik, nem talált nagy tetszésre, mert nem ismétlik meg többé. De így járt ez a darab Németországban is. Schröder, aki annyira szerette Lessingnek ezt a darabját, nem merte színre hozni, mert nem bízott közönségében. Először Döbbelin hozza színre 1783-ban, Berlinben; berlini bukása után nyugszik 1801-ig, amikor Schmidt Magdeburgban feleleveníti. E két előadás közé esik Seipp Nathan előadása Pozsonyban 1785-ben⁹⁶⁾ és az 1789-i pesti és budai színrehozatal, a Nathan harmadik előadása.

A Kumpf-féle operatársulat Pozsonyból áthozta jó operaműsorát. Az operának ezt a pozsonyi virágzását nagyban elősegítette Bécs közelsége, ahol II. József óriási összegeket költött az opera fellendítésére és a legkiválóbb komponistákat Bécsbe vonzotta. Kumpf műsorán elsőrangú zeneszerzők operáival találkozunk. Társulatunk inkább a vígoperát művelte, mint a komolyat. Legkedveltebb Paisiello és Salieri darabjai. Az olasz mesterek közül Alessandri, Anfossi, Cimarosa, Gualielmi, Martini, Sarti vannak még képviselve. Haydn két darabjával szerepel (Die belohnte Treue, Die wahre Beständigkeit), Ditters von Dittersdorf, a XVIII. század végének egyik legkedveltebb komponistája, aki öt évig (1764—69) Nagyváradon tartózkodott, mint Patachich püspök karmestere és egy magyar tárgyú operát is komponált (Der redliche Ungar), megtartja régebbi népszerűségét. Kedvelt opera Gretry Zemire und Azorja, amely még 1812-ben is műsordarab.

Bergopzoom 1790 virágvasárnapján megválnak a budai és pesti német színházak igazgatásától és újra a Burgtheaterhez szerződik színészek. Az itteni bizonytalan existencia és kevés jövedelem, a bérlő örökös beavatkozása az igazgatásba és a

⁹⁵⁾ Rub. i. m. 143. l.

⁹⁶⁾ Heppner i. m. 47. l.

hamupipóke-szerep, amelyet az akarata ellenére meghívott operatársulat mellett játszott, eléggé hathattak arra, hogy ez az állás kecsegtetőnek tűnjék fel neki. Mint a Burgtheater színésze hal meg 1804-ben.⁹⁷⁾

VIII.

Gróf Unwerth Emánuel.

1790–93.

Az igazgatók örökös változásának főoka a budai és pesti színügy eddigi szervezetében rejlett. A főbérlő, Tuschl, aki üzletember és a művészi vezetéshez nem ért, nemcsak hogy elszedi a jövedelmek nagy részét, még folyton bele is avatkozik az igazgatásba. Unwerth már nemcsak mint igazgató szerepel, hanem mint a színházak bérlője és igazgatója, aki a bérletet Tuschltól évi 950 forintért magához váltotta.⁹⁸⁾ Ennek fejében övé a színelőadások haszna, kivéve a Hetztheaterben és magánhelyeken tartottakért. A főbérlőnek a színház ügyeibe semmi beleszólása nincsen.

Unwerth Emánuel birodalmi gróf, aki az ekkori bécsi arisztokrácia színházi szenvedélyének utánzójaképpen az itteni színügy vezetésére vállalkozott, inkább csak a műsor megalkotását tarthatta kezében. A játék vezetője Nuth volt, aki színházainknál szerepelt már Bulla és Bergopzoom idejében is. Egy a XVIII. század végén ismert színészcsalád tagja, amely egész Ausztriát elárasztotta. Nuth Ferenc Antal, talán ép a mi Nuthunk, mint a Jacobelli-féle színésztársaság tagja, 1774-ben kiad egy Johann von Nepomuk című verses tragédiát, amelyet átalakított kiadásban még 1794-ben is előadtak Prágában.⁹⁹⁾ 1786-ban nálunk is színrehozták, de csak egy előadást ért. Mikor Nuth 1792 májusában elhagyja az itteni társaságot, Wieting komikus vállalja el a főrendezői tisztséget; feddhetlen jelleméért köztisztelet övezi. Az operai előadások vezetője, Weinmüller operaénekes, az operatársulat legkiválóbb tagja (szül. 1764-ben Dillingenben, meghalt 1828 Oberdöblingben, ahol emlékoszlopa

⁹⁷⁾ V. ö. Rub i. m. 168. l.

⁹⁸⁾ L. 1790 jan. 14-én kelt szerződésüket Orsz. Levéltár, Acta Theatralia.

⁹⁹⁾ Az átalakított kiadás címlapjának tanúsága szerint.

is áll), 1790-ben lépett az itteni társaság kötelékébe és 1796-ig marad itt mint operai rendező és II. bassista énekes. 1796-ban a bécsi udvari operánál vendégszerepel és itt oly nagy sikert ér el, hogy rögtön szerződtetik. Csakhamar a bécsi közönség kedvencévé lesz. Már külsejénél fogva inkább komikus szerepekre volt való. De hangjának oly nagy volt a varázsa és olyan művészettel játszott, hogy rú, sőt nevetséges külseje, hanyag öltözködése ellenére is gyakran könnyekre fakasztotta közönségét.¹⁰⁰⁾ Bécsben kitüntetésekkel halmozták el. Dicsősége tetőpontján, 1804-ben Budára jó vendégszerepelni (augusztus 12-től 18-áig) és osztatlan tetszés mellett játszik.

Nevezetes tagjai a társaságnak Zöllner Frigyes és neje; Zöllner 1788—89-ben a pozsonyi színház bérlője;¹⁰¹⁾ közben Batthány Fülöp herceg színházánál játszik. Mikor már semmiféle csalógató eszközzel sem tud közönséget teremteni Pozsonyban, eljön családotul Budára s itt hal meg 45 évi színészkedés után. Ő maga zsémbes öregeket, felesége kacér női szerepeket ad. Öt gyermeke teszi a gyermektársulat zömét. Fülöp¹⁰²⁾ már 1793-ban magyar színész, 1824-ben a budai német színház bérlője. A budai és pesti színházi almanachokban évről-évre szemlélhetjük a Zöllner-család növekedését. Leányai közül Klára 1803-ban, Josepha 1804-ben kerülnek a gyermekcsapatból a felnőttek társaságába. 1818-ban már négy Zöllner-unoka játszik, gyermekszerepeket. Unwerth alatt már együtt van a pesti és budai színésztársulat magva, az itteni tradíciók fentartója. Míg az igazgatást a vándorigazgatók tartják kezükben, azokat a darabokat adják, amelyekkel fél Németországot végig mulattatták. Bergopzoom a Burgtheater hatásának áthozója; ez a hatás és ez a színezet folytatódik Unwerth igazgatása alatt. A műsor Bergopzooméval szemben emelkedést mutat a nagy drámaírók, különösen Shakespeare nagyobb mérvű ápolása tekintetében. Másrészt egész igazgatása alatt sem balletet sem pantomimet nem adnak elő. A régibb, egyszerűbb polgári drámát, amelynek főképviselője Schröder, háttérbe szorítják egyrészt Iffland melegebb levegőjű, engedékenyebb erkölcsi felfogású színdarabjai, másrészt Kotzebue motívumokban gazdagabb, műfajban változatosabb drámái, amelyek a

¹⁰⁰⁾ Teuber: Die Theater Wiens. Wien é. n. IV. 46. l.

¹⁰¹⁾ Heppner i. m. 60. l.

¹⁰²⁾ Bayer: A nemzeti játékszín története. II. 80. l.

Sturm und Drang egyéniség- és szenvedély-kultuszát az emberi gyöngeségek palástolására használják fel. A mi színpadjainkat is egy csapásra meghódítja Kotzebue. 1790 ápr. 16-án van Budán, 17-én Pesten az első Kotzebue előadás, a Menschenhass und Reue-é. Még ez évben 8-szor ismétlik meg, ami tekintve, hogy állandó bérlőközönségnek játszanak, óriási szám. Még ebben az évben színrekerül az Indianer in England, exotikus darabjainak elseje, ahol már a Sturm und Drang-tól propagált Rousseau-féle természetimádást exotikus népek szerepeltetésével a színpadi hatás elérésére használja fel. A naiv Gurli szerepében nálunk is csilloghatott a naiva; nagy tehetséget, mély tanulmányt nem kíván ez a szerep. Kotzebue szerepei szinte maguktól játszódnak el. 1791-ben három újdonság képviseli: még egy exotikus drámája, a Sonnenjungfrau, hatásos és izgató deserteurdrámája, a Kind der Liebe, mely a Stephanie-tól annyiszor igénybevett eszközöket halmozta nagy hatás elérésére; végre lovagdrámája, az Adelheit von Wulfingen, melyben ezzel a divatos műfajjal próbálkozik meg. 1792-ben már négy új darabja kerül színre: Bruder Moritz der Sonderling, Die edle Lüge (a Menschenhass und Reue folytatása), Der weibliche Jakobinerklub, Der Papagei. Színházaink is résztvesznek a többi európai színház Kotzebue kultuszában. Az Iffland darabok sora a Herbsttaggal gyarapszik.

Unwerth műsorán már sok lovagdráma szerepel. Ekkor kezdődik a lovagdrámák rehabilitálása a Burgtheaterban is. A Burgtheater író színészeinek első nemzedéke helyébe sarjadt új generáció felismeri a lovagdrámák színpadi életképességét s a Stephanie-féle katonadarabok helyett lovagdrámákkal kezdi ellátni a műsort. A Burgtheater számára készült speciális lovagdrámák mellőzik a szerkezet szabadságait, a tragikus véget, a Sturm und Drang-eszméket és -túlzásokat s a lovagdrámából csak a motívumok nagyobb gazdagságát és a lovagi kosztümöt veszik át, lényegben az érzelmes színjáték (Rührstück) felé közelednek. Ennek az iránynak első képviselője Ziegler, a Burgtheater színésze, ki már két lovagdrámájával szerepel Unwerth műsorán; a kezdeményezője a lovagi vígjáték speciálisan bécsi műfajának; első enemű darabja, a Liebhaber und Nebenbuhler in einer Person is megjelenik műsorunkon 1791-ben. A lovagdrámák egyik legnépszerűbbikét, Spiess Klara von Hoheneichenjét is ekkor mutatják be. (1791-től 1809-ig 35-ször adják.)

Shakespeare darabok most nagyobb számmal kerülnek

színre. A Hamletot háromszor adják, Romeo und Julia négy előadást ér, Lear kettőt; a Macbeth ismert két első előadása erre az időre esik. (1790. VIII. 25. és VIII. 27.) A Julius Caesarral kétszer találkozunk, háromszor a Gassner der Zweite-val. Lessing és Schiller darabjai sem hiányzanak. A Minna von Barnhelmet háromszor adják és ugyanannyiszor az Emilia Galottit. Schillertől színrekerülnek: Die Räuber (négyszer), Fiesco (kétszer), Kabale und Liebe (kétszer), Don Carlos (kétszer), Goethe csak a Clavigoval szerepel. 1791-ben hatszor adják Voltaire Méropeját. Az utolsó Voltaire darab színpadunkon 1808-ig, amikor is az operaszöveggé gyúrt Semiramis megjelenik.

Az olasz operák közt mind nagyobb számmal jelentkeznek az Umlauf, Weigl meg Wranitzky-darabok. Dittersdorf régi darabjai mellett megjelennek a Hieronimus Knicker és a Der redliche Ungar, amely 1807-ig kedvelt műsordarab. Haydnt csak az Armida képviseli, Gluckot a Die Pilgrime von Mekka.

Sajátságos, hogy épen a magyarfaló Unwerth idejére esnek az első magyar tárgyú drámák előadásai. De könnyen megmagyarázható ez a magyar és német színészet kölcsönhatásával. 1790 óta a magyar színtársulat is működik Pesten és Budán, közös színházépületek és mondhatjuk, szinte közös műsorról. A magyar előadások fő vonzóereje közönségükre, hogy ha egyelőre még idegen szellemű, de legalább magyar ruhába öltöztetett darabokat mutat be magyar nyelven. A magyar színháznak ezt a vonzóerejét akarta ellensúlyozni a német színház magyar tárgyú darabok előadásával. Színrehozta a magyar történelmet, mikor ezt még a magyar színpad is alig tehette. Előadják a nagy-szebeni születésű Weber Simon Péter pozsonyi könyvnyomtatónak¹⁰³⁾ magyar történelmi tárgyú tragédiáját: Die Hunyadische Familie oder Unschuld schützte nicht immer vor Kabale, mely az előadások számát tekintve (1791-ben 5 előadást ér) elég nagy tetszést arathatott. A másik Girziknek már említett darabja, Stephan der I., a német hazafias lovagdrámáknak ez a magyarországi hajtása, amely szinte előlegezi Kisfaludy Károly első történelmi drámáinak szellemét. Brockmannak „Hattyú Ilona, die Wittib von Ketskemét“-jét, melyben ugyan a neveken kívül

¹⁰³⁾ V. ö. Filtsch: Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge 21. 568. l.

semmi speciálisan magyar sincs — most adják először. (1792. VIII. 15.)¹⁰⁴⁾

Unwerth idejére tehetjük a pesti és budai német színészet fénykorát. Magasszinvonalú műsor a tömegmulattatás eszközei nélkül, a legállandóbbb személyzet, legrendezettebb állapotok. Részint a nemesség jobban pártolta a színházat, másrészt Unwerth nem is akart annyira nyereszkedni. Neki a vállalat nem volt megélhetési forrás és így a színházat nem volt kénytelen mutatványos bódévá aljasítani.

Unwerth alatt kér engedelmet az első magyar színtársulat, hogy a német színházban előadásokat tarthasson. Unwerth lehetetlen feltételei nem riasztják őket vissza. S a magyargyűlölő Unwerth inkább lemond az igazgatásról, semhogy valami engedményt adjon nekik.

IX.

Busch Eugén. A külső fény tetőpontján.

1793—1800.

Buschsal olyan ember került a színügyek élére, aki kis tőkét valami jól jövedelmező üzletbe akarta fektetni. Ilyennek gondolta ő a pesti és budai színházak bérletét.

Szó ami szó — ügyes és élelmes ember volt. Nagyon jól tudta, hogy mi kell a közönségnek és mi vonzza a színházba. Minden gondját a külső kiállítás fényére és a látványosság emelésére fordította. Óriási ruhatárat szerzett be s az előadásoknak majdnem a színészeknél is fontosabb elemeivé lesznek a színpadi gépezetek. Hogy milyen óriási vonzóerőt gyakorolt a diszleteknek ez a sokasága és mennyire inkább diszletet nézni ment a közönség a színházba, azt legjobban bizonyítják a színlapok, amelyeknek egyik leglényegesebb része a diszletek felsorolása. Nagy igaza volt ebben Buschnak és a közönség számát szaporította is, de egyáltalában nem szolgált a színészet színvonalának emelésére.

A műsorban a látványos darabok nagyobb tért foglalnak el, mint eddig. A katonadarabok már elcsépelet meséinek a

¹⁰⁴⁾ Műsoradataim az Ofner und Pester Theatertaschenbuch 1790—1793-i füzetéből valók. Nemzeti Múzeum. Hung. l. 3020.

külső kiállítás fénye új vonzóerőt ad. Hogy mennyire ez volt az érdeklődés középpontjában az ilynemű daraboknál, arra nézve csak egy példát idézek, Sternschütz Karl der V. in Afrika című katonadarabjának díszletfelsorolását:¹⁰⁵⁾ „Verzierungen des Theaters: I. Aufzug: Das Theater stellt das kaiserliche Lager vor; rechter Hand sieht man das kaiserliche Zelt, das übrige Lager erstreckt sich über das Gebirg. Der Tag bricht eben an; man hört sowohl von der Cavallerie, als Infanterie die Tagrebelle, hinter dem kaiserlichen Zelt wird von den Hoboisten der Morgensegen geblasen. Sobald der Kaiser mit dem vertriebenen Muley das Lager durchgehen will, werden die Wachen herausgerufen, die Tambours rühren die Trommel; der Kaiser und Muley nebst vielen Offiziers, gehen über das Gebirge. II. Aufzug: Ein Commando. Kaiserliche Soldaten bringen die gefangene Königin von Algier nebst ihrer Tochter in das kaiserliche Lager; der Zug geht über das Gebirge; Türkische Musik; 1-tens Offizier mit einem Zug kaiserlicher Soldaten; 2-tens die Königin mit ihrer Tochter; 3-tens gefangene Türken in Ketten; 4-tens Offizier mit dem zweiten Zug der Soldaten. Zu Ende des Aufzugs werden die Wachen abgelöst. III. Aufzug. Wird mit einem kaiserlichen Commando der türkische Gesandte in das kaiserliche Lager gebracht; er wird dem Kaiser gemeldet und er übergibt mit dem gewöhnlichen Ceremoniel sein Creditiv. Nach gehaltener Audienz wird er mit dem Commando wieder aus dem Lager geführt. — Zu Ende des Aufzugs geht der Zapfenstreich mit türkischer Musik durchs Lager übers Gebirge. IV. Aufzug: Im Lager sieht man an verschiedenen Orten Feuer, bei welchen die Soldaten ihrer Gewohnheit nach in ihren Feldkesseln zu kochen pflegen; andere sind in ihren Zeltern mit Gewehr und Monturputzen beschäftigt u. s. w. Später kommt ein Offizier von der Flotte mit fliegender Fahne über das Gebirge, welcher dem Kaiser die betrübte Nachricht bringt, dass die Feinde gesiegt und die Flotte geschlagen sei. Auf diese Nachricht gibt der Kaiser den Befehl, dass das Heer aufbrechen soll. Es geschehen Alarmschüsse — die Tambour rühren die Trommeln, das Lager wird abgebrochen und in diesem Tumulte endet sich der 4-te

¹⁰⁵⁾ L. az Egyetemi Könyvtár idézett színlappgyűjteményében az 1794 július 21-i színlapot.

Aufzug. V. Aufzug : Da der Kaiser den Heer Barbarossas geschlagen, hält er im 3-ten Auftritte seinen siegreichen Einzug : Türkische Musik. 1. Offizier mit Mannschaft. 2. Gefangene Türken. 3. Soldaten, welche theils Rossschweife, theils andere Siegeszeichen tragen. 4. Tambours und Pfeifer mit klingendem Spiel. 5. Offiziere mit Mannschaft. 6. Geharnischte Männer. 7. Artillerie mit Kanonen, welche über das Gebirge gezogen werden. Sobald der Kaiser erscheint, ertönt Alles in ein lautes Jubelgeschrei ; der gefangene Barbarossa wird ihm vorgeführt ; er schliesst mit ihm den Frieden.“

A külső effektusokra épített darabok aztán nagyon kedveltek lettek. Busch közönségvonzó kísérleteinek egyike, hogy Möller Graf Waltronját 1799-ben, július 15-én és 28-án Skopek városi tanácsos kertjében szabad ég alatt adatta elő. Ezt már 1781-ben megkísérelte Grácban Schikaneder s megismételte később Pozsonyban ő is és Zöllner is¹⁰⁶). Pesten majd újra előadják a pesti Stadtwäldchenben Cibulka és Jandl.

Megjelennek újra az Unwerthtől száműzött pantomimek : „Harlekin, der gekrönte König auf der Insel Liliputi,“ mely Schüllernek, színtársulatunk tagjának szerzeménye (1794 február 21 és még háromszor) és Huber pantomimje : Harlekins Reise über den Blocksberg, oder Zauberei über Zauberei (1794) 1796-ban márciustól májusig kötél-táncosok mutatványai váltakoznak a színelőadásokkal; ezek azután pantomimeket is mutatnak be: „Seiltänzerei und Springen nebst englischer Pantomime von der Gesellschaft des Herrn Basarti in 4 Aufzügen: Arlequin als Hausdieb seines Herrn und als verzauberter Hund. Zum Beschluss ein figurirter Kontratanz“ (III. 15-én) és így tovább.

A népszerű szórakoztatásnak és a változatosság keresésének, szóval a minden áron való mulattatásnak egyik módja a gyermektársaság szerepeltetése. A Zöllner-család öt gyermekéből kerül ki a kis társaság zöme, amelyik aztán kis bohózatokat és balleket ad elő nagy tetszéssel. A darabokat Zöllner, a balleket Schüller tanítja be. 1799 november 29-én a kis társaság legkedveltebb tagjai, a Zöllner gyermekek, jutalomjátékot is kapnak. Az elhanyagolt ballek is előkerülnek újra.

A látványosságnak ez a nagyarányú kultusza rengeteg pénzbe kerül. Ha a dekoráció a fő vonzó eszköz, szépnek és sok-

¹⁰⁶) Heppner i. m. 40. és 60. l.

nak kell lennie. Ha egy és ugyanazt a dekorációt sokszor mutogatják, ellanyhul a legüdébb illúzió is. Így Busch nagy összegeket vert a diszletekbe. 1799-ben 5115 forintra becsülik diszletárát. Nagy ruhatárában a következő csoportok szerepelnek :

Französische Tracht	---	---	---	---	---	213	drb
„Lorbeerkrantz“ előadásához	---	---	---	---	---	33	„
Altdeutsche Tracht	---	---	---	---	---	63	„
A „Tempelherren“-hez	---	---	---	---	---	19	„
Türkische Tracht	---	---	---	---	---	13	„
Polnische Tracht	---	---	---	---	---	3	„
Indianische Tracht	---	---	---	---	---	93	„
Zum Spiegel von Arkadien	---	---	---	---	---	19	„
Zum Opferfest	---	---	---	---	---	55	„
Zur Zauberflöte	---	---	---	---	---	81	„
Römisch-griechische Tracht	---	---	---	---	---	63	„
Masquen	---	---	---	---	---	57	„
Kinderkleider	---	---	---	---	---	62	„

Az egész 3981 frt és 14 kr. értékben. Ennyi a pesti ruhatár. Budán körülbelül ugyanennyi van a különböző viseletekből. Ezenkívül: Ungarische Tracht 9 darab és a Palmira c. operának 860 frt 51 kr. értékű ruhatára ; összértéke 1527 frt.¹⁰⁷⁾

A könyvtárnak legértékesebb darabjait is a következők teszik : „Bücher in Folio zu den alten Costume in Kupfertafeln und einen ergiebigen Behuf zu Dekorazionen enthalten is einer Original Auflage von Rom“ 36 frt értékben; „Recherches sur les Costumes et sur le Théâtre des toutes les Nations á Paris“ 2 kötet 57 frt 30 kr. értékben. „Versuch über den Kostümen“ 24 frt értékben. Most már nagy gondot fordítanak a kosztümök kiállítására. — Ezeken kívül 601 kötet színdarab is van könyvtárunkban; Ovidius Metamorpheses-ének német fordítása is megvan 6 kötetben. 489 darabból megvannak még a kiirt szerepek ; 68 kézirattal is rendelkezik a könyvtár ; ezek többnyire Iffland, Kotzebue és Jünger darabjai.

Felszerelés tekintetében valóban nagyot lendült a színház.

A látványosságnak ez a nagyarányú kultusza egészen átgyúrja a műsort. A lovagdrámák fénykora ez az idő. De most

¹⁰⁷⁾ Színházi leltár 1799 november 12-éről. Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia.

már nem a lovagdrámák első képviselői, a történeti multból vett hazafias lovagdrámák vannak műsoron, hanem ennek az iránynak későbbi, túlzóbb termékei, amelyek az első lovagdrámáknak csak hatásos motívumait és a látványosság keltésére szolgáló külsőségeit tartják meg. Névleg a történeti multban játszanak, valóban a fantázia világában. Ide tartoznak a Burgtheater írószínészeinek, így Zieglernek lovagdrámái is; ez utóbbiak mind sűrűbben kezdenek szerepelni. Már említett darabjain kívül újakkal gyarapszik a műsor: 1793-ban kerül színre a Weiberehre (1808-ig 27 előadást ér), 1798-ban a Jolantha (1811-ig 27-szer), továbbá a Der Landsturm in Tirol; loyális lovagdrámáját, a Fürstengrösse-t többnyire a király és királyné születés és névnapján adták elő. Nagy kedveltségnek örvendett Korompay prágai színész Rudolf von Felseck-je (1794—1811-ig 34 előadást ért), amely a lovagdrámák motívumait szokatlan mértékben halmozza: kísértetek, kínszások, kínvallatás, vérengzések mellett már a bécsi tündéries színjátékok motívumai, varázslók, tündérek és törpék is megjelennek itt. — Ezekben a darabokban aztán nagy tér nyílt a diszletekkel és öltözékekkel való gyönyörködtetésre. A lovagdrámákban látható sok diszletnek: mint romok, tömlőc, erdő, égiháború, földalatti járatok stb. felsorolása vetekszik hosszúságban a fentebb idézett diszletjegyzékkel.

Iffland ebben a korszakban lép kedveltségének tetőfokára. 1800-ig 25 darabját játsszák. Kotzebue folytatja diadalútját és ugyancsak 25 drámájával van műsoron. Kotzebue követőinek darabjaival is találkozunk már, akik tőle ellesett fogásokkal dolgoznak, néha elég ügyesen, de az ő könnyedsége, ötletessége nélkül; hiányzik náluk Kotzebue-nak egész eredeti parodisztikus világfelfogása. Itt már minden csak hatásvadászat, meglepetések hajszolása. Kratter, aki Kotzebue receptje szerint készített darabjaival az összes akkori színpadokat meghódította,¹⁰⁸⁾ Das Mädchen von Marienburg című darabjával nálunk is rendkívül tetszést arat. 1795-től 1811-ig 49 előadást ér; az itteni német színpadoknak legtöbbször megismételt drámája; ennél több előadást csak operák értek. (Kotzebue legtöbbször adott darabja a Kind der Liebe oder der Strassenräuber aus kinderlicher Liebe 43 előadást ért).

¹⁰⁸⁾ Gugitz : Franz Kratter. Grillparzer Jahrbuch XXIV. 242. l.

A legfelölőbb újítás a Busch műsorának a bécsi népies dráma megjelenése és folyton erősödő szerepe. E népies dráma, amely a bécsi színügy nagy fellendüléséből sarjadzott ki, ekkor élte első virágkorát. Műfajai a paródia, mely a komoly drámák eseményeit a bécsi népelet triviális milieujében játszhatja le; a bécsi lokális dráma (Lokalstück), mely a polgári dráma lokalizálása; végre a lovagi és kísérteties elemeknek a bécsi néphumor szülte jelenetekkel való összevegyítéséből keletkezett lovagi és tündéri bohózat.¹⁰⁹⁾ Hafner, a bécsi népdráma első képviselője, egy darabjával már 1789-ben is szerepelt, de nagyobb hatást sem akkor, sem most nem keltett. Annál kedveltebbek lettek ezek a darabok, amikor Perinet a divatos daljáték formájába öntötte őket.

A bécsi lokális dráma Hafner utáni továbbfejlődése sem vált népszerűvé nálunk. Eberl-nek 3 darabja egy-két előadás után letűnik a műsorról. Kedveltségre csak Schikanedernek a bécsi népelet mély megfigyeléséről tanuskodó darabjaival jutott. (Die Fiacker 1793—1810-ig 83-szor kerül színre.)

A bécsi népszínpadok nagyszámú paródiái közül csak Hafner darabja, az Evakathel und Prinz Schnudi, mely Perinet átdolgozásában Die Belagerung von Ipsilon címet visel és Gieseke paródiája Der travestierte Hamlet (1795-től 1811-ig 30 előadást ért) voltak állandóan műsoron.

Ennél jobban előzönlötték színpadunkat a bécsi színpadok mesés operái, különösen a Marinelli-színház speciális műfaja, a lovagi és tündéries bohózat.

A Marinelli-színházban óriási sikerrel adott mesés operák elseje, Perinet Fagottist-ja Müller Vencel zenéjével nálunk is tetszésre talált (1793—1810-ig 60 előadás). Folytatása, a Pizichi, az első rész hatásos motívumainak kihasználása szintén színrekerült. A Neusonntagskind első előadásának színlapja¹¹⁰⁾ így ajánlja az új darabot a közönség kegyeibe: „Die Handlung ist eine Nachahmung des Lustspiels von Hafner: Der Furchtsame; aber wegen einigen darin vorgenommenen schicklichen Abänderungen und besonders der ganz neu dazu gefertigten Musik ein ganz neues Werk genennet werden kann. Der Fagottist bewies es bisher deutlich, dass die Verfasser teils ihrer

¹⁰⁹⁾ Rommel: Alt-Wiener Volkstheater. 1914. I. k. XXXI. s. k. I.

¹¹⁰⁾ Idézett színlapgyűjtemény 1794. IV. 21-i színlap.

launichten Einfälle teils der dazu so richtig gewählten Musik gemäss auf der komischen Bahn ihren erwünschten Fortgang errungen haben, so dass man an einer glücklichen Aufnahme des Stückes nun weniger zweifeln kann.“ A tetszés nagyrészt valóban a zenének szolt. Müller Vencel fülbemászó operazenéi diadallal járták be az összes német színpadokat. Perinetnek azok a darabjai arattak nagy sikert, amelyekhez ő szerzette a zenét. (Das lustige Beylager 1798—1811-ig 67 előadást ért, Der Lustig-Lebendig 1798—1808-ig 30-at, Die Schwester von Prag 1794—1810-ig 79-et.)

A Marinelli-színház konkurrense, a Schikaneder-színház már bemutatott a Fagottist előtt egy hasonló típusú operát, Gieseke Oberonját, Wranitzky zenéjével,¹¹¹⁾ amelyet színházaink már Unwerth idejében hoztak (1791. II. 4.). Most Schikaneder ebben a genreben írja meg a Zaubersflöte és ez a darab Mozart zenéjével megmenti a bukástól a Schikaneder-színházat. A Zaubersflöte a mi színházainknak is legtöbbet adott darabja (139 előadást ért). Schikaneder a szövegnek tulajdonította a sikert és mintájára írt darabjaiban halálra hurcolta ezt a műfajt. Darabjai elárasztották színpadjainkat. Die Waldmänner című operája, Henneberg zenéjével 89 előadást, Der Spiegel von Arkadien, Süßmeyer zenéjével 65-öt, Der Königssohn aus Ithaka, Hofmeister zenéjével 49-et.

Mi csodálkozunk Schikaneder önhittségén, hogy a Zaubersflöte sikerét a szövegnek tulajdonította, amelyet mi már elavultnak, mellékesnek és ostobának találunk. Hogy azonban ekkor részese volt a sikernek, azt az a nagy hatás is mutatja, amelyet a Zaubersflöte szövege a bécsi népszínpadok színűíróira tett.¹¹²⁾ Nálunk a zenén kívül a mese is nagy vonzóerőt képviselt, de még nagyobbat a dekoráció. Ez a fajta nagy alkalmat nyújtott a dekoráció pompájának kifejtésére. Csak egy példát idézek a Pizichi (a Fagottist II. része) színlapjáról:¹¹³⁾ „I. Aufzug: 1. Eine felsigte Gegend, worauf ein Eichenwäldchen. Der Berg wird gleich anfangs stückweis von den Berggeistern unter Donner und Blitz abgetragen. 2. Eine dunkle Zaubershöhle, in welcher Bosphoro und Terramontano ihre Beschwörungen und Zaubere-

¹¹¹⁾ Nagl-Zeidler i. m. II. 493. l.

¹¹²⁾ Nagl-Zeidler i. h.

¹¹³⁾ Idézett színlapgyűjtemény 1794 június 30-i színlap.

reien vornehmen. 3. Terramontanos Garten mit vielen Kürbissen, welche endlich zu tanzen anfangen. 4. Verwandelt sich der ganze Garten in einen Rohrsumpf und die Berggeister als Frösche, worunter Zumio in einen Stokfisch verzaubert seinen Kopf hervorsteckt, Armidoro und Buzephagel fahren in einem Wolkenwagen ab, an dem Kaspar unten frei in der Luft schwebt. II. Aufzug: 1. Ein eingezäunter Lustwandelort, mit Rosenhecken, wo die Mädchen Schmetterlinge fangen. Armidoro, Buzephagel und Kaspar lassen sich hernach mit ihren Wolkenwagen herab. 2. Eine Gegend von Terramontanos Pellast, im hintergrunde das Meer; es ist Nacht und Sternenlicht; der Wind braust, die Fluten steigen und werfen Wellen, ein starker Regen fällt herab; es wird stockfinster Nacht, das Gebäude stürzt ein, Donner, Blitz und Sturm wüthen untereinander mit einem immer stärkeren Platregen begleitet.“ És így tovább a III. felvonás.

De ezeknek a daraboknak fényes kiállítása nem szorítja háttérbe az egyszerűbb külsejű Mozart-darabokat. A Grossmuth des Titus 68-szor, Figaros Hochzeit 59-szer, a Schule der Liebe 48-szor kerül színre.

A Marinelli-színháznak egy sajátos műfaja, amelyet szerzőik „romantisch-komisches Volksmärchen“ vagy „Feenmärchen“-nek neveztek és amelynek első kifejlése Hensler nevéhez fűződik. Hensler a lokális bohózat komikus jeleneteit a lovagdrámák szentimentalizmusával és a népmesék romantikus szellemvilágával valami álomszerű szövedékké fonja össze. Ez a barokk műfaj csak később jelenik meg műsorunkban. Itt Henslernek még csak énekes lovagi bohózataival találkozunk, melyeket a borzalmas lovagregények nagymestereinek műveiből dramatiszálta. Így a Petermännchent Spiess egy regényéből készítette; az első rész, amely a lovagdrámák összes látványosságait és minden borzalmát összesűrítve adja, 1795-i bemutatóján nagy sikert aratott (1794—1811-ig 31 előadást ért). Még ugyanebben az évben hozták 2. részét. Nagy lett a sikere a hasonló tárgyú Der Alte Überall und Nirgends-nek¹¹⁴⁾ (1795-től 1811-ig 31-szer adták). Ezekben a darabokban aztán nagy gyönyörűséget nyújtott az újonnan beszerzett sok díszlet és nagy szerepet játszott a gépek sokasága.

Gallus Medritsch, a 18. század végének és a 19. század

¹¹⁴⁾ Komorzynski: K. F. Hensler. Grillparzer-Jahrbuch XXIV. 141. l.

elejének kedvelt komponistája¹¹⁵⁾, 1793—94-ben a pesti és budai német színtársulat karmestere, nagy népszerűsége jutatta itt Shakespeare Macbethjét azzal, hogy egyes részleteihez kísérő zenét szerzett.¹¹⁶⁾ Ennek aztán megvolt a varázsa és hatása; ennek tulajdonítható az a nagy tetszés, amely a színlapok szerint a darabnak jutott s az is, hogy az első és egyetlen Shakespeare darab, amely állandóan műsoron marad színházainkban. (1794-től 1799-ig 22-szer került színre.) — Az 1794. esztendőre még egy Shakespeare-ujdonság esik: Die Quälgeister. Busch igazgatása alatt három előadást ért. Ez a Sok hűhó semmiért Beck-féle átdolgozása; magyar színpadra is Benke Józsefnek ennek az átdolgozásnak az alapján készült fordításában jutott „Egymást bosszantók” címmel¹¹⁷⁾. A Shakespeare darabok a német színház közvetítésével jutottak magyar színpadra. A Hamletet csak 1793-ban és 94-ben hozzák négyszer; ezzel szemben a Giesecke-féle Hamlet travestia 1799-ig 21 előadást ér. Leart Schröder-féle átdolgozásában adják ötször. Romeo és Julia és az Othello kétszer kerülnek színre; ugyancsak két előadást ér a Gassner der zweite (Makrancos hölgy).

Lessingnek most is megvan a hódoló közönsége. Az Emilia Galotti a színlapok tanúsága szerint¹¹⁸⁾ nagy tetszést arat; 1793-tól 1799-ig 13 előadást ér, a Minna von Barnhelm pedig négyet. Goethe-től most is csak a Clavigot hozzák háromszor.

Erdekes, hogy Schiller Don Carlosának színlapján is ott találjuk a „mit Beifall” jelzést. De ennek ellenére is csak kétszer adták. (1793. XII. 21.; 1794. I. 5.) Lehet, hogy a cenzura tiltotta be előadását, amely erre a két előadásra is csak megszabdalva bocsátotta. A második előadás színlapján Domingo, a király gyóntatója mint „Kabinetsminister” jelenik meg, mert egyházi személyt tilos volt a színpadra hozni. Ennek folytán a darab tartalmi változtatást is szenvedhetett.

A Die Räuber és Fiesko kétszer kerülnek színre 1793-ban

¹¹⁵⁾ Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich. Wien, 1867. 17. köt. 242. l.

¹¹⁶⁾ V. ö. Az első előadás színlapját 1794 április 28-ról az Egyetemi könyvtár id. színlapgyűjteményében. „Die dieses Stücke anpassende Symphonie, Märsche, Melodrama der Hexenkönigin und Gesänge der Hexen sind vom Musikdirektor Gallus eigends dazu verfertigt worden.

¹¹⁷⁾ Bayer: Shakespeare drámái hazánkban. 1909. II. 29. l.

¹¹⁸⁾ L. Az 1794 október 5-i színlapot az idézett színlapgyűjteményben.

és azután letűnnek műsorunkról 1808-ig. Itt is a cenzor keze működhetett. A *Kabale und Liebe* is 1793-tól 1795-ig ér három előadást és azután szintén nem adják 1808-ig. Ezekből az adatokból kiviláglik, hogy a Martinovics-féle összeesküvés után megszigorult cenzura szorította le a Schiller-darabokat német színpadjainkról, amelyek egész 1795-ig kiveszik részüket a Schiller-kultuszban; erre vonatkozó cenzori utasítást azonban nem őriztek meg az Országos Levéltár színházi aktái.

A Schiller-Räuber-je nyomán felburjánzott rablódrámák közül különösen az összes német színpadokon diadalt aratott Zschokke-féle *Abällino*¹¹⁹⁾ örvend nagy tetszésnek (1796-tól 1811-ig 29 előadást ért).

Az Országos Levéltár színházi aktái között fennmaradt a budai és pesti német színtársulat egyes előadásainak bevételi jegyzéke 1796 március 29-től június 23-ig. Ez a jegyzék élénk világot vet arra, hogy milyen darabokat kedvel akkortájt leginkább a közönség.

A bérletszünetben adott darabok bevétele: *Camma*, Hübner lovagdrámája Pesten 247 forint 30 krajcárt jövedelmezett, Budán 246 forint és 4 krajcárt. *Schikaneder* operája: *Der Spiegel von Arkadien*, Süßmeyer zenéjével először Pesten 196 frt 54 kr.-t, Budán 254 frtot; másodszer Pesten 95 frt 30 kr.-t, Budán 110 frt 7 kr.-t; *Zschokke* *Abällino*-jának jövedelme Pesten 125 frt 40 kr., Budán 93 frt 11 kr.

A bérleti napokon adott darabok közül legtöbbet jövedelmezett *Hensler* *Petermännchen*-jének első része, amelynek előadása alkalmával Pesten 243 frt 10 kr., Budán 236 frt 59 kr. a bevétel. Ez teljesen versenytárs nélküli a közönség kegyeiben. Utána következnek: *Rollas Tod* (*Kotzebue*), melynek jövedelme Pesten 147 frt 11 kr., Budán 51 frt 10 kr. *Die Zauberflöte* (*Schikaneder*—*Mozart*), mely Pesten 241 frtot, Budán 59 frt 17 krajcárt jövedelmez.

A *Menschenhass und Reue* (*Kotzebue*) csak Pesten jelent már jó bevételt; jövedelme itt 57 frt 11 kr., Budán ellenben csak 10 frt. Legkevesebbet jövedelmezett a *Schneider und sein Sohn* (*Fuss*) pesti előadása (7 frt 30 kr.) Budán *Salieri* *Axur*-jének

¹¹⁹⁾ V. ö. Pröls: *Geschichte des neueren Dramas* Leipzig 1883. III. 2. 190. l. Az összes idézett műsoradatok 1793—1799-i budai és pesti német játékszíni zsebkönyvekből valók (Memz. Múzeum Hung. l. 3020), továbbá az Egyetemi Könyvtár idézett színlapgyűjteményének 1794—95-i köteteiből.

előadása alkalmával volt legkisebb a bevétel (6 frt 10 kr.). Ugyanez Pesten 15 frt 50 kr.-t jövedelmezett. Érdekes az Emilia Galotti előadásainak jövedelme: Pesten 27 frt 30 kr., Budán 12 frt 40 kr.

Ebből a sok egymás mellé rakott adatból kialakul a budai és pesti német színészet állapotának képe az 1793-tól 1800-ig terjedő korszakban. Történetének ez a legmozgalmasabb és műsor tekintetében legváltozatosabb időszaka. Átmenet a polgári dráma egyszerűbb Schröder darabjaitól képviselt fajtájának műveléséből az Iffland és Kotzebue-féle színesebb és hatásosabb fejlődési fok kultuszára. Az olasz opera buffa helyét a bécsi népszínpadok exotikus operája, mesés daljátéka foglalja el. A bécsi népszínpadok hatása folyton erősödik, különösen Hensler kezdi meg hódító útját. A Burgtheater első irónemzedékeinek darabjai eltűnnek lassanként s a Ziegler-darabok foglalják el helyüket. A látványos darabok szerepe nagyobb. Tarka műsor, amelyben egymás mellett szerepelnek a szinte vásári fércmunkák és a drámairodalom nagyjainak darabjai.

Ez a műsor; milyen volt az előadás? Erre nézve egykorú véleményt idézhetünk. Gróf Hofmansegg pesti és budai tartózkodása alatt (1793 nov.—dec.) írott leveleiben az itteni színházakról is megemlékezik: „A színház (pesti) kicsiny, sötét és alkalmatlan. Ama helyet, hova a fiatal emberek járnak, első földszintnek hívják; de itt alig van 50 szabad hely, a többi zárt, részben bérelt, részben előre megrendelt hely; különben pedig szokás, hogy csak nők használják. Mivel kissé későn jöttem, három órán át állnom kellett. E kellemetlenséget mégis némileg elfelejtettem az előadás folyamán, ami valóban jól sikerült.”¹²⁰⁾ „Az itteni (budai) színház elég szép, körülbelül olyan, mint a drezdai, mégis valamivel kisebb. A szereplők és énekesek egészben véve közepszerűek, némelyek nagyon jók, mások nagyon rosszak. Egy nap itten játszanak, másnap Pesten. Akkor nap, midőn Budán színművet adnak elő, Pesten magyarul játszanak. Leginkább nagy és csupa jó darabokat játszanak. Legfigyelemreméltóbb a Varázsfuvola előadása. A basszus-hangra, mely pedig az operánál nagyon lényeges, a legjobb énekesek egyike van itt, aminőt eddig életemben hallottam s hozzá ez az énekes még magas, tekintélyes férfiú is, ki mint a nap

¹²⁰⁾ Gróf Hofmansegg i. m. 67. l.

papja rendkívül jól veszi ki magát s e szerepet nem is lehetne már jobban betölteni. Annál közepszerűbb volt a többi szereplő és a zenekar, mégis az egész igen kedvező sikert ért el.¹²¹⁾ Ez az annyira kimagasló énekes Weinmüller, kiről fentebb már részletesen megemlékeztem. Neki kedves szerepe volt a Sarastro. Ebben lépett fel először 1804-i budai vendégszereplése alkalmával is.

A társulat kebelében történt nevezetesebb változások: 1793-ban Paneck karmester és komponista megvált az itteni színtársulattól és helyét a már említett Gallus Medritsch foglalja el. 1796-ban Weinmüller a Burgtheaterhez szerződik. 1797-ben szerződik Augenstein, ki itt marad 1808-ban bekövetkezett haláláig. 1798-ban jön Cibulka, a későbbi igazgató, színházainkhoz karmesternek.

Nagy hírre vergődött tagokban nem bővelkedik a budai és pesti színtársulat. De Válinak az a lesújtó ítélete, amelyet az itteni színtársulat tagjainak erkölcsi jellemzésére nézve mond, ha nem is ferdítés, legalább is tévedés.¹²²⁾

Ő ugyanis azt mondja, hogy a színészek személyleírásának a helytartótanácsához felterjesztett lajstromában „ily kifejezés, mint: semmirekellő, mindig részeg, használhatatlan, nem megbízható, bosszúálló stb. gyakorta fordul elő.“ Az Országos Levéltár színházi aktái között valóban van egy 1797 szeptember 4-éről keltezett kimutatás a színtársulat állapotáról, amelyben nyomára akadtam a Válitól megjelölt kifejezéseknek. Azonban a „semmirekellő“ (ein Taugenichts) megjegyzés nem színészre vonatkozik, hanem a pesti díszletmesternek egy Erdöly nevű segédjére, aki így csak a színházi segédszemélyzethez tartozik. (Theatergehilfe). A „mindig részeg“-nek jellemzett színész (ist immer betrunken) pedig Zach kardalos (Tenor-chorist). Hát ma sem egyes kardalosokról és a szolgaszemélyzetről ítéljük meg a színészeket. A „használhatatlan“ pedig a második színházi szabólegényre, Weinl-ra vonatkozik, de nem is mint a jellemét érintő megjegyzés, mert öregsége miatt kezdett használhatatlanná válni. (Wird durch Alter unbrauchbar für das Theater). A „nem megbízható“ megjegyzést meg éppen félreértésből idézi Váli; a kimutatás ugyanis azt jegyzi meg, hogy bár Frasel színész szerződése 1799-ig szól, nem lehet bízni abban, hogy

¹²¹⁾ U. o. 77. l.

¹²²⁾ Váli: A magyar színészet története, 1887. 286. l.

megmarad, amennyiben Tellerné elmegy (ist nichts darauf zu verlassen, da Frau Teller abgeht); úgy látszik, szorosabb kapcsok fűzték őket egymáshoz. A többi színészről semmi megjegyzést sem találunk, ami a jellemükre árnyékot vethetne. Zöllner jutalomjátékot kér, Hornitz basszista fizetésemelést,

A színészeknek az akkori viszonyokhoz képest nagyon jó fizetésük volt. Legtöbbet kaptak: Tellerné, aki a drámában anyákat és más jellem szerepeket adott (fizetése heti 18 frt, vagyis évi 936 frt).¹²³⁾ Ugyanannyit keresett Müllerné, a drámai naiva, Lefébrené, az operai naiva, Huberné, a bravúrénekesnő. A férfiak közül csak Haas, az első basszista kapott ennyit. Girzik fizetése heti 17 frt (évi 884 frt). Heti 16 forintjuk volt: Wietingnek, aki intrikus és komikus szerepeket, Schienagnak, aki komoly szerepeket játszott, Herdt hősszerelmesnek, Frasel komikusnak és Wawrick második basszistának. Zöllner családotul heti 30 forintot kapott (évi 1500 frt). Jandl és felesége heti 26 frtot. Hornitz méltán kért fizetésemelést: neki volt a legkevesebb fizetése (heti 5 frt). Ennyit kapott Schmidts komikus is, de ő nem is kérhetett többet, mert a kimutatás megjegyzése szerint könnyen nélkülözhető.

A színészek társadalmi helyzete nem volt valami kedvező; teljesen ki voltak szolgáltatva a közönség önkényének. Viszonyukra éles világot vet a Herdt-féle színházi botrány. 1796. évi február 4-én Meskó báró a Hacker-teremben tartott álarcos bálon összeszólalkozott Herdt német színésszel; állítólagos sérelméért Busch igazgatótól elégtételt követelt. Busch és Herdt a további kellemetlenségek elkerülése végett hajlandók lettek volna a bocsánatkérésre, de Meskó azt követelte, hogy Herdt a színpadról nyilvánosan kövesse meg. Mikor Herdt ezt megtagadta, legközelebbi fellépése alkalmával (febr. 16-án) Meskó és barátai hajdúikkal olyan zajt csapattak, hogy Herdt kénytelen volt a színpadot elhagyni; Busch feljelentésére a vizsgálat megindult, de a zavargóknak egy hajszála sem görbült meg. Busch azonban kénytelen volt Herdtet elbocsátani, mert a zavargások ismétlődtek.¹²⁴⁾

¹²³⁾ Idézett kimutatás.

¹²⁴⁾ L. Busch jelentését a helytartótanácsához a febr. 16-i kihágások ügyében 1796. máj. 7-i kelettel. Fővárosi Levéltár Acta Theatralia. A botrány részletes ismertetése Váli i. m. 180—182 l. Herdt különben 1798-ban visszaszajlott a társulathoz. L. az 1798-i Ofner und Pester Theatertaschenbuchot.

Másrészt az igazgató és az egész társulat ki volt szolgál-
tatva a közönség-kegyelte tagoknak, akik semmiféle fegyelmet
és rendet nem akartak túrni. Busch nem értett a színügyek veze-
téséhez; ezt érezve, egyáltalában nem túrték beavatkozását; ő
pedig semmikép sem tudta tekintélyét érvényesíteni. Így a tár-
sulat tagjai közt egyenlenség uralkodott és mind szüksége-
sebbé vált a színház gyökeres reformja. Így Fournier Lujza éne-
kesnőt ezek a viszályok bírják távozásra. 1799 szeptember 27-én
a pesti városbíróhoz intézett levelében¹²⁵⁾ azt írja, hogy ilyen
rendetlenség és fejletlenségnek közepette nincs olyan tisztessé-
ges ember, aki képes volna az itteni operatársulatnál megma-
radni. Busch igazgatóhoz írott levelében¹²⁶⁾ felpanaszolja sérel-
meit. Nem akar — úgymond — az egész operatársulat játé-
labdjáa lenni, melyet az kénye-kedve szerint hajigálhat. A többi
tagok hat hétig tanulják a legkönnyebb szerepeket, neki meg
egy hét alatt a legnehezebbel is meg kell birkóznia. A főszerep-
lők el se jönnek a próbákra és még hozzá ármánykodnak is a
többiek ellen.

Eszterházy gróf helytartó maga kénytelen a színház
ügyeibe avatkozni. 1799 december 28-án kelt levelében¹²⁷⁾
erélyes intézkedésekre hívja fel Doleviczényi tanácsos színházi
biztost. Cibulka, Müllerné, Herdt és Schienagel fegyelmezésre
szorulnak — úgymond — mert a közönség túlságosan elkényez-
tette őket; ha a próbákra nem hajlandók jönni, küldjenek ki
hatósági orvost. Ha ez egészségesnek találja őket, úgy darabon-
tokkal kísértessék színházba a hanyag színészeket. — Néha még
a játéokra vonatkozólag is felső beavatkozásra volt szükség, mert
koronként még az extemporálás is lábrakapott. Mint Eszterházy-
nak egy leveléből¹²⁸⁾ értesülünk, Girzik a „Das lustige Beylager“
című operában rögtönzésével és illetlen, bohóchoz illő játékaival
a közönséget annyira felhaborította, hogy mindenfelől éles
füttyülés hallatszott. A közönségnek most már nagyobb igényei
voltak a színészekkel szemben.

¹²⁵⁾ Főv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹²⁶⁾ Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia, 1799. IX. 27.

¹²⁷⁾ Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia.

¹²⁸⁾ Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia, 1800. I. 1.

Busch anyagi bukása.

Busch 1793-ban vette át a bérletet Unwerthtől. Március 23-án kelt szerződésük¹²⁹⁾ értelmében a színházak bérlési jogáért 8000 forintot fizet Unwerthnek; ezzel az összeggel a színház-bérleten kívül, amelyet Tuschltól époly feltételek mellett kapott, mint amilyenekkel Unwerth bírta, magához váltja a „Sieben Churfürsten“-nél tartott álarcosbálok jövedelmét is. Az álarcosbálok jövedelme a színigazgatók főbevétele volt, amennyiben a színházak jövedelmei nem fedezték a fentartásukra költött összegeket. — 1794-ben új jövedelmi forrás nyílt meg Busch számára: a Kreutzer-Theater, melyről bővebben a következő fejezetben lesz szó.

Busch a színházi felszerelésre olyan óriási összegeket költött, hogy a kiadásokat a színházaknak még a redoutok és a Kreutzer-Theater hasznáival felnövekedett bevételeiből sem tudta fedezni. 1795-ben Tuschnak már adósa a bérösszeggel, úgy hogy 1795 május 13-án már az ellene elrendelt árverés elhalasztásáért folyamodik, mire a tanács a feleket kiegyezésre hívja fel.¹³⁰⁾

Busch azt remélte, hogy ha Tuschl bérletidejének lejártával a spektakulum-ügy főbérletét megkaphatja, a bevétel tetemesen meggyarapszik és a vagyoni egyensúlyt újra helyrehozhatja. Nehogy Tuschl kapja meg újból a bérletet, lehetetlenné igyekszik tenni a helytartótanács előtt. 1794 január 14-én szerződésszegéssel vádolja Tuscht,¹³¹⁾ amennyiben ez kóbor komédiásokat támogat az ő rovására. 1795 január 3-án már egyenesen a főbérlet ráruházásáért folyamodik,¹³²⁾ mert megosztott bérlet mellett a színházvállalatot fentartani lehetetlen. Schmallögger, Bulla, Mayer, Bergopzoom, mind a legrosszabb anyagi helyzetben hagyták el a várost. A szerződés olyan egyoldalú, hogy a főbérelő azt magyarázhatja belé, ami neki tetszik. A II. Józseftől rendelt sustentátiókat a főbérelő vágja zsebre, a károkat az igazgató szenvedti. Ilyenek: a hivatalos gyászidő, az alsóbb tiszt-

¹²⁹⁾ Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

¹³⁰⁾ Föv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹³¹⁾ Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

¹³²⁾ U. ott.

viselők kétforintos bérlete, mellyel 12 előadásra léphetnek be, a színészek lakásdíja oly esetekben, mikor a jég zajlása miatt a Dunán való átkelés lehetetlen. Ruházzák rá a főbérletet annál is inkább, mert eddigi működésével is felvirágoztatta az itteni színügyet. Különösen a pesti színházat vette át nyomorúságos állapotban és most olyan, „dass in keiner Provinzstadttheater dieser Vorrath und zweckmässige Einrichtung zu finden ist.“ Ebben igazat kell adnunk neki és igazat adott a helytartótanács is, amely 1795 júliusától 1796 husvétjáig ideiglenesen Buschra ruházta a főbérletet.¹³³⁾ 1796 április 30-án végleges szerződés jő létre Pest és Buda városok és Busch között.¹³⁴⁾ Miután a legfelsőbb rendelet úgy kívánja, hogy Pest és Buda színügye egyesítve legyen, Busch Eugén bérbeveszi mindkét város spektakulum-ügyét tíz esztendőre. Ezért Busch Budán évi 1200, Pesten 1000 forintot fizet és a Szegényház javára mindkét városban 300—300 forintot. A Hetz-Theater külön bérletet képez. Ezt, mint jobban jövedelmezőt, megtartotta magának Tuschl Sebestyén. — Sustentatio gyanánt megkapja Busch a Budán és Pesten rendezett álarcos bálók jövedelmét.

A bérlet azonban így osztatlanul sem hozta meg a várt hasznot, noha a jövedelmek aránylag nem mondhatók kicsinyeknek.

Az Országos Levéltár színházi aktái közt levő 1797 július 3-ról kelt kimutatás szerint az évi bevételek és kiadások 1793-tól 1797-ig a következők:

1793/4-ben bevétel 39924.01 frt, kiadás 44175.45 frt;
 1794/5-ben bevétel 33601.37 frt, kiadás 39843.35 frt;
 1795/6-ban bevétel 33901.15 frt, kiadás 37672.05 frt;
 1796/7-ben bevétel 39099.19 frt, kiadás 37930.29 frt.

A kiadások legnagyobb részét a személyzet fizetésére, zenére, ruhatárra és díszletekre fordították.

Busch, hogy a vállalkozás költségeinek fedezésére pénzhez jusson, 1795-ben részvénytársaságot hoz össze, melytől 5000 forint kölcsönt vesz fel 6 százalékos kamatra.¹³⁵⁾ Részvényesek: Macher András, Crettier Jakab, Liedemann Sámuel, Kilián testvérek, Trattner Mátyás, Glückswerth Mihály,

¹³³⁾ Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia, 1795 jul. 1.

¹³⁴⁾ Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

¹³⁵⁾ L. 1795 szept. 15-én kelt szerződésüket úgy az Országos, mint a Fővárosi Levéltár-aktái között.

Schwachhofer Ignác, gróf Károlyi és Freyherr von Lezzeni. De a felvett összeg csak kis időre futja. 1797 június 24-én, mikor a színészek heti fizetésükért megjelennek, Busch ennek csak a felét utalja ki, a másik fele helyett pedig egy hosszú iratot köröztet („ein bogenlanges Circulare“ — mint a színészeknek a helytartótanácshoz intézett panaszja mondja),¹³⁶⁾ melyben felpanaszolja, hogy egészen szeptemberig a megcsappant pénztárból fizetésüknek csak a felét utalhatja ki. Aztán, ha jobban fog menni a színház, majd megint egész fizetésüket adja, sőt a hátralékos összeget is megtéríti lassanként. A színészek panaszára a színházügyi bizottság július 3-iki ülésében elhatározza, hogy a színházi vagyont zárgondnokság alá veszi és zárgondnokul Tuschlt küldi ki.¹³⁷⁾ Busch igazgató heti 25 forint fizetést kap.

A sequestrum sok viszálynak lesz ismét forrásává. Busch azzal vádolja Tuschlt, hogy csak a maga hasznával törődik. Erre új igazgatóságot szerveznek, melyben Busch és Tuschl mint társigazgatók szerepelnek. A torzsalkodások így sem szűnnek meg. Buschnak nem is lehetett valami kellemes a nagynehezen lerázott nyügöt újra a nyakába venni. Így Tuschlt 1798 augusztus 18-án kelt rendeletével¹³⁸⁾ saját kérelmére felmenti a helytartótanács a társigazgatóságtól és a színházi jövedelmek depositariusává teszi; majd 1799 május 21-én ettől a tisztségtől is megváltik¹³⁹⁾ s az igazgatóságot újra Busch veszi át egyedül. De már 1799 szeptember 22-én folyamodik a helytartótanácshoz, hogy az igazgatóságot, illetve bérletet Mihule Vencel volt prágai színigazgatóra ruházzák.¹⁴⁰⁾ Ő képtelen a vállalat folytatására. Pénzét dekorációkba ölte; ehhez járult még a magyar társaság okozta veszteség, háború, árvíz; a sequestrum folytán elvesztette hitelét, a társigazgatóság tekintélyétől fosztotta meg. A helytartótanács azonban Mihulet nem találja alkalmasnak a bérlet átvételére, amennyiben az új igazgatótól Busch fizetési rendtelenségeire való tekintettel megkövetelt biztosítékoszeget nem tudja letenni. 1799 október 8-án kelt rendeletével¹⁴¹⁾ Tuschlra

¹³⁶⁾ Orsz. Levéltár. Acta Theatralia. Cibulka, Müllerné, Girzik, Wawrick, Lefèvre és Distler aláírásával ellátva.

¹³⁷⁾ Országos Levéltár. Acta Theatralia.

¹³⁸⁾ Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

¹³⁹⁾ U. ott.

¹⁴⁰⁾ U. ott.

¹⁴¹⁾ Főv. Levéltár. Acta Theatralia.

ruházza a színügyek vezetését, amelyek egyelőre városi kezelésben maradnak, amíg a bérlet átvételére alkalmas egyént találunk. Tuschlnak azután sikerül a színház zilált pénzügyi viszonyait rendezni. A városi kezelés alatt a bevétel 57009.09⁴/₅ frt, a kiadás 55448.23⁴/₅ frt, marad 1560.86 frt¹⁴²⁾

Tuschl mellett, mint drámai rendezők Jandl és Zöllner, mint operai rendezők Girzik és Cibulka szerepelnek.¹⁴³⁾ A helytartótanácsban a színházügyek élén Eszterházy József gróf helytartó áll, aki nagy buzgalommal veszi kezébe a színházak vezetését s a legaprólékosabb ügyekre is kiterjed gondja. 1796 június 7-e óta a helytartótanács rendeletéből Pest és Buda városok is küldenek ki színházi biztost.¹⁴⁴⁾ Az első pesti biztos Doleviczényi Sándor tanácsos. — Eszterházynak a személyzet megrendszabályozására vonatkozó intézkedéseiről már megemlékeztünk. 1799 december 30-án szigorú hangú levelet intéz Doleviczényi tanácsoshoz a Dunán való átkelés nehézségeinek megszüntetése tárgyában.¹⁴⁵⁾ Ő gondoskodik az új darabok beszerzéséről. Így 1800 január 15-ről fennmaradt levelében¹⁴⁶⁾ Doleviczényi tanácsossal egy Ziegler-féle darabnak Bécsből való érkezését tudatja és meghívja magához másnap reggelre Tuschl, Zöllner, Jandl, Cibulka, Girzik és Schüller színészeket Doleviczényi tanácsossal egyetemben a prologus, a diszletek és más részletkérdések megbeszélésére.

Igy viselt gondot a német színészetre egy magyar gróf, amikor a magyar színészet a vidéken tengődött és a lét és nemlét harcát vívta.

XI.

A Kreutzer-Theater.

Busch belátta, hogy a pesti kis Rondella-színház nem képes annyi közönséget befogadni, hogy az igazgató a nagy színház jövedelméből fentarthatná vállalatát. A lakosságnak alsóbb rétegei számára, amelyek a nagy színházat a magas belépő-

¹⁴²⁾ Főv. Levéltár. Acta Theatralia, 1801. ápr. 1.

¹⁴³⁾ Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1799. Nemzeti Múzeum. Hung. I. 3020.

¹⁴⁴⁾ Főv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁴⁵⁾ U. ott.

¹⁴⁶⁾ U. ott.

díjak miatt nem látogathatják, de meg azért sem, mert nem eléggé intelligensek és fejlett ízlésűek a rendszeres és komoly darabok élvezésére, kis nyári színház engedélyezését kérelmezi, amely minden év márciusától novemberéig mulattassa a pesti népet.

Ez a krajcáros komédia, „*theatrum cruciferalium, quod vulgo Kreutzer-Theater dicitur*“ — amint a helytartótanácsi aktákban nevezik vagy „*Pester Sommertheater*“, amely néven a színlapokon szerepel — a bécsi külvárosi színészetnek a kirajzása. A bécsi külvárosi színészet szolgálatában álló színműirodalom fejlettebb irodalmi formái, mint fentebb láttuk, most kezdenek színpadjainkon nagyobb mértékben szerepelni. A bécsi külvárosi színházaknak az extempore-bohózathoz még közelebb álló darabjai a Kreutzer-Theater színpadára szorulnak. A pesti Kreutzer-Theater főképp a bécsi lipótvárosi Marinelli-féle színház hatása alatt áll. Ez volt a bécsiek legkedveltebb szórakozóhelye, a „*Lachtheater*“, mint ahogy ők nevezték. Bécs jókedélyű és könnyen kielégíthető közönsége hamar kedvencévé avatta a Marinelli-színház komikusát, Laroche, aki egy új komikus masque, a Kasperl-alak feltalálója. Ez a Kasperl, mint Stranitzky Hanswurstja, vagy Kurz Bernardonja a *Commedia dell'arte* Harlekinjének továbbfejlődése. Eleinte a Hanswurstiádokat szabták át Laroche-Kasperl játékára. Ezeket adja aztán elő napról-napra a pesti nyári színház vándorszíntársulata. „*Kasperl, der Operist auf der Ketschkemeter Haide*“, „*Kasperl, der geplagte Lehenlakai*“, „*Der Betrug von hinten und vorne, oder Kasperl, der Advokat*“. Ajánlásul azután odakerül a Kreutzer-Theater színlapjaira „*Ein von Herrn Laroche, berühmten Kasperl aus dem k. k. Leopoldstädter-Theater entlehntes Lustspiel*“. Hensler első darabjai is ezen a talajon állnak; évenként megírja Kasperl darabját Laroche jutalomjátékául. Ezek is megjelennek kis színházunkban. Felvonulnak azok a Kasperl-darabok is, amelyek már átmeneti típusok az extempore-bohózathoz és a lovagi meg tündérbohózathoz között: „*Der Erdgang zu Herrengrund, oder lieber sterben, als untreu sein. Ritterschauspiel mit Lustbarkeiten des Kasperls*“ (1802. VI. 3.), „*Die Fee Drachomira, oder Kasperl, der teuflische Jäger*“ (1802. VI. 24.). A Marinelli-színház egyik sokszor adott darabja:¹⁴⁷⁾ „*Don Juan, oder Das steinerne Gastmahl*“.

¹⁴⁷⁾ Nagl—Zeidler i. m. II. 479. l.

Ein Teufelsmärchen mit gut durchgewürzten Lustbarkeiten und kuriosen Sachen“ is megjelenik műsorukon. (1801. VII. 23.) A Marinelli-színház rablódrámái, Kasperl tréfáival fűszerezve nem maradhatnak el. „Leben und Taten des Erzäubers Riesztics in Sirmien und dessen Selbstmord im Jahre 1799. Ein historisches Stück mit ungarischem Ballet“ (1801. VI. 10.).

Larochenak a 18. század 90-es éveiben vetélytársa akadt Hasenhut Antal személyében, aki ismét új masque-ot, a Thaddädl-t teremtette meg egy félénk, gyáva, ostoba és kotnyeles inas alakjában. Ezt a komikus alakot is hamar szerepelteti színpadunk „Der dumme Herr von Thaddädl, oder Maskarill macht was anders“ (1801. VII. 21.) — Az Eipeldau, a vidéki atyafiak prototypusa szintén megjelenik a Kreutzer-Theater műsorán a bécsi komikus típusok sorában; „Der dumme junge Herr von Eipeldau“ (1801. XI. 19.). A paródiák közül a „Werther und Lotte im Komödiengassl, oder die Zusammenkunft bei den 7 Schwaben“ (1801. IV. 13.) kedvelt. A Theater an der Wien műsorából is kerülnek darabok a Kreutzer-Theater színpadára, mint Schikanedernek durva komikummal telt darabja, a Lumpen und Fetzen (1801. VIII. 10.).

Ami a nemzeti érzést illeti, nem panaszkodhatunk nyári színházunkra. Itt nagyobb szerepe van a magyarságnak, mint a nagy színházban. Sok „nemzeti ballett“ szerepel. De még történeti darabokban is fellép a magyar mult; ezekbe a darabokba aztán sok „Sturm und Gefecht“-et lehetett beiktatni. Ilyenek: „Die Belagerung von Ofen, eine grosse Geschichte zur Zeit Ludwigs, König von Ungarn wie Soliman eingedrungen war, mit Gefecht, Sturm, Feuerwerk und ungarischem und polnischem Ballett“ (1801. X. 25.), „Die Flüchtlinge in dem Schloss Theben, oder Herzog Árpád Anführer der Ungarn und Bezwingen der Jazigen. Ein aus der wahren Geschichte gezogenes und für diese Bühne bearbeitetes, mit kriegischen Märschen und mit ungarischen Tänzen vermischtes Volks- und Gelegenheitsstück.“ (1800. X. 8. A színlap tanúsága szerint óriási tetszéssel.)¹⁴⁸⁾

A bohózatokon és a Kasperl komikummal átszótt rablólovag- és tündérdrámákon meg a harccal teli „történeti“ darabokon kívül pantomimekkel és ballettekkel gyönyörködtette közönségét a Kreutzer-Theater. A pantomimek közt szerepel a nép-

¹⁴⁸⁾ A Sommertheaterre vonatkozó műsoradatok az Egyetemi Könyvtár idézett színlapgyűjteményének 1801. és 1802. évi köteteiből valók.

színpadok kedvelt darabja, a Doktor Faust; a legtöbbször hősé Harlekin.

Az előadás telve volt rögtönzött részletekkel, ahol a verekedésnek és durva komikumnak nagy hely jutott. Castelli 1809-ben ellátogat a pesti Kreutzer-Theaterbe, ahol ellopják 50 frjtát. Bizonyára ez a veszteség is hozzájárult annak a szigorú véleménynek a kialakulásához, amelyet róla mond.¹⁴⁹⁾ Akkor ép Gozzi Turandot-jának egy olyan átalakítását játszották, amelyben Kasperl is szórakoztatja a közönséget. Castelli alacsonynak és undorítóknak találta az előadást. De a bécsi népszínpadok tónusa sem volt ennél magasabb színvonalú.¹⁵⁰⁾ Itt is, ott is a tömeg ízlésének hódolt az előadás. A közönséget a vásári komédiások kipróbált módszereivel csalogatják: „Mit Trompeten und Paukenschall und Beleuchtung von aussen und innen“ — így szól az előadások hirdetése. A bohózatok ajánlása pedig: „Ein Lustpiel zum Sattlachen.“ A balletelőadások vezetői 1801-ben Bogner, 1802-ben Heiss balletmester. Az előadások kezdete délután 4 órakor van; egy nap többször megismétlik ugyanazt a darabot. S valóban olcsó multság volt ez a Kreutzer-Theater. Egy előadásért három garas járt. S ezt a három garast három részletben fizették, felvonásonként. Akinek nem tetszett a darab, a második felvonásra már nem fizetett, hanem eltávozott.¹⁵¹⁾ De óriási forgalma lehetett ennek a krajcáros komédiának, mert noha csak márciustól novemberig játszottak benne, évi átlagos 4000 forint hasznot hajtott az igazgatónak,¹⁵²⁾ míg a rendes színházak számadása deficittel szokott végződni.

Alig is nyitotta meg Busch a Kreutzer-Theatert, Tuschl, mint jó jövedelmi forrásra, rögtön rá akarta tenni a kezét. A pesti magisztrátus 1794 május 17-én tartott tanácsülésében Busch javára dönti el az ügyet azzal az érveléssel, hogy Tuschl az egész „recitierende Schauspiel“-t átengedte Unwerthnek, majd Buschnak.¹⁵³⁾ Egyben intézkedik a tanács, hogy az előadások csak a vecsernye után kezdődhetnek meg.

¹⁴⁹⁾ Castelli : Memoiren meines Lebens. Herausgegeben von dr. Joseph Bindtner. 1914. 150 l.

¹⁵⁰⁾ V. ö. Schlögl: Vom Wiener Volkstheater. 1883. 97. l.

¹⁵¹⁾ Hirdetés a színlapon 1802. VIII. 29. Id. színlapgyűjtemény.

¹⁵²⁾ Inventarium 1799 november 12-ről. Föv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁵³⁾ A tanácsülés jegyzőkönyvének kivonata a Föv. Levéltár színházi aktái közt.

Azonban az extemporálás miatt már az 1796—7. évre becsukják a krajcáros komédiát, bár e rögtönzések ellen nem annyira esztétikai, még csak nem is erkölcsi szempontból esett kifogás, hanem a Martinovics-eset óta féltek minden megcenzurázatlan szótól, amely nyilvánosan elhangzott. Busch azonban nem hagyja annyiban a dolgot és 1796 június 28-án folya-modik,¹⁵⁴ hogy a nyári színházat újra megnyithassa, mert különben tönkremegy egész színházvállalata. Igéri, hogy csak cenzurázott darabokat adat elő és az előadásokat 10 óraker befefejezi. 1797 őszén újra megnyilik a bódé és 1804-ig szakadatlanul szórakozó helye a pesti közönségnek. Ekkor a helytartótanács 1803 szeptember 3-án kelt rendeletének következtében megszünik.¹⁵⁵) Cibulka és Jandl igazgatók kártérítés fejében kisebb külvárosi színház állítására kérnek engedélyt, ahol balletteken kívül („praeter artificiosos saltus, vulgo ballet“) rendes cenzurázott kisebb darabokat adhassanak elő, annak a közönségnek a mulattatására, mely a nagy színházat a magas belépődíj miatt nem látogathatja.¹⁵⁶) Kérésüknek nem adnak helyt, hanem évi 2000 forinttal kárpótolják őket.¹⁵⁷)

Ezzel vége a Kasperl állandó tanyájának Pesten. De a kiűzött hős még vissza-vissza tér a pesti vásárok alkalmával.

Stöger vándorszínész 1806 szeptember 13-án a vásárok idejére fabódé állítására kér engedélyt a Judenhoffal szemben. A pesti tanács az ügy megvizsgálására Pistory tanácsost küldi ki. Végre november 4-én megkapja Stöger az engedélyt, de nem a kért helyet jelölik ki a bódé felállítására, hanem azt a szabad térséget Tuschl házával szemben, amelyen eddig az Amphitheatrum (Hetz-Theater) állott.¹⁵⁸) S 1807 május 30-án megjelenik Stöger hirdetése, amelyben a pesti közönséget előadására meghívja, ahol bár szabályos és cenzurázott, de mégis (aber dennoch) mulattató komédiákat, pantomimeket és balletteket láthatnak. „Franz Stöger, Sonst der schielende Kasperl genannt.“¹⁵⁹) A cenzurát valamely hatósági személy képviselte, akit Stöger költségére küldtek ki. Stöger azután vásárok alkal-

¹⁵⁴) Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁵⁵) Föv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁵⁶) 1804 febr. 16-ról kelt kérvényük. Föv. Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁵⁷) 1806 jun. 7. A pesti tanács felterjesztése. U. ott .

¹⁵⁸) Fövárosi Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁵⁹) L. idézett színlapgyűjtemény, 1807.

mával többször is visszatért Pestre. A 19. század huszas éveiben még mulattatta Kasperl a pesti közönséget, sokszor durva tréfaival.¹⁶⁰⁾ Vele meghalt Pesten az utolsó Kasperl, a pesti népszínpad legnépszerűbb komikus alakja. Fia, aki örökölt valamit atyja komikus tehetségéből, mint vándorszínész járta be az országot.¹⁶¹⁾

A budai közönség mulattatására is nyitott Busch egy kis színházat, ahol főképp operetteket és balletteket adott elő. Ezek az előadások a Vizivárosban, a Falk-család tulajdonában lévő, a „Fehér kereszt” címzett ház egyik termében folytak.¹⁶²⁾ Az első előadás 1797 november 23-án volt,¹⁶³⁾ azontúl 1798 január 6-ig minden másodnap tartanak itt előadást. Ekkor Schröder Vetter von Lissabonjának és egy ballettnek előadásával zárul a vizivárosi színház,¹⁶⁴⁾ amelyről nem esik említés 1809-ig, amikor is Hain Antal kismartoni színikazgató tart benne előadásokat.¹⁶⁵⁾ Busch kísérlete, úgy látszik nem járt kellő eredményre, mert a budai lakosság nem birt két színházat eltartani.

XII.

A játékszín története 1800-tól 1812-ig.

Miután az ausztriai ujságokban közzétett hirdetések nyomán sem akadt a vállalat átvételére alkalmas egyén, 1800 szeptember 29-től kezdődőleg Cibulkára, az eddigi karmesterre és operai rendezőre és Jandl drámai rendezőre ruházzák a színházak bérletét ugyanolyan feltételekkel, mint ahogy azt Busch átvette volt. Csak egy, a színészek jutalomjátékára vonatkozó pontot toldanak be; ezentúl csak olyan színész tarthat számot jutalomjátékra, aki már hat éve tartozik az itteni társulat kötelékébe és a közönség megelégedését kiérdemelte. Továbbá a vállalkozók kötelezik magukat, hogy a két város egyikét sem

¹⁶⁰⁾ Schams: Vollständige Beschreibung der königlichen Hauptstadt Pest. Pest, 1821. 364. l.

¹⁶¹⁾ Kertbeny id. cikke Ungarische Revue, 1881. 657. l.

¹⁶²⁾ Országh Sándor i. m. 51. l.

¹⁶³⁾ Ofner und Pester Theatertaschenbuch für das Jahr 1797.

¹⁶⁴⁾ Ofner und Pester Theatertaschenbuch für das Jahr 1798.

¹⁶⁵⁾ Id. színlapgyűjtemény 1809. IX. 31-i színlap.

hagyják színielőadás nélkül, akkor sem, ha a Dunán való átkelés lehetetlenné válik.¹⁶⁶⁾

Szerződésükhöz van mellékelve a budai és pesti színház-igazgatóknak szóló instructio, amelyet már valószínűleg Busch is megkapott s amely csak teljesen jelentéktelen részletekben különbözik a Bayernél leközölt, vidéki színházigazgatóknak szóló szabályzattól.¹⁶⁷⁾ Legérdekesebb pontja a cenzurára és a rögtönzésekre vonatkozik. Eszerint csak olyan darabok hozhatók előzetes cenzura nélkül színre, amelyeket 1793 óta valamelyik bécsi színpadon legalább kétszer előadtak. Ügyeljen az igazgató arra, hogy a rögtönzés lábra ne kapjon és hogy semmiféle célzásokat és csipkedéseket ne hallassanak a színpadról. A színlapra csak a darab címét, a szereposztást és díszletfelsorolást tegyék ki, minden másnemű hirdetést csak a cenzor jóváhagyásával. A kihívott színész csak annyit mondjon: „ich danke unterthänigst um den gnädigen Beifall.“ A ruházat illedelmes legyen. Az elkerülhetetlen csókok kerüljék az érzékiség látszatát. Bárminő egyházi ruhát vagy egyházi szertartáshoz tartozó dolgot a színpadra hozni tilos.

A morális szempont eléggé mellékes a cenzori utasításokban. Főelv a tekintély megóvása, a kritikai szellem terjedésének megakadályozása. Egy pár nagyon érdekes példát akarok idézni arra nézve, hogy milyen önkényesen szabdalta össze a cenzor az előadásra kerülő darabokat és hogy szoktatta ezzel a színészeket még jobban rá a darabok tetszésszerinti átalakítására; a cenzor törvényesítette átdolgozásaikat.

Az utasítások legnagyobb része olyan darabok ellen emel kifogásokat, amelyek lázító vagy szabadabb gondolatokat tartalmaznak. Ilyen okokból tiltják el a Ziba című tragédia előadását; a darab ugyanis egy velencei összeesküvés történetéből meríti tárgyát és noha az összeesküvők meglakolnak — írja a cenzor — olyan darabokat, amelyek a francia forradalommal bármilyen vonatkozásba hozhatók („cum revolutione gallica aliquem nexum habentes“) nem lehet előadni¹⁶⁸⁾.

Ilyen szempontok érvényesülnek a Leonini-féle Der edle

¹⁶⁶⁾ A szerződés megvan úgy az Országos, mint a Fővárosi Levéltár színházi aktái közt.

¹⁶⁷⁾ Bayer József: A nemzeti játékszín története. 1887. II. 299. l.

¹⁶⁸⁾ Az 1796 jan. 1-ről kelt cenzori utasítás. Orsz. Levéltár. Acta Theatralia.

Verbrecher eltiltásánál is. A darab azt dicsőíti, aki párbajra hívott ki egy másikat, pedig XIV. Benedek konstitúciója értelmében még a párbajsegédek is elitélendők. Továbbá az a hely kelti fel felháborodását: „Grosse sind gefühllos, vertieft in ihre Pracht und Grösse, wie könnten ihre Seelen dem Mitleid Gehör geben?“¹⁶⁹⁾

Korompay Anna Boley című drámáját azért tiltja el Rethaller cenzor, mert a királyi méltóságot lealacsonyítja; VIII. Henrik elcsábítja benne Boley Annát és a szerző a királyt teszi felelőssé a sok ártatlan áldozatért. Pedig a király személye szent és a nézőkben tiszteletet és nem gyűlöletet kell ébresztenie. („Regum persona sacra esse debet et venerationem potius quam odium sui spectatoribus ingenerare“).¹⁷⁰⁾

Goethe Bürgergeneral-jának előadását azért nem engedi meg a cenzor, mert parodizál.¹⁷¹⁾

Az egyházi tekintélyt, mint az államhatalom támaszát, szintén védi a profanálástól. Az Adelheit von Rastenberg¹⁷²⁾ című lovagdrámában azt kifogásolja, hogy a hősnő apácaruhában jelenik meg. A Tartuffe, der Zweite-nek címét kell megváltoztatni,¹⁷³⁾ nehogy emlékeztessen egy olyan darabra, amelyet Franciaországban az egyházi és az állami hatóság egyaránt eltiltott. Beil-nak Curd von Spartau című darabjában Wehrfeldet ne szólítsák „Pfarrer“-nek, hanem „Pastor“-nak, mert katolikus egyházi tisztség nevét nem szabad színpadon kiejteni.¹⁷⁴⁾

Morális szempontokat érvényesít a Prellerei über Prellerei című darab egy jelenetének eltiltása, melyben a házasság ellen beszélnek; mert féltő, — úgymond a cenzor — hogy a szabad szerelemre amugy is hajló ifjúságban rossz erkölcsöket gyökereztet meg.¹⁷⁵⁾ Kotzebue egy darabjának, a Die Wittwe und das Reitpferd-nek utolsó jelenete úgy alakíttassék át, hogy a hűtlen nőt mindkét férfi taszítsa el magától.¹⁷⁶⁾

Hogy mennyire érvényesíthette a cenzor egyéni véleménye-

¹⁶⁹⁾ Az 1796 aug. 15-én kelt cenzori utasítás. U. ott.

¹⁷⁰⁾ 1796 aug. 15-én kelt cenzori utasítás. U. ott.

¹⁷¹⁾ 1796 jan. 26-án kelt cenzori utasítás. U. ott.

¹⁷²⁾ U. ott.

¹⁷³⁾ U. ott.

¹⁷⁴⁾ Az 1796 okt. 12-én kelt cenzori vélemény. U. ott.

¹⁷⁵⁾ Az 1796 jan. 26-án kelt cenzori vélemény. U. ott.

¹⁷⁶⁾ Az 1796 nov. 28-i cenzori vélemény. U. ott.

nyét, azt a „Die gute Landesmutter“ című darabra vonatkozó utasítás mutatja legjobban.¹⁷⁷⁾ Engedélyezik a darab előadását, csak egy kifejezése törlendő: „Gott, wenn du das Glück und die Ruhe eines solchen Geschöpfes zerstörst, so bist du deiner Schöpfung überdrüssig geworden.“ Ez ellenkezik a józan észszel („cum sana ratione conciliari non potest“), mert hisz az Isten a jókat is sújtja csapásokkal.

Szinte példának állítja a színészek elé Jünger bécsi színházi író átdolgozását, amelyet a Kotzebue-féle Sonnenjungfrau-ból készített; mert olyan az, hogyha véletlenül Kotzebue Bécsben jelen lenne a saját darabjának az előadásán, hát nem ismerné meg („dum forte fortuna eam spectaret Vienna Kotzebue, partem suam non cognosceret“)¹⁷⁸⁾. Fájdalom, ezt az átdolgozási módszert Shakespeare darabjain gyakorolták előszeretettel.

Ezek után a szemelvények után azt hiszem, nem tarthatjuk valószínűtlennek, hogy Schiller darabjait jó ideig a cenzura vette le műsorunkról.

Ebben az időben németnyelvű műkedvelő színtársulat is szerepelt Pesten, amely az úgynevezett nagy szemináriumban ütött tanyát. A társaság részint nemesekből, részint polgárokból állott. Díszleteik: két szoba és egy erdő. Belépődíjat nem szedtek. Cibulka és Jandl csakhamar tiltakoztak az érdekeiket sértő színtársulat ellen, amely annál veszedelmesebb volt, mert ingyen játszott. A társaság a hatósági felszólításra rögtön feloszlott. Látszik, hogy nagy volt az érdeklődés Pesten a német színeszet iránt, melynek szolgálatában nemességünk is szerepel mint aktív színész¹⁷⁹⁾

Cibulka és Jandl együttes bérlete nem bizonyult valami jó rendszernek; az igazgatók hatáskörét nem szabták meg részletesen s egyik a másikat vádolja a hiányokért. Így a bérletidő lejártával nem hajlandók újra együtt bérelni a színházat, hanem mindketten egyedül akarnak a színügy élére állani. Jandl 1807 szeptember 15-én folyamodik a helytartótanácshoz a bérlet ráruházásáért. Hivatkozik arra, hogy neki a színházi ügyek kezelésében nagy gyakorlata van, mert Bulla alatt Lembergben már

¹⁷⁷⁾ Az 1796 jul. 20-i cenzori vélemény. U. ott.

¹⁷⁸⁾ Az 1796 febr. 10-én kelt cenzori utasítás. U. ott.

¹⁷⁹⁾ Lásd Cibulka és Jandl beadványát 1801 II. 23. és Doleviczény színházi biztos jelentését 1801 VIII. 2. Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia.

vezette az igazgatást és 10.000 forintnyi vagyonával felel a szerződés betartásáért. Cibulkának — írja — más érdeme sincs, mint a feleségének a jó hangja, de már az se tart sokáig; és nem ért máshoz, mint a zongoraveréshez, amire egy közönséges zongorista is képes.¹⁸⁰⁾ Cibulka a maga részéről szintén igényt tart a bérletre; igéri, hogy a társulatot újjászervezi és derék új tagokat szerződtet, mert ezekben bizony nagy hiányt szenved a társaság.¹⁸¹⁾

A bérletet 1808 április 15-én Cibulka veszi át hat évre. Bérletár fejében Pesten 1200, Budán 1500 forintot fizet. Pontatlan fizetés esetére a bálók jövedelmét köti le. — Ugylátszik, a közös igazgatás alatt a pénzügyi állapotok jól mentek. Jandl értett a gazdasági ügyek vezetéséhez. Pedig a darabok külső kiállítás tekintetében a régi jó színvonalon maradtak. A „Gämsenwäldchen“-ben külön díszletfestő szobát tartottak fenn s egy díszletfestőt foglalkoztattak.¹⁸²⁾ A Buschtól átvett ruhatár pedig bőségesen elég volt.

Cibulka csakhamar adósságokba keveredik és már 1809 március 27-én felír a helytartótanács^{hoz},¹⁸³⁾ hogy az igazgatást képtelen tovább vezetni, mert már 20825 forint adóssága van. Mellékeli a bevételek és kiadások jegyzékét 1808 április 10-től 1809 március 25-ig.

Bevétel	---	---	---	---	---	---	99 556 48 forint
(háromszor annyi, mint Busch idejében)							
Kiadás	--	---	---	---	---	---	112.987 37 „
Deficit	---	---	---	---	---	---	13.450 43 forint.

Ujra napirendre kerül a színházbérlet átadásának kérdése, A pesti nemesség elhatározza, hogy a bécsi arisztokrácia és különösen a Bécsben élő magyar főnemesség példájára, (mely 1807-ben az u. n. Theaterunternehmungs-Gesellschaftot alakítva, a bécsi udvari színházakat és a Theater an der Wient bérelte) maga veszi kezébe a német színházak vezetését, hogy e bizonytalanságnak és a színház tengődésének végét vesse. Az első jelentkező Ráday Pál gróf, aki a helytartótanács^{hoz} intézett fel-

¹⁸⁰⁾ Országos Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁸¹⁾ U. ott 1807. V. 16-i kelettel.

¹⁸²⁾ Fővárosi Levéltár. Acta Theatralia, Doleviczény tanácsos 1808 II. 25-én kelt jelentése.

¹⁸³⁾ Országos Levéltár. Acta Theatralia.

iratában¹⁸⁴⁾ Lessinget („den grössten Dramaturgen aller Zeiten“) idézve mondja, hogy a színészeknek függetleneknek kell lenniök az anyagi vezetés gondjaitól, hogy magukat teljesen hivatásuknak szentelhessék. Ő az anyagi rendezettségre vagyónával, a kellő színvonal megtartására személyével elegendő biztosítékot nyújt. Utóbb Szentiványi Márkussal és Gyürky Pállal együtt akarja a színügyet bérbevenni, de egyes részletkérdésekre nézve nem tudnak megegyezni és így ezek maguk lesznek az új bérlők. 1811 október 8-án szándékoztak átvenni a bérletet, de Cibulka teljes anyagi kimerültsége miatt már 1811 május 9-én kénytelen vele.¹⁸⁴⁾ Átveszik az egész spektakulum-ügy bérletét, a magyar színház kivételével. A bérletért fizetnek Pesten évenként 9000 forintot, Budán 3000-et. Ha az új pesti Vigadó felépül, annak a bérletéért külön 9000 forint jár. Biztosíték gyanánt lekötik nógrádi birtokaikat. Ennek fejében joguk van a színészeket szerződtetni, színházi peres ügyekben bírói hatalommal bírnak; a helyárok megszabásában szabad kezet kapnak, azzal a megszorítással, hogy Pesten harmadrésszel, Budán felerésszel kisebbek tartoznak lenni, mint a bécsi udvari színházak belépődíjai. Budán az alsóbbrendű hivatalnokok továbbra is 2 forintért kapnak jegyet 12 előadásra. Tetszésüktől függ az előadások száma is; csak normanapokon van szünet. Ezzel szemben Budán kötelesek jó lakást tartani, hogy jégzajlás esetén a dunai átkelés nehézségei miatt ottrekedt színészeknek legyen hol lenniök; kötelesek továbbá a színészek számára nyugdíjintézetet alapítani.¹⁸⁶⁾

Az új igazgatók új szervezetet adnak a színházaknak. Ezek élén a főigazgatóság áll (Oberdirection), amelytől függenek a tanács (Conseil) és a rendezőség (Regie). A rendezőség az előadandó darabok előadási tervét részletesen kidolgozza és a terv kivitelére ügyel. Tagjai a főrendező (Hauptregisseur, 1811-ben betöltetlen), a titkár (Wieting), az operai rendező (Steltzer), karmester (Cibulka), operai ügyelők (Inspicient Girzik és Rünner), drámai rendezők (Zöllner és Pauly). Ezek a kidolgozott tervet a tanács elé terjesztik, mely esetleg módosítja és a főigazgatóság elé terjeszti. A tanács tagjai: elnök, titkár, számvevő, a

¹⁸⁴⁾ Országos Levéltár. Acta Theatralia.

¹⁸⁵⁾ Idézett színlapgyűjtemény. 1811 május 9-i hirdetés.

¹⁸⁶⁾ Országos Levéltár. Acta Theatralia.

gazdasági vezető és a főrendező. A főigazgatóságot a bérlők gyakorolják¹⁸⁷). Ez a szervezet veszi át 1812-ben a Gizella-téren időközben felépített új pesti német színházat.

Cibulka és Jandl műsora a réginek a folytatása. Folytatódik a bécsi népszínpadok nagy befolyása, bár a korszak végén különösen az opera terén kiéli magát ez az irányzat és mind nagyobb szerepet kezd játszani a francia opera, különösen az opéra comique, az operette és a vaudeville. Mozart-tól egy operai újdonságot mutatnak be, a *Don Juant* (1801), melyet mindvégig nagy sikerrel adnak. 1803-ban hozzák színre először Cherubini *Wasserträger-jét*, amelyet még ebben az évben 23-szor ismételnek meg. Ennyi előadást egy évben még egy darab sem ért. Hasonló tetszéssel adják még ebben az évben a *Lodoiskát*; ezt követik a *Bernhardtsberg* (1805), *Faniska* (1810), *Medea* (1811).

Mind nagyobb uralomra jutnak a francia operák. Gretry: *Raoul-ja*, melyet 1805-ben hoznak színre, még 1811-ben is kedvelt műsordarab. Kedveltek ugyanettől a szerzőtől: *Die Karavanne von Kairo*, *Richard Löwenherz*. Méhultól színre kerültek: *Johanna* (1805), *Der Schatzgräber* (1807), *Die beiden Füchse* (*Une folie* 1809). *D'Alayrac-tól*: *Der Turm von Gotenburg* (1804), *Das Schloss Montenero* (1806), *Alexis* (1806), *Gulistan* (1807), *Zwei Worte* (1811). *Solié-től*: *Aline* (1804), *Das öffentliche Geheimniss, oder der Spuk* (1807), *Das zweite Kapitel* (1807). — A franciák közül szerepelnek még: *Boieldieux*, *Catel*, *Lebrun*. Méltán nevezhetjük ezt a kort (1804—1812) a francia opera korának.

Az első években még hódít Müller muzsikája. 1800-ban *Die Zigeuner* című operáját mutatják be, 1802-ben a *Henslertől* operaszöveggé gyúrt *Shakespeare-féle Vihart*. Ez az utolsó újdonság szerzeményeiből. Kedvelt Pär muzsikája; 1805-ben mutatják be a *Die Weiberkur-t* (1802); ezt követik a *Sargino* (1805), *Leonore* (1807), *Die Korsare* (1809). Sokszor adják *Winter* darabjait: *Marie Montalban* (1804), *Die Brüder als Nebenbuhler* (1805), *Weigl* operáját: *Die Schweizerfamilie* (1810).

1800-ban kerül színre a *Hensler-féle* tündérbohózatok első és legsikerültebb terméke, a *Donauweibchen*, melyhez a zenét Müller Vencel írta. *Henslernek* ez a darabja diadal-

¹⁸⁷) Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1811. Nemzeti Múzeum. Hung. 1. 3020.

útját járta ekkor az összes német színpadokon és még Goethe weimari repertoirejában is nagyszámú előadást ért. (Nálunk 1812-ig 37-szer hozták, II. részét 28-szor, III. részét már csak 4-szer.) A Donauweibchen-t követi a Waldweibchen, Der Teufelstein in Mödlingen, Die Teufelsmühle am Wienerberg, nagy népszerűséggel. 1802-ben a Das Sternmädchen im Maidlinger Walde már csak két előadást ér. Ez a kedves barokk műfaj a humoros és kisérteties összevegyítésének bécsi tradíciójából fakadt; a képeknek ez a kaleidoszkópszerű összevisszasága nem kívánt a színészektól mély tanulmányt, a tündéri apparátus, a sok szellemjelenés bőven gondoskodott a szem gyönyörködtetéséről; a kellemes hatást fokozta a fülbemászó muzsika. A műfaj virágzása Hensler kedves egyéniségéhez fűződött; az ő sajátosága volt az a szinte költői csillám, amivel műveit átszötte. Már Hubernek a Hensler-féle sablon szerint készült darabjai nem arattak nálunk sikert; csak a Trudenhöhle im Wienerwalde kerül színre 1804-ben és hat előadás után letűnik műsorunkról. Schikaneder is több darabot szerzett ebből a divatos műfajból konkurrens színháza számára, de a humoros és borzalmas részletek összevegyítése groteszkül sikerült neki. Nálunk csak a Burggeist került színre (1806—7-ben 3 előadást ér). Schikaneder factotumja, Stegmayer, aki megrendelésre bármilyen darabot szállított, szintén szerzett ilyen tündérbohózatokat, melyek közül a Holga, Göttin vom krystallinen Gebirge került nálunk 8-szor színre. Gleich aztán halálra gyötörte ezt a műfajt. A komoly rész motívumait már nem népmesék, hanem rémregények szolgáltatják nála. Az ő darabjaival ki is éli magát nálunk a lovagi meg tündérbohózat (Der Mohr von Semegonda 3-szor, Der rothe Turm im Wien 3-szor, Die vier Heymonskinder 5-ször kerül színre.

A mi költő-színészeinket is megihlette a Hensler-darabok nagy sikere és könnyen utánozhatósága. Meister színész 1808-ban egy magyar tárgyú tündérbohózatot ír (Ein ungarisches Volksmärchen mit Gesang) Die Nixe der Quelle bei Trentschin címen, melyet 1808-ban négyszer elő is adnak színházaink. De valószínűleg nem hazai mondára támaszkodott; legalább is a szellemek: Hilario, a víz, tűz és levegő szellemeinek ura, Mezarna, a forrás tündére és Korod sárkánykirály, akik mindenféle alakban megjelennek,¹⁸⁸⁾ nagyon emlékeztetnek a

¹⁸⁸⁾ L. az id. színlapgyűjtemény 1808 május 30-i színlapját.

bécsi minták szellemalakjaira. Meister egy Thaddädl-bohózatot is írt, amely azonban csak egy előadást ért színpadjainkon.

A bécsi lokális vígjáték Schikaneder után mindinkább specializálódott. Gewey Modesitten című, Bécsben nagyon kedvelt darabjában a bécsi erkölcsi romlottság sokoldalú képét rajzolta meg; nálunk ez egyáltalában nem volt aktuális; még megjelenése évében (1800) színrehozták Pesten, de megbukott; mások darabja, „Der seltene Prozess“, melyben egy bécsi ügyvéd üzemeit leplezi le, szintén nem arat sikert. Schildbachnak a Theater an der Wien-ben majdnem 100-szor adott darabja, Der Millionär, amelyben egy milliomos koldus üzleteire vet világot, kilenc előadás után letűnik műsorunkról. A tehetséges Kringsteiner három darabja sem gyökeresedik meg műsorunkon.

Annál nagyobb hatást ér Stegmayer zenés bohózata, a Rochus Pumpenikel, amelyben először lépteti fel a Schikaneder-színház új komikus masque-ját; óriási sikere van, 1809-től 1811-ig 23-szor adják, egyszer a közönség kívánságára. A sikert a darabot folytató „Die Familie Pumpenikel“ című bohózat előadásával igyekeztek kihasználni.

A bécsi népszínpad rablódrámái Henslernek Vulpius rémgényeiből gyártott hat részből álló rablódráma ciklusa, a Rinaldo Rinaldini és pendantja, a Meisl-féle Karolo Karolini meglehetősen népszerűségnek örvendenek nálunk.

Az első új színdarab, melyet Cibulka és Jandl igazgatósága alatt színrehoznak, Kotzebue egy színdarabja, a Lohn der Wahrheit. Az igazgatók a következő ajánlást közlik az első előadás színlapján: „Wir dürfen die Lieblichkeit dieser Ihnen mit warmen Herzen dargebrachten Frucht nicht anrühmen; denn sie stammt von einem bekannten gute Früchte tragenden Baume.“¹⁸⁹⁾ Valóban: Kotzebue mind nagyobb és nagyobb tért hódít; 1800-tól 1811-ig még 48 újdonságot mutatnak be tőle; a műsor jórésze darabjaiból kerül ki, amelyeknek minden fajtáját tetszéssel fogadja a közönség. A „Die kluge Frau im Walde“ színlapján¹⁹⁰⁾ ezt olvassuk: „Die Mannigfaltigkeit der trefflichsten Ideen unseres Lieblingsdichters haben wir stets bewundert; heute haben wir einen neuen, ganz besonderen Beweis einer schönen und richtigen Darstellung. Man braucht daher bei dem heutigen Zauberspiel nichts weiter beisetzen zu dürfen, als: Es

¹⁸⁹⁾ Id. színlapgyűjtemény 1800 szeptember 29-i színlap.

¹⁹⁰⁾ Id. színlapgyűjtemény 1801 aug. 17-i színlap.

schrieb's Kotzebue und er selbst schien bei seiner Arbeit lebhaft vor Augen gehalten zu haben: „Ich – Kotzebue – schreibe daran.“

Kotzebue után következnek újonnan előadott darabjaik számát tekintve Iffland és a Burgtheater két író-színésze Ziegler és Weissenthurn Johanna. A lovagdráma egyrészt Gleich rém-drámáiban hangzik ki színpadunkon, másrészt Weissenthurn Johanna érzékeny lovagi játékaiban amelyek nagy kedveltségnek örvenedtek színpadunkon. (9 darabját adják 1804-től 1811-ig 95 előadásban.) — A nagy rutinnal dolgozó strassburgi színingazgatónak, Vogelnak szintén 9 darabját adják, a színlapok tanúsága szerint osztatlan tetszéssel. Kratter újabb orosz tárgyú darabjaival és Kotzebue perndramáinak recipéje szerint készített exotikus darabjaival arat sikereket. Ezeken kívül még sok szerző szerepel egy-két darabbal, melyeknek nagyrésze rövid szereplés után letűnik a műsorról. Ujdonságok kellenek; ezt az újságszomjat akarják kielégíteni, amikor a színlapokra nyomatják: „neues Stück“ és „noch in Manuscript.“

A legmostohább években sem szűnnek meg a Shakespeare előadások, minden esztendőben szentelnek néhány estét a Shakespeare-daraboknak. Ebben a korszakban (1800—1811) hat Shakespeare-darab van műsoron, (eltekintve az operaszöveggé gyúrt Vihartól és Stegmayer egy átdolgozásától, amelyben a Windsori víg nőket a bécsi népszínpadok stílusa szerint alakítja át). Macbeth (Gallus zenéjével) állandóan műsoron van (1801—1811-ig 23 előadást ér); Hamlet 9-szer kerül színre, Lear 7-szer, Othello 5-ször, Romeo és Julia 2-szer; a Makrancos hölgy Schink átdolgozásában 5 előadást ér.

Lessing darabjai is állandó tényezői az előadásoknak, noha ebben a korban mintha veszített volna népszerűségéből. A Minna von Barnhelm hatszor, az Emilia Galotti kétszer kerül színre. Az 1803-tól 1811-ig terjedő korszak a Schiller-restauráció kora. Érdekes a Die Jungfrau von Orleans 1804 április 25-i színlapja: „Die Jungfrau von Orleans, Schauspiel in 6 Aufzügen von Herrn Schueller (sic). Verfasser der Räuber, des Fiesko von Genua und anderer Meisterwerke.“¹⁹¹⁾ Előadásra kerülnek ebben a korban: Die Räuber 1808-tól kezdve 1811-ig 10-szer, a Fiesko 1808-ban és 1809-ben 3-szor, a Kabale und Liebe 1808-tól 1811-ig 5-ször, a Die Jungfrau von Orleans 1803-tól

¹⁹¹⁾ Id. színlapgyűjtemény.

1811-ig 13-szor; a Schiller átdolgozások közül: *Der Parasit* 1808-ban 3-szor, Turandot 1808/9-ben 5-ször, *Der Neffe als Onkel* 2-szer.¹⁹²⁾ Az 1808. évet, amikor is 19 Schiller-előadás volt, Kertbeny pesti Schiller-évnek nevezi¹⁹³⁾.

Ezek a Schiller-darabok nagyrészt a bécsi színpadok számára a cenzor utasításai nyomán készült átdolgozásokban került kmostr színre. A *Die Räuber*-t 1811. VIII. 13.-i színlapjának tanúsága szerint a Theater an der Wien számára készült átdolgozásban hozták színpadjaink; a *Kabale und Liebe*-t pedig abban az agyonalakított formában adták, amelyben a Burgtheater közönsége látta. Mutatványul közlöm egyik pesti színlapjának szövegét: Pesth. Heute Dienstags den 16-ten Juli 1811 wird im königlichen städtischen Theater aufgeführt: *Kabale und Liebe*. Ein bürgerliches Trauerspiel in 5 Aufzügen vom Friedrich Schiller, für die k. k. Hoftheater bearbeitet. Personen:

Vicedom von Walter	<i>Hr. Schienagel</i>
Ferdinand sein Neffe, Major	<i>Hr. Pauly</i>
Obergarderobemeister von Kalb . .	<i>Hr. Scheibel</i>
Lady Milford	<i>Mad. Katzianer</i>
Wurm, Haussekretair des Vicedoms	<i>Hr. Wieting</i>
Miller, Stadtmusikant, und wie man sie an einigen Orten nennt, Kunst- pfeifer	<i>Hr. Zöllner</i>
Dessen Frau	<i>Mad. Jandl</i>
Louise, dessen Tochter	<i>Mad. Müller</i>
Sophi (sic) Kammerjungfer der Lady	<i>Hr. Düwaldt</i>
2 Gerichtsdienere	<i>Hr. Segett</i> <i>Hr. Schmidt</i>

Verschiedene Nebenpersonen.

1809-től 1811-ig ötször hozzák színre színházainkban Molière *L'Avare*-ját Zschokke átdolgozásában.

Az előadási módszer a régi: „Dekorazionen, Maschinen und Flugwerke sind neu verfertigt worden“ — ez a legjobb csalogató a színlapon. Sok darabot, így például az „Unruhige Wanderer“ II. részét egyelőre nem adhatják Pesten, mert a sok díszletet és gépet nem bírják a kis színpadon elhelyezni.¹⁹⁴⁾

¹⁹²⁾ Műsoradataim az Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1800—1812-ből valók. (Nemzeti Múzeum Hung. I. 3020.) Részben pedig az id. színlapgyűjtemény megfelelő folyamaiból, melyek azonban hiányosak.

¹⁹³⁾ Kertbeny id. cikke Ungarische Revue 1881. 849. I.

¹⁹⁴⁾ L. az 1801 július 1-i színlapot. Id. színlapgyűjtemény.

A másik vonzóerő a ballet, amelyet most nagy mértékben kultiválnak; különösen a gyermekballetet művelik előszeretettel. 1807-ben a Kobler-gyermekek vendégszerepelnek május 19-től június 29-éig és nagy tetszést aratnak ügyes táncukkal. Különösen a „Die fröhlichen Ungarn“ című „ungarisches Divertissement“ talál nagy tetszésre, úgy, hogy kétszer közkivánatra ismétlik meg. Hogy hiányozhatnának a pantomimek! 1808-ban színre kerül: „Der beglückte Pirot oder das bezauberte Posthorn“ Kees pesti balletmester szerzeménye, bőven felszerelve gépekkel és repülőszerszámokkal; négy előadást ért. Most, hogy a színigazgatók az egész spektakulum-ügy bérlői is, gyakran folynak a színházakban színelőadások helyett kötél-táncosok, tűzijátékosok, bűvészek, meg mindenféle vándorkomédiások mutatványai. Ezen azonban nem kell nagyon csodálkoznunk. A Burgtheaternek is szívesen látott vendége annak a Portenak a cirkusztársasága, aki vándorutjában 1809-ben a mi színházainkat is felkeresi.¹⁹⁵⁾ Többek között (illetve nagyon sokak között) 1811-ben Blondin cirkusztársasága a „Die Familie Pumpernikel“ előadása után mulattatja a közönséget: „wozu Herr Rochus Pumpernikel als Bajazzo engagirt wird“¹⁹⁶⁾. A tetszés persze általános.

A vendégszereplők soha ilyen nagy számmal nem árasztották el színpadjainkat. Az igazgatók jó vendégszereplőkről gondoskodtak és ezek nagy vonzóerőt képviseltek a közönségre. A bécsi udvari színházak tagjai sem vetik meg színpadunkat.

1805-ben Krüger, a Burgtheater egyik kiváló tagja vendégszerepel itt és július 9-től 23-ig kilencszer lép fel; különösen mint Kommerzienrat Senger arat nagy tetszést Iffland *Die Erinnerung* c. darabjában úgy, hogy közkivánságra lép fel még egyszer ugyanebben a szerepben.¹⁹⁷⁾ Vele egyszerre van itt a Burgtheater egy másik tagja, Sannens (tulajdonképeni nevén Sannenz von Sensenstein) író-színész, kinek több darabját nálunk is tetszéssel adták. Julius 14-én darabjában, a *Der zerrissene Brief*-ben lép fel, ahol egy Jankó nevű magyar huszár szerepét adja; július 22-én *Die Titelsucht* című vígjátékában játszik.¹⁹⁸⁾ Ugyancsak 1805-ben vendégszerepel nálunk Menner Anna, a

¹⁹⁵⁾ Rub: *Das Burgtheater*. Wien, 1913. 26. és 33. l.

¹⁹⁶⁾ L. az 1811 máj. 18-i színlapot. Id. színlapgyűjtemény.

¹⁹⁷⁾ Ofner und Pester *Theatertaschenbuch* auf das Jahr 1805. 25. és 26. l.

¹⁹⁸⁾ U. ott.

bécsi udvari opera énekesnője.¹⁹⁹⁾ 1806-ban már színházainkhoz szerződik és még ugyanebben az évben feleségül veszi Cibulka igazgató. Az operatársulatnak mindvégig legkiválóbb tagja, akinek szépségéről és kedveltségéről Déryné is megemlékszik.²⁰⁰⁾ 1806-ban ismét fellép nálunk a Burgtheater egy tagja, Bernardi. 1807-ben a gráci színház igazgatója, Domaratius látogatja meg színházainkat. 1809-ben Zöllner pesti színész fia, Fülöp vendégszerepel itt, ki pályáját 1793-ban mint magyar színész kezdte²⁰¹⁾, de időközben német színésszé lett. Ezenkívül napirenden vannak a vendégszereplések, különösen gráci, prágai, lemergi színészek, a bécsi külvárosi színházak tagjai lépnek fel nálunk és a többi magyarországi német társaság tagjai, így Bladl temesvári színigazgató. A szokottnál hosszabb ideig szerepel nálunk Schmidtmann, a Theater an der Wien színésze, aki 1810 december 9-től 1811 március 13-ig marad itt. Rendezi Gretry Richard Löwenherz-ének első előadását; három jutalomjátékot is kap, melyre Leart választja szerepéül.²⁰²⁾

A személyzet története ebben az időben folytonos jövésmenés. A bizonytalanság, a vállalat válságának folytonos várása okozza ezt. A régi jó erők közül Bianchi és Fournier Louise elmennek az ellenük támadt színházi intrikák miatt. S az újonnan jöttek egy-két évi ittlét után többnyire elmennek újra.

1802-ben szerződik színházainkhoz Tuczek, a bécsi Marinelli-színház karmestere, a korában nagyon kedvelt zeneszerző²⁰³⁾ Müller Vencel iskolájából. Operáit nagy tetszéssel adták. Főműve a Lemierre Lanassa-jának szövegéhez írt operazene; szerzeményei közül nálunk legnagyobb tetszést a Ripheus, Dämona, Die vier Haymonskinder című tündéri és lovagi bohózatokhoz írt zenéje és Israels Wanderung c. Girzik szövegére írt bibliai operája arattak, de valamennyit túlszárnyalta a Pumpernikel darabok előfutárjainak, a Hans Klachel-nak és Die beiden Klacheln-nak a sikere; az első részt 1808-tól 1811-ig huszonkilencszer adják; a közönség nem tud betelni vele és ötször kéri megismétlését. Tuczek a bécsi népszínpadok zenei stílusának egyik átültetője színházainkban. 1808-ig ittmarad.

¹⁹⁹⁾ U. ott. 28. l.

²⁰⁰⁾ Déryné naplója. Kiadta Bayer József I. 71. l.

²⁰¹⁾ Bayer : A nemzeti játékszín története. 1887. I. 456. l.

²⁰²⁾ Ofner und Pester Theatertaschenbuch az 1810. és 1811-i évekre.

²⁰³⁾ Wurzbach i. m. 48. köt. 76—77. l. Nagl-Zeidler i. m. II. 485 l.

1809-ben nyomát veszjük. 1810-ben feltűnik újra és itt marad 1820-ban bekövetkezett haláláig.

1807-ben jön Meister, a színészíró;²⁰⁴) ugyanez évben szerződtetik Stelzert, aki egyike az operatársulat legtekintélyesebb tagjainak; 1811-ben már operai rendező.

1808-ban, mikor Cibulka veszi át az igazgatóságot, a személyzet körében is nagy változás áll be. Maga Jandl is elmegy; de úgy látszik, nem tud megfelelő állást kapni és így a következő évben már visszatér. Cibulka pótolni akarván a kiváló tagokban érezhető hiányt, rengeteg új embert szerződtet, közöttük Ehrimfeldet, a Theater an der Wien színészét, aki egyuttal a színészköltő szerepére is vállalkozik. Első pesti vendégszereplése alkalmával (1808. X. 15.) az Agnes Bernauerin egy folytatásában lép fel, amelyet „Albrechts Rache für Agnes“ címen állítólag maga írt és ki is adott (Bécs, 1808). Valóban azonban Destouchesnak ugyanezt a tárgyat feldolgozó darabját írta ki kevés kihagyással.²⁰⁵) Két átdolgozását a Burgtheater is hozza.²⁰⁶) Mint író a lovagdrámák Don Quijoteja; szerzeményeit sikertelenül hozzák színpadjaink. (Adolf der Treue 1808-ban 3 előadásban.) Írói és színészi pályafutásának hamar végét vetette 1809-ben bekövetkezett halála. Helyét Hirschfeld, a későbbi temesvári színiigazgató foglalja el, kinek Das Zauberschloss in Ungarn című vígjátéka a Nemzeti Színháznak is sokáig kedvelt műsordarabja.²⁰⁸) Korszakunk utolsó pesti német színházi költőjének művében ismét feltűnik az a közeledés a magyarság felé, amelyet az elsőnek, Girziknek írói pályáján láttunk.

*

Vége 1812-re elkészül az új színház, amelytől olyan sokat reméltek és amelyet olyan várva-vártak. 1812 február 12-re, a király születés napjára tervezték a megnyitást, de mivel hamvazó szerdára esett, február 9-én, vasárnap tartották a megnyitó ünnepélyt²⁰⁹). Február 8-án a Die Rondelle an der Donau

²⁰⁴) Darabjaival már fentebb foglalkoztunk.

²⁰⁵) Bászcz Ernő: Bernauer Ágnes a német költészetben. Budapest, 1907. 17. l.

²⁰⁶) Rub. i. m. 33. és 35. l.

²⁰⁷) Bayer: A nemzeti játékszín története. II. 445 l.

²⁰⁸) Vértesy: A magyar romantikus dráma. Budapest, 1913. 273. l.

²⁰⁹) Bleyer: Kotzebue és a pesti német színház megnyitása 1812-ben. Philologiai dolgozatok a magyar német érintkezések köréből. 1912. 156. l.

c. alkalmi darabbal zárul a régi kis Rondella-színház, a pesti német színi múzsa első állandó, sokszor gúnyolt kis hazája, amelyről Castelli azt jegyzi meg, hogy olyan, mint a bécsi bolondok tornya. Hivatását ugyan még nem fejezte be és egyideig otthona még a magyar színészetnek. A benne eddig lezajlott színi élet megérdemelte érdeklődésünket.

A pest-budai rendszeres német színészet első küzdelmeinek történetéből láthattuk, hogy ezek a küzdelmek kulturális törekvéseket képviseltek s a német színészekben meg is volt az a tudat, hogy ők a kultúra terjesztői ezen a távoleső földön. A műsor áttekintése meggyőzhetett arról, hogy az itteni német színészet bizonyos irodalmi kulturának volt az áthozója és az ízlés nevelője. A német színház hozza először közönségünkhöz Shakespeare darabjait, a német klasszikusok közül állandóan színen tartja Lessinget és Schillert és megismerteti és megszereteti közönségünkkel az operazene legkiválóbb képviselőit, az olasz opera mestereitől Haydn, Mozart és Cherubiniig. Közönséget nevel a magyar színészet számára, megvívja helyette a rendszeres darabok harcát a rögtönzésekkel szemben, műsor tekintetében mintája, Shakespeare és a német klasszikusok közvetítője. Hogy mennyire kötelességének érezte ez a német színészet a magasabb színvonal megtartását a Rondella meg a Várszínházban, bizonyítja folytonos törekvésük egy népszerűbb színház fenntartására, amely az alsóbb néprétegek szórakoztatásáról gondoskodik.

Nem a színvonal, hanem sors tekintetében állíthatjuk párhuzamba színházainkat a bécsi külvárosi színészettel. Felsőbb anyagi támogatás nélkül álló színházi vállalat, amely tisztán bevételre van utalva és így nehezen tarthatja meg magasabb színvonalát. Pesten és Budán nem akadtak a német színházaknak maecenásai, Erdődyek, Eszterházyak Pálffyak. Így szinte csodálhatjuk azt a színvonalat is, amelyet mindvégig sikerült megtartania. Épp azért szűnik meg a XIX. század elején a budai és pesti német színészet nagy jelentősége, mert kulturális hivatását átveszi a magyar színház, amely különösen műsor tekintetében a németből nőtt ki, de nemsokára messze túl is nőtt rajta.

FÜGGELÉK.

Tájékoztató.

A Függelékben a budai és pesti német színházak műsorát közlöm 1812-ig, amennyiben a források ezt lehetővé teszik. Forrásaim: A Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő budai és pesti német színházi zsebkönyvek (1783., 1789., 1790—1812. Hung. I. 3020) és az Egyetemi Könyvtár német színlapgyűjteménye (1794., 1795. jun.—dec., 1800—1811. hiányosan Gd. ívr. 299.). A színdarabok címét követő betű a műfajt jelzi, az ezt követő szám a felvonások számát; ezt követi a szerző neve, amennyiben megállapítanom sikerült; erre nézve részben a színlapok voltak forrásaim; az utána következő dátum az első előadás keltét jelzi. Az 1791—1811-i műsor csillaggal jelölt darabjai a magyar színpadon is előadásra kerültek 1837 előtt.

Rövidítések: B = Ballet; Bk = komisches Ballet; Bt = tragisches Ballet; C = Cantate; Fg = Familiengemälde; Fm = Feenmärchen; I = Intermezzo; L = Lustspiel; l. = lásd; M = Melodrama; m. Ges. = mit Gesang; O = Oper; Oh = heroische Oper; Ok = komische Oper; Ohk = heroisch-komische Oper; od. = oder; Or = Oratorium; P = Pantomime; Po = Posse; R. k. Vm. = Romantisch-komisches Volksmärchen; Rs = Ritterschauspiel; Sg = Sittengemälde; S = Schauspiel; T = Tragödie; u. = und; Vm = Volksmärchen; v. ö. = vesd össze; Z = zenéjét szerzette; Zsp = Zauberspiel. A színlapok, illetve zsebkönyvek műfajjelzéseit megtartottam, lehetőleg rövidítéseiket is.

I. Az 1783-i pesti műsor.

Die Abendstunde Bk; IV. 26; 13-szor. — *Die abgedankten Officiere* L 5, ifj. Stephanie; XII. 11; 1-szer. — *Achilles und Deira* Bt; XI. 11; 2-szer. — *Adelheid von Ponthien* Bt 5; VI. 18; 5-ször. — *Adelson und Salvini* T 3; IV. 26; 2-szer. — *Der Adjutant* L 3, Brömel; VII. 9; 1-szer. — *Almanzi* T 3; IX. 12; 1-szer. — *Amalie od. Die Leidenschaften* T 5, Biwanki (?); VII. 30; 2-szer. — *Amor, Besieger der Herzen* B 2; VI. 25; 10-szer. — *Der argwöhnische Ehemann* L 5 Houdley-Gotter; VII. 7; 2-szer. — *Athelstan* T 5, Brown; I. 9; 2-szer.

Die Badekur L 3, Jünger; I. 5; 1-szer. — *Der Barbier von Sevilien* L 4, Beaumarchais; VII. 23; 3-szor. — *Der Bauer als Richter* L 3; I. 30; 1-szer. — *Der beste Mann* L 5; X. 25; 1-szer. — *Der betrogene Alte* Bk; I. 12; 3-szor. — *Der Bettelstudent* L 2, Cervantes-Weidmann; III. 1; 1-szer. — *Die bezauberte Windmühle zu Tripstrill alte Männer wieder jung zu mahlen* Bk; I. 14; 2-szer. — *Die bezauberte Windmühle zu Tripstrill alte Weiber wieder jung zu mahlen* Bk; I. 9; 2-szer. — *Der Bürger und Soldat* L 3; XII. 4; 2-szer.

Der dankbare Sohn L 1, Engel; I. 8; 1-szer. — *Diana und Endymion* B; I. 1; 2-szer. — *Doctor Brummer* L 3, Broueys-Schröder; X. 7; 2-szer. — *Don Juan* Bt 5; III. 2; 2-szer. — *Die doppelte Verkleidung* Bk; XII. 4; 2-szer. — *Die drei Brüder als Nebenbuhler* L 1; IV. 27; 2-szer. — *Die drei Bucklichten von Damasko* Bk 4; V. 17; 9-szer. — *Die drei Töchter* L 3, Spiess; VII. 14; 3-szor. — *Der durch eine Rose entstandene Zank* B; I. 21; 2-szer.

Der Edelknabe L 2, Engel; VIII. 11; 2-szer. — *Der Ehescheue* L 5, Dorat-Gotter; XII. 8; 1-szer. — *Der Eilfertige* L 2, Schletter; VII. 18; 3-szor. — *Die Einquartierung der Soldaten* Bk; VI. 10; 1-szer. — *Elfride* T 3, Bertuch; VI. 30; 1-szer. — *Ende gut, alles gut* L 3, Shakespeare; I. 26; 1-szer. — *Der englische Spion* T 5, Vierthaler; I. 16; 1-szer. — *Erwine von Steinheim* T 5, Blumauer; VII. 16; 1-szer.

Der Faschingsstreich L 5, Montfleury-Gotter; I. 19; 1-szer. — *Die Feldmühle* L 2 Richter J.; VI. 7; 2-szer. — *Die Feuerbrunst* L 3, Grossmann; XII. 26; 1-szer. — *Der flatterhafte Ehemann* L 5, Cibber-Bock; I. 12; 1-szer. — *Fräulein Wohlerzogen* L 2; VII. 27; 2-szer.

Die Gefahren der Verführung¹⁾ S 4, Lillo-Mercier-Schröder; XI. 15; 1-szer. — *Der gerächte Agamemnon* Bt; I. 25; 2-szer. — *Die geraubte Rose* Bk; VII. 30; 3-szor. — *Gewinnt der Fürst wenn er sich herablässt?* L 2; XI. 23; 1-szer. — *Gianetta Montaldi* T 5, Schink; X. 30; 1-szer. — *Die glückliche Jagd* L 2; II. 15; 2-szer. — *Die glückliche List* L 2; III. 4; 1-szer. — *Die Glücksritter* L 5, Farquhar-Schlosser; IX. 27; 2-szer. — *Die Gräfin von Wollberg* T 5; V. 3; 1-szer. — *Der Greis* L 3; V. 30; 1-szer. — *Der Grossmütige* L 2, Wetzel; XI. 18; 2-szer. — *Grünewald* Skeiz L 1; V. 24; 1-szer.

Der hessische Officier in Amerika L 3; IX. 4; 1-szer. — *Das heiratmässige Mädchen* L 2; V. 10; 1-szer. — *Der Hofrat* L 1; VI. 10; 2-szer. — *Die Horazier und Kuriazier* Bt 5; II. 2; 2-szer.

Imogen²⁾ T 5, Shakespeare-Mayer; I. 14; 1-szer. — *Inke und Jariko* T 1; IV. 1; 1-szer. — *Jeanette* L 2; XII. 21; 1-szer. — *Johann von Schwaben* T 5, Meissner; I. 28; 1-szer. — *Die Juden* L 1, Lessing; VI. 25; 1-szer. — *Der Jurist und der Bauer* L 2, Rautenstrauch; II. 13; 1-szer.

Komisches Terzett; V. 3; 3-szor. — *Kronau und Albertine* S 5, Monval-Mayer; IX. 13; 2-szer. — *Der Kuhhirt* L 2, Weidmann; II. 16; 1-szer.

Das Landmädchen L 5, Wycherly; XI. 20; 1-szer. — *Lausus und Lydie* Bt; IV. 21; 4-szer. — *Die Leiden des jungen Werther* Bt id. Schmallögger József; V. 1; 2-szer. — *Liebe macht Narren, oder die*

¹⁾ A „The Merchant of London“ átdolgozása. — ²⁾ A Cymbeline átdolgozása.

lächerliche Verkleidung L für den Fasching. Spanyol eredeti után; I. 25; 1-szer. — *Die Liebe unter den Handwerksleuten* Bk; I. 6; 3-szor. — *Der Liebhaber als Schriftsteller* L 1, Ceron-Martini; V. 22; 2-szer. — *Lucy Soppeless* L 5; XII. 30; 1-szer. — *Ludwig der Strenge I.* T 5; I. 1; 1-szer. — *Ludwig der Strenge II.* T 5; I. 2; 1-szer. — *Die lustigen Rauchfangkehrer* Bk; II. 13; 2-szer.

Die Maler L 1; IV. 24; 3-szor. — *Die Maler* Bk; X. 30; 3-szor. — *Der Mann, der seine Frau nicht kennt* L 2; II. 22; 1-szer. — *Minna von Barnhelm* L 5, Lessing; VII. 2; 2-szer. — *Das Missverständniß* T 3; VII. 6; 1-szer. — *Monsieur Fips* L 1, Dufresny-ijf. Stephanie; I. 6; 1-szer. — *Die Müller in der Provence* Bk 2; XI. 29; 5-ször.

Die Nacht L 1; VI. 5; 1-szer.

Oda, die Frau von zween Männern T 5, Babo; VIII. 13; 3-szor. — *Ossmin und Fatime* T 5; I. 21; 2-szer. — *Othello* T 5, Shakespeare; X. 1; 2-szer.

Philotas T 1, Lessing; IV. 29; 1-szer. — *Der Pickbube* L 3; II. 27; 1-szer.

Die Quelle der Hässlichkeit und Schönheit Bk; VIII. 23; 6-szor.

Romeo und Julia T 5, Shakespeare; II. 18; 1-szer.

Die schlaun Gärtner Bk; X. 23; 5-ször. — *Der Schulgelehrte* L 2, Cowley-Schröder; VIII. 16; 2-szer. — *Die Schwester als Kader* L 5; VII. 5; 1-szer. — *Sie spielen Komödie mit ihm* L 2; I. 23; 1-szer. — *Sir Heinrich* L 2; XI. 11; 2-szer. — *Die Stärke der Liebe bei den Wilden* Bk; VII. 27; 2-szer. — *Der Strohschneider* Bk; II. 4; 1-szer. — *Der Stumme* L 5, De Brueys-Dyk; XI. 6; 2-szer. — *Der Sturz der Galathe* B; XI. 6; 3-szor. — *Die Sturzelist* L 5, Leonhardi (angolból); III. 3; 4-szer.

Die Tochter des Bruder Philipps L 1 (von Kindern), Heufeld; X. 9; 1-szer. — *Die Trauer* L 1; VI. 18; 1-szer. — *Trau, schau, wem?* L 5, Brandes; XI. 27; 1-szer. — *Der Türk und der Britte* L 1; I. 18; 1-szer. —

Die Überraschung L 1, ijf. Stephanie; I. 11; 3-szor. — *Ungarisches Pas de deux*; 5-ször. — *Der ungegründete Verdacht* L 1, Brahm P. M.; II. 2; 1-szer. — *Die ungleichen Freunde* L 3; IX. 11; 2-szer. — *Die unmögliche Sache* L 4, Moreto-Brown-Schröder; IX. 18; 2-szer. — *Die unruhige Ehebrecherin* L 1; II. 23; 1-szer. — *Die Unterhaltung der Matrosen bei Zuecca* B; XII. 14; 2-szer.

Die väterliche Rache L 4, Congreve-Schröder; X. 16; 2-szer. — *Vauxhall* B; I. 23; 2-szer. — *Die verkannte Unschuld* T 3; XI. 1; 1-szer. — *Die verliebten Rauchfangkehrer* B; II. 20; 2-szer. — *Die Verpfändung* S 1; IX. 9; 1-szer. — *Der Verschlag* L 3, Bock (Calderon után); XII. 18; 2-szer. — *Die Vormundschaft* L 1; XII. 14; 1-szer. — *Die verunglückten Mandorischläger* Bk; V. 7; 7-szer. — *Der Vogel, das Glück der Bauern* B; VII. 18; 3-szor.

Die Wankelmütige L 3, Cibber-Schröder; VIII. 21; 1-szer. — *Die Weisen* L 2; VI. 22; 1-szer. — *Wahrheit ist gut Ding* L 5, Schletter; VIII. 4; 1-szer. — *Weiber machen auch einen Philosophen verliebt* B 2; VII. 18; 5-ször. — *Die Wiederkehr zu rechter Zeit* B 2; I. 26; 1-szer. — *Wilhelmine* S 1, Wetzel; XII. 6; 2-szer. — *Der wohltätige Manufakturier* L 3, Falbaire után; IX. 23; 1-szer. — *Die wüste Insel* L 1; V. 1; 2-szer.

Zemire und Azor B 4; I. 11; 7-szer. — *Die Zigeunerhochzeit* Bk; I. 19; 1-szer. — *Zwei Onkels für einen* L 1, Gotter; XI. 30; 2-szer. — *Die Zwillingbrüder* L 2, Regnard-Schröder; II. 4; 2-szer. — *Die zwei schlaflosen Nächte* L 5, Gozzi után; I. 4; 1-szer.

Az 1786/87-i budai és pesti műsor.¹⁾

Die Abenteuer des Herzens L 5, Hoffmann; 1787 V. 26; 1-szer. — *Die Abenteuer auf Reisen* L 5, Einsiedel; 1787 VI. 4; 1-szer. — *Die abgedankten Officiere oder Standhaftigkeit und Verzweiflung* L 5, ifj. Stephanie; 1-szer.²⁾ — *Adelheit von Ponthien* T, Gebler; 1787 IV. 29; 1-szer. — *Adelheit von Salisbury* T 3, Schröder; 1787 VI. 21; 3-szor. — *Adrast und Isidore* O, Bretzner Z. Preu; 1786 XI. 6; 3-szor. — *Agnes Bernauerin* T 5, Törring; 1786 VIII. 20; 2-szer. — *Der Apotheker und der Doktor* O ifj. Stephanie Z. Dittersdorf; 1787 XI. 26; 6-szor. — *Der argwöhnische Ehemann* L, Houdley-Gotter; 2-szer. — *Ariadne* M, Rousseau-Brandes Z. Benda; 1786 VIII. 29; 2-szer. — *Arno* S, Babo; 1787 VI. 28; 1-szer. — *Athelstan* T 5, Brown; 3-szor.

Der Barbier von Sevilien L, Beaumarchais; 2-szer. — *Der Bauer aus dem Gebürge* L 3, Dervetièrre-Heufeld; 1786 X. 19; 1-szer. — *Bayard* T, Werthes; 1787 I. 13; 2-szer. — *Die beiden Billicts* L, Wall; 1787 VI. 25; 2-szer. — *Die beiden Fühse* L; 1787 XI. 11; 2-szer. — *Die beiden Hüte* L, franciából Dyk; 1787 I. 19; 3-szor. — *Der betrogene Alte* B; 1-szer. — *Der Betrug von Hinten oder Das listige Stubenmädchen* L 3; 1786 I. 6; 4-szer. — *Der Bettelstudent* L 1, Cervantes-Weidmann; 5-ször. — *Der Bettler* L, Goldoni; 1787 VI. 28; 4-szer. — *Das Blatt hat sich gewendet* L 3, Schröder; 1786 X. 10; 3-szer. — *Die Brautschatzung* L 5; 1786 V. 20; 1-szer. — *Die buchstäbliche Auslegung* L, Brömel; 1787 III. 4; 3-szor. — *Der Bürgermeister* L 5, Graf von Brühl; 1786 I. 12; 6-szor.

Carl Otterbeck L 5; 1786 VI. 4; 1-szer. — *Chargenverkauf* L 1, Fellner? Lederer?; 1786 I. 8; 2-szer. — *Christel und Gretchen* L 5, Friedel; 1786 VI. 10; 1-szer. — *Clavigo* T 5, Goethe; 1786 XI. 17; 3-szor. — *Cromwell* S; 1787 X. 1; 1-szer.

Der darzbare Sohn L 1, Engel; 2-szer. — *Der Deserteur aus Kindesliebe* L 5, ifj. Stephanie; 1786 II. 8; 1-szer. — *Doctor Guldenschnitt* L 5, Heufeld; 1787 XI. 16; 2-szer. — *Don Juan* T 5; 1787 VII. 27. — *Donnerwetter* B; 1786 VIII. 25; 1-szer. — *Die doppelte Kindesliebe* L; 1787 III. 1; 2-szer. — *Der doppelte Liebhaber* L 5, Cibber-Jünger; 1786 X. 27; 3-szor. — *Der Dorfbarbier* L 1, Weidmann; 1786 I. 1; 1-szer. — *Die Dorfdeputirten* O 3, Goldoni Z. Holzbauer; 1787 III. 26; 5-ször. — *Die drei Sultaninnen* L 5, Favart után; 1786 I. 29; 3-szor. — *Die drei Töchter* L 5, Spiess; 1786 V. 14; 2-szer. — *Die drei Zwillingsschwestern* L 5, Weidmann J.; 1786 V. 25; 2-szer. — *Die Drittel* L 1; 1787 III. 18; 2-szer. — *Die Drosseln* L; 1787 V. 1; 1-szer.

¹⁾ Ezekre az évekre vonatkozólag Bayer József ur volt szives az 1786-i és 1887-i zsebkönyvekről készített másolatát rendelkezésemre bocsátani, amennyiben az illető zsebkönyvek lappanganak.

²⁾ Azok a darabok, amelyeknél az első előadás kelte nincs megjelölve, már az 1783-i műsoron is szerepeltek.

Der Edelknabe L 1, Engel; 1-szer. — *Der Eheprocurator* L 5 Bretzner 1786 X. 17; 3-szor. — *Der Ehescheue* L 5, Dorée-Gotter; 4-szer. — *Die Eifersucht* B; 1786 V. 6; 1-szer. — *Der Eilfertige* L, Schletter; 2-szer. — *Elfride* T 3, Bertuch; 3-szor. — *Elsbet oder der Frauenraub* T 5, Zabuesing (?); 1787 V. 31; 1-szer. — *Emilia Galotti* T 5, Lessing; 1786 VII. 4; 4-szer. — *Der englische Kaper* L 1, Huber; 1786 I. 6; 4-szer. — *Der englische Spion* T 5, Vierthaler; 1-szer. — *Die Eroberung von St. Lucie* L, franciából Schmidt; 1787 III. 20; 2-szer. — *Die erste Kur oder die Frauenzimmer von Pest* B; 1786 VI. 29; 1-szer. — *Ertappt! Ertappt!* L, Wetzel; 1787 VI. 5 ;3-szor. — *Erwine von Steinheim* T, Blumauer; 2-szer. — *Die Erziehung macht den Menschen* L 5, Ayrenhoff; 1786 I. 20; 1-szer. — *Eugenie* S 5, Beaumarchais; 1786 VII. 29; 3-szor. — *Evchen Humbrecht¹⁾* S 5, Wagner; 1787 V. 24; 2-szer.

Die falsche Vergiftung L, Wetzel; 1787 VI. 2; 1-szer. — *Die Familie Eichenkron* L 5, Kretschmann; 1787 II. 20; 2-szer. — *Der Faschingsstreich* L 5, Montfleury-Gotter; 1-szer. — *Der Fähnrich* L 3, Schröder; 1786 IV. 17; 5-ször. — *Fiesco* T 5, Schiller; 1787 XII. 10; 1-szer. — *Das Findelkind* L 5, gr. Brühl; 1787 IX. 6; 2-szer. — *Frauenzimmerlaune* L; 1787 VIII. 5; 1-szer. — *Freundschaft und Argwohn* L; 1787 III. 27; 2-szer. — *Für seine Gebieterin sterben* T 5, Scipp; 1786 IX. 3; 3-szor.

Den ganzen Kram und das Mädchen dazu L 1, gr. Brühl; 1786 IV. 17; 2-szer. — *Gassner der zweite oder Die bezähmte Widerbellerin (A makrancos hölgy)* L 5, Shakespeare-Schink; 1787 II. 3; 3-szor. — *Gaston und Bayard* T 5, De Belloy-Merfill; 1786 V. 4; 1-szer. — *Der geadelte Kaufmann* L, Brandes; 1787 VII. 22; 1-szer. — *General Schlenzheim* S 5, Spiess; 1787 XII. 28; 1-szer. — *Geschwind, eh'es jemand erfährt* S3, Goldoni-ut; 1786 XI. 1; 4-szer. — *Gianetta Montaldi* T 5, Schink; 2-szer. — *Die Gläubiger* L 3, Richter J.; 1786 VI. 18; 1-szer. — *Die Grafen von Guiscardi* S, Ehrenberg; 1786 X. 17; 2-szer. — *Graf Essex* T 5, Bankes; 1786 V. 20; 3-szor. — *Graf Olsbach* L 5, Brandes; 1786 II. 2; 2-szer — *Graf Waltron* T 5, Möller; 1786 II. 4; 4-szer. — *Die Grille* L; 1787 V. 22; 1-szer. — *Die gutherzige Fee* B; 1786 VII. 2; 3-szor. — *Der gutherzige Murrkopf* L 3, Goldoni-id. Stephanie; 1786 II. 5; 2-szer.

Hamlet T 5, Shakespeare; 1786 II. 15; 3-szor. — *Hass und Liebe* I. 5, Bonin; 1786 VII. 13; 2-szer. — *Die Hauskabale* L; 1787 VI. 16; 2-szer. — *Der Hausvater* S 5, Diderot; 1787 XII. 14; 1-szer. — *Heirat durch Irrtum* L 1, Schröder; 1786. XI. 9; 3-szor. — *Henriette oder sie ist schon verheiratet* S, Grossmann; 1786 VIII. 5; 5-ször. — *Der Herr im Hause* L; 1787 IX. 16; 1-szer. — *Die Holländer* L 3, Goldoni-Bock; 1786 I. 14; 3-szor. — *Hora und Kloska* B; 1786 VIII. 31; 1-szer.

Die Jäger L 5, Ifland 1786 I. 18; 6-szor. — *Jeanette oder das besiegte Vorurteil* L; 1787 IX. 20; 1-szer. — *Jeanette oder keine Consequenz* L 3, Voltaire-Gotter; 1786 IX. 18; 5-ször. — *Im Dunkeln* L; 1786 XI. 20; 2-szer. — *Inkle und Jariko* T 1; 3-szor. — *Instinkt oder Wer ist Vater zum Kinde?* L 2, Dufresny-Jünger 1786 IX. 26; 3-szor. — *Johann Faust* T 5, Weidmann; 1786 VI. 11; 1-szer. — *Johann von Nepomuk*

¹⁾ A Kindesmörderin átdolgozása magától Wagnertől.

T 5, Nuth; 1786 V. 16; 1-szer. — *Johann von Schwaben* T 5, Meissner; 2-szer. — *Die Irrungen* L 5, Grossmann Shakespeare után; 1786 I. 23; 1-szer. — *Irrung über Irrung* S; 1786 XI. 30; 4-szer. — *Juliette von Lindorak* L, Gozzi-Schröder; 1787 XI. 1; 2-szer. — *Julius von Tarent* T 5, Leisewitz; 1786 VII. 1; 2-szer. — *Der Jurist und der Bauer* L 2, Rautens-trauch; 2-szer.

Kabale und Liebe T 5, Schiller; 1786 II. 11; 3-szor. — *Kaspar der Thorringer* T, Törring; 1787 VI. 29; 1-szer. — *Der Kaufmann von Venedig* L 4, Shakespeare; 1787 VII. 7; 1-szer. — *Kindliche Liebe* L; 1787 V. 1; 1-szer. — *Klumpferer* B; 1786 V. 18; 3-szor. — *Das Kleid aus Lyon* L, Jünger; 1787 XI. 4; 2-szer. — *Der Kohlenbrenner* B; 1786 VI. 20; 3-szor. — *König Lear* T 5, Shakespeare; 1786 IV. 18; 1-szer. — *König Theodor* O, Z Paisiello; 1787 XII. 21; 4-szer. — *Die Kunst alles zu wissen* L 5; 1786 VIII. 27; 1-szer. — *Kutsche und Pferde* L; 1787 IV. 28; 1-szer.

Die Lästerschule L 5, Sheridan-Schröder; 1786 I. 2; 1-szer. — *Die liebevolle Stiefmutter* L, Cornova; 1787 I. 4; 2-szer. — *Linna von Waller* T 3; 1786 XII. 30; 3-szor. — *Das listige Stubenmädchen l. Der Betrug von Hinten.* — *Das Loch in der Tür* L 5, ifj. Stephanie; 1786 IX. 12; 2-szer. — *Luftballon* B; 1786 IX. 25; 2-szer. — *Der Lügner* L 5, Goldoni (?) Corneille (?); 1787 VI. 9; 1-szer. — *Lukas und Hannchen* L, franciából Eschenburg; 1787 III. 11; 1-szer.

Das Mädchen vom Eichtale L, franciából; 1787 VII. 14; 1-szer. — *Das Mädchen von Freskati* O, Z Paisiello; 1787 IX. 29; 6-szor. — *Der Maler* L; 1787 IX. 22; 1-szer. — *Marianne* T 3, Treitschke (?); 1786 IV. 29; 4-szer. — *Maria Stuart* T 5, Spiess; 1786 II. 10; 1-szer. — *Die Maus-falle* L, Spiess; 1787 IV. 10; 3-szor. — *Mechanikus* B; 1786 VI. 8; 3-szor. — *Medea und Jason* M, Engel és Gotter Z. Benda 1786 VI. 9; 2-szer. — *Medon oder Die Rache des Weisen* L, Clodius; 1787 I. 5; 4-szer. — *Millo und Strunko* B; 1786 IX. 17; 2-szer. — *Der Minister* L, Gebler; 1787 IV. 12; 1-szer. — *Minna von Barnhelm* L 5, Lessing; 5-ször. — *Miss Sara Sampson* T 5, Lessing; 1786 VI. 17; 2-szer. — *Montrose und Surréy* T 5, Diericke; 1786 II. 16; 2-szer. — *Der Mönch vom Berge Karmel* S, Dalberg; 1787 XII. 31; 1-szer. — *Die Mündel* L 5, Iffland; 1786 IV. 20; 3-szor. — *Die musikalischen Bauern* B; 1786 VI. 6; 4-szer.

Die Nachschrift L, Arnsteiner; 1786 IX. 17; 3-szor. — *Die Nacht* O; 1786 XII. 3; 6-szor. — *Natur und Liebe in Streit* T, D'Arien; 1787 XI. 12; 2-szer. — *Die neue Emma* L, Unzer; 1787 I. 29; 3-szor. — *Nicht mehr als 6 Schlüsseln* L, Grossmann; 1787 VII. 8; 2-szer.

Othello T 5, Shakespeare; 2-szer. — *Otto von Wittelsbach I.* T, Babo; 1787 VI. 13; 1-szer. — *Otto von Wittelsbach II.* T, Babo; 1787 VI. 14; 1-szer.

Percy T, Miss Moore; 1787 X. 28; 2-szer. — *Die Perrücken* L 1, Spiess (?); 1786 II. 18; 3-szor. — *Perseus und Andromeda* M, Braun; 1786 IV. 25; 2-szer. — *Die Philosophen* O 2; 1786 V. 13; 12-szer. — *Die philosophische Dame* (Donna Diana) L 5, Moreto-Schletter; 1786 X. 26; 4-szer. — *Der politische Kannengiesser* L, Holberg ut.; 1787. IX. 1; 1-szer. — *Die pucefarbene Schuhe* L 2; 1786 VI. 7; 2-szer. — *Pygmalion* M, Rousseau; 1787 III. 18; 1-szer.

Die Rache S; 1786 IV. 25; 1-szer. — *Die Räuber* T 5, Schiller; 1786 X. 14; 4-szer. — *Die Rauchfangkehrer* O, Salieri; 1787 VII. 14; 5-ször. — *Das Rauschgen* L, Bretzner; 1787 II. 11; 2-szer. — *Richard der Dritte* T 5, Weisse; 1786 XII. 31; 3-szor. — *Der Ring* L 5, Schröder 1786 IV. 30; 3-szor. — *Romeo und Julia* T 5, Shakespeare-Weisse; 3-szor. — *Rosalinda und Pygmalion* B; 1786 VII. 20; 3-szor.

Die Schauspieterschule L 5, Beil; 1787 IX. 25; 3-szor. — *Der Schneider und sein Sohn* L 3, Fuss; 1786 VIII. 1; 3-szor. — *Die schöne Schwestern* S; 1787 III. 12; 1-szer. — *Der Schreiner* L, Weidmann P; 1787 VIII. 15; 2-szer. — *Der Schubkarren des Essigkrämers* L, Mercier; 1787 X. 18; 2-szer. — *Der schwarze Mann* L, Gotter; 1787 IV. 26; 3-szor. — *Der seltne Freier* L, Gernevalde; 1787 I. 10; 1-szer. — *Sind die Verliebten nicht Kinder?* L 3; 1786 IV. 13; 3-szor. — *Sir Milton* B; 1786 X. 28; 5-ször. — *Soliman der Zweite* S, Favart; 1787 III. 8; 1-szer. — *Der Sonderling* L 5, Weidmann P.; 1786 IX. 24; 2-szer. — *Sophie* S 3, Möller; 1786 VIII. 15; 2-szer. — *Der Spleen* L 3, ifj. Stephanie 1786 I. 10; 5-ször. — *Stephan Fahdinger* T 5, Weidmann P.; 1786 X. 1; 2-szer. — *Die Stiefmutter* L 5, 1786 XII. 29; 1-szer. — *Stille Wässer sind betrüglich* L 5, Schröder; 1786 XII. 2; 4-szer. — *Der Strich durch die Rechnung* L 4, Jünger; 1786 IX. 21; 1-szer. — *Der Sturm von Boxberg* T, Meier J., 1787 IV. 15; 2-szer. — *Sturm und Drang* S, Klinger; 1787 VII. 29; 1-szer. — *Der stürmische Liebhaber* L 3, Monvel; 1786 VI. 8; 2-szer.

Der Tadler nach der Mode L, ifj. Stephanie 1787 XII. 5; 2-szer. — *Das Testament* L 5, Schröder; 1786 V. 9; 3-szor. — *Die Tochter* L; 1787 VI. 1; 1-szer. — *Der Tottenkopf* L; 1787 I. 19; 2-szer.

Um 6 Uhr ist die Verlobung L 5, Fielding-Schröder; 1786 XI. 16; 3-szor. — *Die ungleichen Freunde* L; 1787 XII. 16; 1-szer. — *Die unglückliche Heirat* T 5, Southerne-Schröder; 1787 VII. 3; 1-szer. — *Die unsichtbare Dame* L 5; 1787 XI. 11; 1-szer. — *Unter zwei Streitenden freut sich der Dritte* O, Z, Sarti; 1787 VIII. 9; 9-szer.

Vater und Sohn als Nebenbuhler L; 1787 IV. 14; 1-szer. — *Verbrechen aus Ehrsucht* S 5, Ifland; 1786 I. 25; 3-szor. — *Die Verkleidung* L 3, Schwan; 1786 VI. 24; 3-szor. — *Der verliebte Werber* L, Lesage és D'Orneval után Dyk; 1787 V. 6; 1-szer. — *Verstand und Leichtsinn* L 5, Jünger; 1786 VII. 25; 6-szor. — *Der Vetter von Lissabon* L 3, Schröder; 1786 IV. 20; 7-szer. — *Victorine* L 1; 1786 V. 15; 1-szer. — *Die vier Einfältigen* B; 1786 IX. 10; 3-szor. — *Die vier Nannchen* L 3; 1786 VII. 25; 1-szer.

Wahrheit ist gut Ding L 5, Goldoni-Schletter; 2-szer. — *Die Wankelmütige* L, Cibber-Schröder; 2-szer. — *Weibercomplot* L 5, D'Ancourt-Jünger; 1786 IV. 21; 2-szer. — *Der wehmütige Sohn* L; 1787 V. 22; 1-szer. — *Der weibliche Deserteur* S; 1786 VI. 18; 3-szor. — *Die Weisse in Egypten* B; 1786 VII. 31; 2-szer. — *Die Werber* L 5, ifj. Stephanie; 1786 V. 7; 4-szer. — *Wer ist Vater zum Kinde?* I. Instinkt. — *Das Wertherfieber* L 5, Hoffmann A. L.⁴⁾; 1786 I. 26; 5-ször. — *Der*

⁴⁾ Hoffmann Alajos Lipót a pesti gimnáziumban a német irodalom tanára volt. Darabja a *Mercur von Ungarn* tudósítása szerint az első előadáson nagy sikert ért. Megjelent Wien, 1785. Ujra kiadta Gugitz Gusztáv: *Das Wertherfieber in Österreich* 4. sz. Wien, 1913.

Westindier L 5, Cumberland; 1787 VI. 23; 1-szer. — *Die Wildschützen* B; 1786 X. 8; 2-szer. — *Wilhelmine* T; 1-szer. — *Winterquartier in Amerika* L 2, Babo; 1786 I. 8; 1-szer. — *Die Wirtschafterin oder Der alte Tambour bezahlt Alles* L, ifj. Stephanie; 1787 XII. 8; 1-szer. — *Wissenschaft geht vor Schönheit* L 3, Goldoni-Schröder; 1787 X. 7; 1-szer. — *Die Wölfe in der Heerde* T, ifj. Stephanie; 1786 X. 17; 4-szer.

Der Zanksüchtige L 3; 1786 VII. 2; 1-szer. — *Zayre* T 5, Voltaire; 1786 II. 25; 3-szor. — *Zemire und Azor* O, Z Gretry; 2-szer. — *Die Zigeuner* L, Möller; 1787 VII. 1; 1-szer. — *Die zwei Gräfinnen* Op; 1787 II. 2; 5-ször. — *Die zwei schlaflose Nächte* L 5, Gozzi-Werthes; 1-szer. — *Die Zwillinge* T 5, Klinger; 1786 I. 21; 1-szer. — *Die Zwillingbrüder* L 5, Regnard-Schröder; 2-szer.

III. Az 1789/90-i budai és pesti műsor.

(Mindkét esztendőre nézve csak husvétől fogva van meg a műsor az illető zsebkönyvekben.)

Adelheid von Ungarn T 5, Dorat-Temlich; 1790 VIII. 20; 1-szer. — *Der Adjutant* L 3, Brömel;¹⁾ 2-szer. — *Der Advokat* L 5, Hinsberg; 1789 IV. 28; 2-szer. — *Agnes Bernauerin* T 5, Törring; 4-szer. — *Albrecht von Thurneisen* T 5, Ifland; 1789 VII. 19; 1-szer. — *Der Apotheker und der Doktor* O 2, ifj. Stephanie Z Dittersdorf; 1789 VI. 16; 10-szer. — *Der argwöhnische Ehemann* L 5, Gotter; 1789 VII. 16; 2-szer. — *Ariadne auf Naxos* M 1, Rousseau-Brandes, Z Benda; 1789 VIII. 8; 1-szer. — *Armut und Liebe* L 3; 1789 V. 29; 1-szer. — *Athelstan* T 5, Brown; 5-ször. — *Axur* O 3, Da Ponte után Girzik, Z Salieri; 1789 XI. 3; 8-szor.

Die Bagotten B 1; 1789 VI. 15; 3-szor. — *Die Bauernhochzeit* B 1; 1789 VI. 28; 3-szor. — *Baum der Diana* O, Z Martini; 1789 VIII. 26; 5-ször. — *Die belohnte Treue* O 3, Z Haydn; 1789 VI. 5; 6-szor. — *Der bestrafte Weiberfeind* O 2; 1789 VII. 26; 1-szer. — *Die bestrafte Bauern* B 1; 1789 IX. 16; 1-szer. — *Die betrogenen Alten* B 1; 1789 VII. 9; 2-szer. — *Die betrogenen Betrüger* O 2, Z Cimarosa; 1789 VII. 28; 3-szor. — *Betrug aus Liebe* L 4, Hensler; 1789 V. 6; 1-szer. — *Betrug durch Aberglauben* O 2, Z Dittersdorf; 1789 VI. 12; 2-szer. — *Der Bettelstudent* L 2, Cervantes-Weidmann P.; 2-szer. — *Das Bewusstsein* S 5; 1789 VI. 20; 1-szer. — *Der Brautwerber* L 3; 1789 V. 23; 3-szor. — *Der Bürgermeister* L 3, gr. Brühl; 1-szer.

Calliope B 5; 1789 IV. 15; 4-szer. — *Christliche Judenbraut* O 2, Girzik, Z Paneck; 1789 X. 18; 9-szer. — *Codrus* T 5, Chronegk; 1789 XI. 2; 1-szer. — *Cosarara I. Ok* 2, Z Martini 1789 VI. 30; 7-szer. — *Curd von Spartau* S 4, Beil; 1790 VII. 26; 3-szor.

Dagobert, König der Franken T 5, Babo; 1789 X. 7; 2-szer. — *Der Deserteur* O 3, Sedaine Z Monsigny²⁾; 1789 IX. 25; 5-ször. — *Der Deserteur aus Kindesliebe* L 3, ifj. Stephanie; 1-szer. — *Der Diamant* L 1, Collé-Engel; 1790 XI. 17; 1-szer. — *Diego und Leonore oder die Inquisition* T 5,

¹⁾ Azok a darabok, amelyeknél nem jelzem az első előadás dátumát, az 1783. illetve 1786/7-i műsoron már előfordultak.

²⁾ V. 6. Der französische Deserteur.

Unzer; 1789 XII. 15; 7-szer. — *Der Diener zweier Herrn* L 3, Goldoni-Schröder; 1789 VIII. 16; 1-szer. — *Doktor Flappert und seine Klienten* L 4, Bretzner; 1790 XI. 14; 3-szor. — *Don Carlos* T 5, Schiller 1790 VIII. 10; 3-szor. — *Don Juan* S; 1789 VI. 28; 3-szor. — *Don Juan* T 5, 1790 VI. 13; 2-szer. — *Die drei Töchter* L 3, Spiess; 1-szer. — *Die Drillinge* L 4, Bonin; 1790 X. 3; 3-szor.

Der edle Ungar, Freigraf Udalszky T 5; 1790 XI. 4; 2-szer. — *Edwin und Emma* T 5, Schraml 1789 X. 16; 1-szer. — *Ehrsucht und Schwatzhaftigkeit* L 5, Destouches-Dyk; 1789 XI. 9; 3-szor. — *Die Eifersucht auf dem Lande* B 1; 1789 XI. 9; 1-szer. — *Die Eifersucht auf der Probe* O 3, Z Pasquale Anfossi; 1790 VII. 7; 4-szer. — *Die eifersüchtige Ehefrau* L 5, Colman-Desforges-id. Stephanie; 1789 XI. 10; 1-szer. — *Das eifersüchtige Ehepaar* L 5, angol eredeti után; 1789 XII. 3; 1-szer. — *Der eifersüchtige Alte* O 2, Z Alessandri Felice; 1789 VII. 19; 1-szer. — *Die eifersüchtigen Bauern* O 3; 1790 IV. 23; 3-szor. — *Die Eifersüchtigen* L 5; 1789 IV. 19; 2-szer. — *Die Eifersüchtigen irren alle* L 5, Murphy-Bergopzoomer; 1789 VI. 4; 1-szer. — *Die eingebildeten Philosophen* O 2, ifj. Stephanie, Z Paisiello; 1790 V. 18; 3-szor. — *Elfride* T 5, Bertuch; 1-szer. — *Emilia Galotti* T 5, Lessing; 2-szer. — *Die Erbschleicher* L 5, Gotter; 1790 V. 1; 3-szor. — *Erst geprüft* L 2; 1789 VI. 25; 1-szer.

Der Fabrikant L 3, Weidmann P; 1789 IX. 19; 3-szor. — *Der Fährlich* L 3, Schröder; 2-szer. — *Die Feldmühle* L 2, Richter; 1789 XII. 13; 2-szer. — *Die Feuersbrunst* L 3, Grossmann; 1789 IV. 15; 2-szer. — *Das Findelkind* L 5, gr. Brühl 2-szer. — *Die Folgen der Eifersucht* T 5, angol eredeti nyomán; 1789 XI. 17; 1-szer. — *Die Folter* S 1, Weidmann; 1789 VIII. 8; 5-ször. — *Der französische Deserteur* O 3, Sedaine-Monsigny; 1789 XII. 6; 2-szer. — *Der Fremde* L 5, Ifland; 1790 X. 22; 2-szer. — *Die Friedenfeier* B 2; 1789 V. 8; 2-szer. — *Das Frühlingsfest* B 1; 1789 VI. 28; 3-szor. — *Der Furchtsame* L 3, Hafner; 1789 X. 26; 3-szor. — *Die Furien* B 1; 1789 VI. 28; 3-szor. — *Der für sein Vaterland sterbende König* T 5; 1789 IV. 13; 1-szer. — *Der Fürst als Mönch* S 5; 1790 XI. 10; 2-szer. — *Fusst von Stromberg* T 5, Maier; 1789 IX. 27; 2-szer.

Die Gärtner B 1; 1789 IV. 25; 3-szor. *Gandolin und Roxelane* B 2; 1789 XII. 19; 2-szer. — *Das Gärtnermädchen von Freskati* O 3, Z Paisiello; 1790 VII. 20; 4-szer. — *Gassner der Zweite od. Die bezähmte Widerbellerin* (A makrancos hölgy) L 4, Shakespeare-Schink; 3-szor. — *General Schlenzheim und seine Familie* S 5, Spiess; 4-szer. — *Das Genie* L; 1789 IX. 17; 1-szer. — *Gerechtigkeit und Rache* S 5, Brömel (Shakespeare „Szeget szeggel“-jének szabad átdolgozása); 1790 VIII. 14; 3-szor. — *Geschwind eh'es jemand erfährt* S 3, Goldoni-Bock; 1-szer. — *Der gestrige Tag* L 5; 1789 VIII. 18; 1-szer. — *Gisella Brömserin* S 5; 1790 IX. 10; 2-szer. *Der Gläubiger* L 3, Richter; 2-szer. — *Glück bessert Torheit* L 5, Schröder; 1790 VII. 29; 2-szer. — *Die glücklichen Reisenden* O, Z Pasquale Anfossi; 1789 X. 16; 2-szer. — *Der glücklich gewordene Harlekin* B 1; 1789 VII. 4; 2-szer. — *Graf Waltron oder Die Subordination* S 4, Möller; 3-szor. — *Grandprofoss* T 4, Schikaneder; 1789 VII. 26;

- 4-szer. — *Die Grille* L 5, De Chabanne-ifj. Stephanie; 1789 IV. 26;
 3-szor. — *Die Güte des Kanut* T 5, Schlegel E. J.; 1789 XI. 4; 2-szer.
Hamlet T 5, Shakespeare; 1-szer. — *Hanno Fürst in Norden* S 5,
 Böck; 1789 XII. 26; 1-szer. — *Hanstommerl beim Essen* B 1; 1789 XI. 1;
 2-szer. — *Harlekin auf dem Paradebette* P 3; 1789 VIII. 15; 1-szer. —
Harlekins Zauberei P 3; 1789 VII. 4; 2-szer. — *Der Hausvater* S 5,
 Diderot; 2-szer.¹⁾ — *Helena und Paris* O 3, Z Wintze; 1789 X. 2; 4-szer. —
Henriette oder Sie ist schon verheiratet L 5, Grossmann; 3-szor. —
Der Heuchler L 5, Molière-Müller; 1790 VII. 25; 2-szer. — *Hieronymus-*
Knicker O 2, Z Dittersdorf; 1790 X. 19; 3-szor. — *Die Holländer* B 2;
 3-szor. — *Die Höhle des Trofonio* O, Z Salieri; 1789 VII. 16; 3-szor. —
Hymeneus und Gellia B 1; 1789 XI. 4; 2-szer.
Jack Spleen L 1; 1789 IX. 10; 2-szer. — *Die Jäger* S 5, Ifland;
 5-ször. — *Der Jahrmakkt von Venedig* O 3; 1790 VIII. 6; 3-szor. —
Jeanette oder keine Consequenz L 3, Voltaire-Gotter; 3-szor. — *Die*
Jenni L 3, francia eredeti után; 1789 VIII. 23; 1-szer. — *Ignez de Castro*
 T 5, Soden; 1790 IX. 29; 2-szer. — *Die Indianer in England* S 3, Kotzebue;
 1790 VII. 9; 4-szer. — *Die indianische Wittwe* L 2, Pauerspach; 1789
 XII. 21; 3-szor. — *Das Irrlicht* O 3, Bretzner; 1790 IV. 12; 7-szer. —
Juliane von Dirnbach L 1; 1789 VII. 9; 2-szer. — *Juliane von Lindorak*
 S 5, Gozzi-Schröder; 1-szer. — *Julius von Tarent* T 5, Leisewitz; 2-szer. —
Die junge Wittwe B 2; 1789 VII. 28; 4-szer. — *Der Jurist und der Bauer*
 L 5, Rautenstrauch; 1-szer.
Kabale und Liebe T 5, Schiller; 2-szer. — *Der Kapellmeister oder*
Ist's nicht die eine, so ist's die andere O 2; 1790 VI. 13; 5-ször. —
Karl der Gerechte T 3; 1789 IV. 18; 1-szer. — *Karl und Sophie* L 5,
 Bretzner; 1790 XII. 17; 3-szor. — *Die Kohlenbrenner* B 1; 1789 VIII. 8;
 1-szer. — *Der König auf der Jagd* O 5; 1790 IX. 19; 2-szer. — *König*
Lear T 5, Shakespeare; 2-szer. — *König Theodor* O 3; Z Paisiello; 1789
 IX. 11; 6-szor. — *Die Kosackenunterhaltung* B 1; 1789 X. 25; 5-ször.
Lanassa T 5, Lemierre-Plümicke; 1790 X. 27; 2-szer. — *Das Land-*
mädchen L 5, Wycherly; 1789 V. 10; 3-szor. — *Der lächerliche Zwei-*
kampf O 2; 1790 VII. 18; 2-szer. — *Die lebendigen Butterfässer* B 1;
 1789 IV. 19; 2-szer. — *Die lebendigen Haubenstöcke* O 2; 1789 VI. 23;
 1-szer. — *Die Leiden des jungen Werther* B 3, id. Schmallögger József;²⁾
 3 szor. — *Die Leyerer* B 1; 1789 X. 24; 1-szer. — *Leonardo und Blandine*
 M; 1789 VII. 9; 3-szor. — *Liebe für Liebe od. Die väterliche Rache* L 3,
 Congreve-Schröder; 1789 X. 28; 2-szer. — *Die Liebe im Narrenhause*
 O 2, Z Dittersdorf; 1790 VI. 4; 5-ször. — *Die Liebe nach der Mode od. der*
Eheprokurator L 5, Bretzner; 2-szer. — *Die Liebe unter den Handwerks-*
leuten O 2, Z Grossmann; 1790 IV. 30; 3-szor. — *Der Liebhaber von*
vielen Herzen B 1; 1789 V. 29; 2-szer. — *Der liebeiche Alte* O 2, 1789
 IX. 30; 1-szer. — *Der liebeiche Ehemann* L 5, Brandes; 1789 X. 24;
 1-szer. — *Die liebeiche Stiefmutter* L 3, Cornova; 3-szor. — *List gegen*
List B 1; 1789 X 10; 3-szor. — *Der Lügenprophet* T 5, franciából; 1789
 X. 29; 1-szer. — *Der Lügner* L 5, franciából; Corneille (?); 1789 V.
 14; 4-szer.

¹⁾ 1789-ben *Der französische Hausvater* cím alatt. — ²⁾ Megjelent Pozsonyban 1777-ben. Ujra kiadta Gugitz Gusztáv: *Das Wertherfieber in Österreich*. Wien, 1913.

Macbeth T 5, Shakespeare; 1789 VIII. 25; 2-szer. — *Der Magnetismus* L 5, Thiard; 1790 XI. 7; 2-szer. — *Mahomet* T 5, Voltaire-Goethe; 1789 X. 25; 3-szor. — *Die Majestät in der Klemme* T 5; 1790 VII. 31; 1-szer. — *Der Maler* B 1; 1789 V. 10; 2-szer. — *Mariane* T 5, Treitschke; 1789 VII. 18; 4-szer. — *Die Mausfalle oder Die Reise nach Egypten* L 3, Spiess; 4-szer. — *Die Medicäer* T 5, Brandes; 1789 VIII. 30; 2-szer. — *Menschenhass und Reue* S 5, Kotzebue; 1790 IV. 16; 11-szer. — *Minna von Barnhelm* L 5, Lessing; 2-szer. — *Der Mönch vom Berge Carmel* T 5, Dalberg; 1789 V. 27; 1-szer. — *Die Mündel* S 5, Iffland; 2-szer. — *Die musikalischen Bauern* B 1; 1-szer. — *Die Mutter* L 5, Genlis-Gotter; 1790 V. 22; 1-szer.

Die Nacht zu Abenteuern L 5, Dumaniant-ifj. Stephanie; 1789 VIII. 17; 2-szer. — *Narrheit, Liebe und Edelmut* L 5, Richter; 1790 XI. 24; 2-szer. — *Nathan der Weise* S 5, Lessing; 1789 VIII. 26; 2-szer. — *Natur und Liebe in Streit* T 5, D'Arien; 3-szor. — *Die Nebenbuhler* L 5, Sheriden-Engelbrecht; 1790 IX. 19; 4-szer. — *Die Neger* S 5; 1790 X. 6; 3-szor. — *Neigung und Abneigung od. Die zwei schlaflosen Nächte* S 5, Gozzi után; 1790 V. 7; 3-szor. — *Das neugierige Frauenzimmer* L 3; 1789 XII. 6; 1-szer. — *Die neugierigen Frauenzimmer* L 3, Goldoni; 1789 XI. 21; 2-szer.

Oberon O 3, Gieseke-Wranitzki; 1790 XI. 25; 3-szor. — *Oda, die Frau von zwei Männern* T 5, Babo; 2-szer. — *Der offene Briefwechsel* L 5, Jünger; 1789 IV. 26; 1-szer. — *Das öffentliche Geheimniss* L 4, Bretzner; 1789 X. 11; 4-szer. — *Olimpie* T 5, Voltaire; 1789 IV. 13; 2-szer. — *Olivie* T 5, Brandes; 1790 VI. 21; 4-szer.

Percy T 5, Miss Moore; 2-szer. — *Die Philosophen* O 2; 1789 VIII. 11; 3-szor. — *Philotas* T 1, Lessing; 1-szer. — *Die Pilgrime von Mekka* Ok 3, Z Gluck; 1790 VII. 9; 4-szer. — *Point d'honneur* L 2; 1789 V. 22; 1-szer. — *Präsentirt das Gewehr* L 2, Müller F. H. J.; 1790 XII. 21; 2-szer. — *Die pucefarbene Schuhe* L 2; 2-szer.

Die Quelle der Hässlichkeit und der Schönheit B 1; 1789 IX. 19; 1-szer.

Die Rache T 5, angolból; 1-szer. — *Rachel, die schöne Jüdin* T 5, Brandes; 1790 IX. 1; 2-szer. — *Die Räuber* S 1; 1789 VIII. 16; 1-szer. — *Die Rauchfangkehrer* O 2, Salieri; 12-szer. — *Das Rauschgen* L 4, Bretzner; 4-szer. — *Raynold, das Kind der Natur und Liebe* T 5; 1790 VII. 2; 3-szor. — *Der Rechtschaffene darf nicht immer darben* S 5; 1789 V. 2; 1-szer. — *Die Redoute in Wien oder Der verziehene Leichtsin* L 5, Richter; 1790 VI. 1; 4-szer. — *Der Renegat* T 5, Breithaupt (?); 1789 V. 4; 1-szer. — *Die Reue nach der Tat* T 5, Wagner; 1789 VIII. 12; 2-szer. — *Die Reue vor der Tat* O 1; 1790 XII. 11; 4-szer. — *Der Revers* L 5, Jünger; 1789 XI. 25; 2-szer. — *Richard der III.* T 5, Shakespeare? Weisse? 3-szor. — *Richard von Bordeaux* T 5; 1789 VII. 12; 1-szer. — *Der Richter* S 1; 1789 IX. 10; 1-szer. — *Der Ring* L 5, Schröder; 1790 X. 29; 2-szer. — *Robert und Kalliste* O 3, Eschenburg; Z Gualielmi; 1789 XII. 27; 6-szor. — *Die Romanheldin* B 1; 1789 VIII. 19; 1-szer. — *Romeo und Julie* T 5, Shakespeare-(Weisse); 3-szor. — *Das Rosenfest* B 1; 1789 VII. 25; 1-szer. — *Die Rückkehr zur rechten Zeit* B 2; 1789 IV. 16; 1-szer.

Die sanfte Frau L 3, Goldoni-Engel; 1790 X. 15; 3-szor. — *Die Schauspieler-schule* L 5, Beil; 2-szer. — *Der Schein betrügt* L 5, Brandes; 1789 V. 5; 1-szer. — *Die schöne Sklavin* O 2; 1790 XII. 11; 3-szor. — *Der Schreiner* L 2, Weidmann P; 2-szer. — *Die Schule der Eifersucht* O 2, Z Sailerl; 1789 VI. 1; 4-szer. — *Die Schule der Freundschaft* Fg 5; 1790 VI. 14; 3-szor. — *Die Schustertöchter* L 5; 1789 V. 24; 1-szer. — *Die Schwärmerei des Hasses und der Liebe* T 3; 1789 VI. 8; 2-szer. — *Der schwarze Mann* L 1, Gotter; 2-szer. — *Schwarz und Weiss* B; 1789 V. 19; 2-szer. — *Der seltene Freier* L 5, Gernevalde-Meyer; 1789 X. 10; 2-szer. — *Die sieben Schwaben* B 1; 1789 V. 3; 5-ször. — *Die Soldatenliebe* L 3, Goldoni-Müller; 1789 XI. 30; 2-szer. — *So zieht man dem Betrüger die Larve ab* L 5; 1790 V. 8; 3-szor. — *Stephan Fahdinger* L 5, Weidmann P.; 1-szer. — *Stille Wasser sind betrüglich* L 5, Schröder; 3-szor. — *Stilpo und seine Kinder* T 5, Klinger; 1790 IV. 12; 2-szer. — *Das stolze Bauernmädchen* B 1; 1789 V. 6; 3-szor. — *Die Strelitzen* T 4, Babo; 1790 XI. 28; 4-szer. — *Der Strich durch die Rechnung* L 4, Jünger; 5-ször. — *Der stumme Plauderer* L 5, Lessing K. G.; 1789 V. 3; 1-szer. — *Der Sturm* O 2; 1789 X. 25; 2-szer. — *Der stürmische Liebhaber* L 4, Monvel; 1790 VII. 28; 1-szer.

Die Tabaksdose L 2; 1789 V. 26; 2-szer. — *Das Talisman* O 2, Z Salierie; 1789 VII. 5; 4-szer. — *Die Tempelherrn* T 5, Kalchberg; 1790 V. 13; 2-szer. — *Das Testament* L 4, Schröder; 2-szer. — *Toleranz und Dankbarkeit* L 5; 1789 IV. 17; 1-szer. — *Der Triumph der guten Frauen* L 5, Schlegel J. E.; 1789 V. 24; 3-szor. — *Der Triumph der Freundschaft* L 3, franciából Pfefferl; 1789 V. 3; 1-szer. — *Tugend über Gewalt* T 5; 1789 VI. 12; 3-szor. — *Das Tulpenfest* B 1; 1789 VI. 12; 3-szor.

Die übelgeratene Nachtmusik O 2; 1789 VII. 21; 2-szer. — *Die Übergab Belgrads* B 1; 1789 XI. 7; 1-szer. — *Die Unbesonnenen oder Der Lebendige und Todte zugleich* L 3, Molière-ifj. Stephanie; 1790 VI. 10; 2-szer. — *Die Uneigennützigte* L 2; 1789 VIII. 24; 1-szer. — *Der unsterbliche Harlekin* Pm 3; 1789 VIII. 22; 1-szer. — *Unterhaltung im Zigeunerlager* B 1; 1789 VII. 29; 4-szer. — *Unter zwei Streitenden freut sich der Dritte* O 2, Z Sarti; 6-szor.

Die väterliche Rache l. Liebe für Liebe. — *Verbrechen aus Ehr-sucht* S 5, Iffland; 1789 VI. 18; 1-szer. — *Die Vergeltung* L 5; 1789 IX. 3; 1-szer. — *Der verliebte Philosoph* B 1; 1789 V. 3; 1-szer. — *Verstand und Leichtsin* L 5, Jünger; 2-szer. — *Die verstellte Kranke* L 3; 1790 IX. 5; 3-szor. — *Der Vicekanzler* S 5, Kratter; 1789 VII. 8; 5-ször. — *Victorine oder Wohltun trägt Zinsen* L 5, Schröder; 1789 V. 12; 1-szer. — *Der Vogelfänger* B 1; 1789 VIII. 21; 1-szer.

Die wahre Beständigkeit O 3, Haydn; 1789 VII. 7; 4-szer. — *Wahrheit ist gut Ding* L 5, Goldoni-Schletter; 2-szer. — *Die Wahrsagungsunterhaltung* B 1; 1789 VII. 29; 3-szor. — *Der Wechsel* L 4, Jünger; 1790 XI. 20; 2-szer. — *Der Weiberfeind* O 2; 1789 VIII. 2; 1-szer. — *Die Weinlese* O 2; 1789 VI. 26; 3-szor. — *Wer ist Sie?* L 3, Moore-Schröder; 1790 VIII. 7; 2-szer. — *Der Wettstreit der Grossmut* O 5; 1789 V. 27; 4-szer. — *Die Wiederauflebung* B 1; 1789 VIII. 22; 1-szer. — *Die Wiederkehr zur rechten Zeit* B 2; 1789 V. 22; 2-szer. —

Die Wilden B 2; 1789 VIII. 24; 1-szer. — *Wilhelmine* L 5; 1-szer. — *Wissenschaft geht vor Schönheit* L 5, Goldoni-Schröder; 2-szer. — *Die Wölfe in der Heerde* L 5, ifj. Stephanie; 1789 V. 15; 2-szer. — *Das Wütende Heer* O 3, Z Ruprecht; 1789 VI. 14; 2-szer.

Zanga T 5, angolból; 1789 XI. 13; 1-szer. — *Das zärtliche Duell* L 3; 1789 V. 2; 1-szer. — *Zemire und Azor* O 2, Z Gretry; 6-szor. — *Das zerstörte Fest* B 2; 1789 IV. 18; 2-szer. — *Der Zerstreute* L 5, Regnard-Bergopzoomer; 1790 V. 16; 2-szer. — *Die Zigeuner* O 2; 1789 VII. 29; 4-szer. — *Die Zufälle* O 5, Z Sarti; 1789 VI. 9; 3-szor.

IV. Az 1791—1811-i budai és pesti teljes műsor.

Abbälino, der grosse Bandit L 5, Zschokke; 1796 VI. 13-tól 1811 VIII. 18-ig 29-szer.

Die Abendglocke od. Der Erlösungsbund S 5, Crenzin; 1802 IX. 25-től 1805 XI. 23-ig 5-ször.

Die Abenteurer des Herzens L 5, Hoffmann; 1793 VII. 14-től 1799 IX. 1-ig 6-szor.

Die Abenteurer einer Nacht L 3; 1793 I. 13-től 1793 I. 24-ig 2-szer.

Adalrich Markgraf von Mähren S 5, Fischel; 1808 VIII. 22-től 1808 VIII. 29-ig 2-szer.

Adelesia und Adelramo O 2, Meyer, Z Romanelli; 1808 X. 24-től 1810 VIII. 24-ig 5-ször.

Adelheid Gräfin von Teck Rs 5, Bürgerné, Hahn E.; 1800 III. 24-től 1801 II. 14-ig 3-szor.

Adelheid Markgräfin von Burgau S 4, Weissenthurn, 1808 III. 23-től 1811 X. 26-ig 8-szor.

Adelheid oder Der bestrafte Frauenraub Rs 4; 1805 XII. 6-től 1807 XI. 28-ig 4-szer.

Adelheid von Rastenberg T 5; 1796 III. 1-én; 1-szer.

Adelheid von Wulffingen S 4, Kotzebue; 1791 V. 5-től 1809 V. 24-ig 7-szer.

Die adeliche Schäferin Ok 2, Da Ponte-Girzik, Z Gualielmi; 1791 I. 26-től 1797 III. 16-ig 14-szer.

Der Adjutant L 3, Brömel; 1799 III. 15-től 1802 I. 19-ig 6-szor.

Adolf der Treue Sg 4, Ehrimfeld; 1808 XI. 20-től 1808 XI. 28-ig 3-szor.

Die Advocaten S 5, Iffland; 1797 I. 1-től 1809 X. 22-ig 20-szor.

Agnes Bernauerin T 5, Törring; 1791 VI. 2-től 1808 X. 12-ig 21-szer.

Agnes Bernauerin B 4; 1805 I. 10-től I. 31-ig 4-szer.

Agnes Sorel Ohk, Sonnleithner, Z Gyrowetz; 1807 VII. 27-től 1811 XII. 27-ig 30-szor.

Die Ähnlichkeit L 3, Vogel; 1801 XII. 26-től 1802 V. 19-ig 4-szer.

Alamar der Maure O; 1810 V. 7-től 1810 VII. 13-ig 5-ször.

Albrecht der Streitbare Landgraf von Thüringen S 4, Stegmayer; 1810 I. 22-től 1811 X. 22-ig 11-szer.

Albrechts Rache für Agnes S 4, Ehrimfeld; 1808 X. 15-től X. 19-ig 2-szer.

- **Albrecht von Thurneisen* T 5, Ifland; 1792 VII. 7-től 1799 VIII. 17-ig 4-szer.
- Alexis* O 1, Marsollier-Seyfried, Z D'Alayrac; 1806 VI. 6-től 1810 XII. 8-ig 21-szer.
- **Aline, Königin von Golkonda* Ohk, Vial és Favier, Z Solié; 1804 X. 15-től 1811 XII. 4-ig 43-szor.
- Alfonz und Adelheid oder Der Liebessig* Rs 5, Gozzi-Schletter; 1801 VI 13-től 1808 I. 16-ig 4-szer.
- Alfred, König von Angelsachsen* T 5, Cowmeadow; 1796 VIII. 29-től IX. 5-ig 2-szer.
- Alles in Uniform für unserm König* L 3, Hensler; 1794 VIII. 9-től 1795 I. 21-ig 5-ször.
- **Alle strafbar*²⁾ L 2, Albrecht; 1795 XII. 25-től 1810 III. 3-ig 22-szer.
- Der alte Junggeselle* L 5, Huber; 1798 IV. 18-től VIII. 31-ig 4-szer.
- Der alte Überall und Nirgends I.* S m G 5, Hensler, Z Müller 1795 VIII. 3-től 1811 XI. 11-ig 31-szer.
- Der alte Überall und Nirgends II.* Sm G, Hensler, Z Müller; 1800 X. 27-től 1810 VIII. 18-ig 6-szor.
- Das alte Weib vom Schneeberg* Vm, Schuster, Z Bonor; 1811 XII. 16-től XII. 20-ig 2-szer.
- Alt und jung ist zweierlei* Bk; 1807 V. 21-től V. 24-ig 2-szer.
- **Alt und neue Welt* S 5, Ifland; 1793 XI. 10-től 1811 XII. 18-ig 27-szer.
- Der Amerikaner* S 5, Vogel; 1802 IV. 9-től 1806 VII. 9-ig 7-szer.
- Anna Boley, Königin von England* T 5, Korompay; 1794 V. 3-től VI. 20-ig 4-szer.
- Anna und Friedrich* Rs 5, Winkes; 1794 VII. 26-től VIII. 24-ig 3-szor.
- Antonie* L 4, Schwarz Gy.; 1792 X. 13-től XI. 13-ig 4-szer.
- Antonius und Kleopatra* T 4, Ayrenhoff; 1791 XII. 26-től XII. 27-ig 2-szer.
- Der Apotheker und der Doktor* O 2, Z Dittersdorf; 1791 II. 17-től 1804 VIII. 9-ig 37-szer.
- Die argwöhnischen Eheleute* L 4, Kotzebue; 1810 X. 30-től 1811. XI. 6-ig 5-ször.
- Der argwöhnische Ehemann* L 5, Gotter; 1795 V. 8-től VII. 24-ig 3-szor.
- **Ariadne auf Naxos* M, Rousseau-Brandes, Z Benda; 1791 VII. 4-től 1800 IV. 3-ig 8-szor.
- Armida* O 3, Girzik, Z Haydn 1791 IV. 8-től 1794 XII. 4-ig 11-szer.
- **Armut und Edelsinn* L 3, Kotzebue; 1795 VII. 21-től 1811. IX. 22-ig 32-szer.
- Der Arrestant* L 3, Carmontell-Wall-Schröder; 1791 XI. 25-től 26-ig 2-szer.
- Auch der beste Fürst bleibt Mensch* S 4; 1791 III. 18-től 1805 X. 18-ig 11-szer.
- Auch zum Doktor macht die Liebe* L 3, Moritz 1807 VIII. 16-től VIII. 20-ig 2-szer.
- Der Auditor* S 5; 1792 VII. 27-től VII. 28-ig 2-szer.
- Die Auferstehung und Himmelfahrt Jesu* Or; 1793 III. 20-től III. 21-ig 2-szer.

²⁾ Goethe: Die Mitschuldigen c. darabjának átdolgozása prózában.

Aufopferung oder Rachsucht und Menschlichkeit S 5, Lafontaine; 1806 III. 30-tól 1807 II. 28-ig 5-ször.

Die Ausgewanderten in Wien S 3, Delamotte; 1804 VI. 27-tól 1808 VII. 9-ig 15-ször.

Die Aussteuer L 5, Ifland; 1796 V. 16-tól 1809 VI. 11-ig 13-szor.

Axur Oh 5, Daponte-Girzik, Z Salieri; 1791 I. 30-tól 1803 I. 14-ig 50-szer.

Babylons Pyramiden O 2, Schikaneder, Z Gallus-Winter; 1804 V. 2-tól X. 5-ig 6-szor.

Bayard, der Ritter ohne Furcht, ohne Tadel S 5, Kotzebue 1801 XII. 7-tól 1809 VII. 1-ig 11-szer.

Balboa T 4, Collin 1808 XII. 12-tól XII. 26-ig 2-szer.

Die Ballnacht L 4, Walbon 1805 I. 30-tól 1807 I. 29-ig 4-szer.

Die Banditen S 4, Z Gallus; 1794 III. 31-tól 1799 VI. 24-ig 10-szer.

Barbarei und Grösse T, Ziegler; 1793 VII. 1-tól XII. 30-ig 25-ször.

Baron Schnippschnapp oder Die Originalnarren L; 1806 II. 18-tól II. 23-ig 2-szer.

Der Bauer aus dem Gebürg L 3, Dervetiére-Heufeld; 1792 I. 30-tól II. 2-ig 2-szer.

Der Bauer, ein übertitelter Edelmann S 3, Von einem Bewohner Ungarns; 1801 I. 29. és I. 30-án; 2-szer.

Die Bauernliebe O 2, Huber, Z Kauer; 1804 VIII. 25-tól 1805 X. 12-ig 6-szor.

Der Bauernschmauss B 1; 1801 I. 11-tól II. 1-ig 2-szer.

Baum der Diana O 2, Z Martini; 1791 I. 2-tól 1805 II. 10-ig 72-szer.

Die beängstigten Liebhaber v. ö. Die Wölfe in der Heerde.

Die Befreiung von Jerusalem C; 1810 IV. 22-én; 1-szer.

Der beglückte Pirot Pk; 1808 VII. 4-tól VIII. 30-ig 4-szer.

Die beiden Antons I. Ok 2, Schikaneder; 1793. VI. 12-tól VIII. 8-ig 7-szer.

Die beiden Antons II. Der dumme Gärtner aus dem Gebürg O 2, Schikaneder 1793 X. 17-tól 1796 XII. 27-ig 14-szer.

Die beiden Billiets L 1, Wall; 1794 XII. 28-tól 1808 III. 20-ig 9-szer.

Die beiden Füchse Ok 2, Bouilly, Z Méhul; 1804 I. 1-tól 1811 XII. 29-ig 23-szor.

Die beiden Gefangenen v. ö. Das Schloss Limburg.

Die beiden Geitzigen Ok, Seyfried; 1811 X. 28-tól XI. 18-ig 3-szor.

Die beiden Höcker (I due Gobbi) oder Verwirrung durch Ähnlichkeit O 2, Mazzini-Girzik, Z Portogallo; 1801 III. 25-tól VI. 4-ig 4-szer.

Die beiden Klacheln Ok 2, Tucek; 1811 VIII. 5-tól IX. 5-ig 4-szer.

Die beiden kleinen Savoyarden O 1, Z D'Alayrac; 1794 III. 30-tól 1797 VIII. 16-ig 12-szer.

Die beiden Klingsberg L 4, Kotzebue; 1799 XI. 18-tól 1811 VI. 30-ig 33-szor.

Die beiden Nanetten L 4, Stegmayer; 1797 VI. 30-tól 1811 26-ig 3-szor.

Die Belagerung von Ipsilon O 2, Perinet, Z Müller; 1805 VIII. 19-tól 1809 V. 25-ig 23-szor.

- Der Bernhardsberg* O 2, Cherubini; 1805 IX. 16-tól 1809 XI. 30-ig 13-szor.
- Der beschäftigte Hausregent* L 3, Hafner; 1791 III. 4-tól 1797 II. 13-ig 9-szer.
- *Beschämte Eifersucht* L 3, Weissenthurn; 1802 V. 3-tól 1811 VIII. 7-ig 14-szer.
- Der beste Wucher* L 3, Delamotte; 1805 V. 14-tól XI. 6-ig 5-ször.
- *Die Bestürmung von Smolensk* S 4, Weissenthurn; 1809 V. 8-tól 1811 XII. 5-ig 11-szer.
- *Der Besuch oder Die Sucht zu glänzen* L 4, Kotzebue; 1802 IX. 21-tól 1807 I. 2-ig 9-szer.
- Der betrogene Bräutigam* O 2; 1791 VII. 4-én; 1-szer.
- Die Betrogenen* L 2, Wohl; 1808 V. 28-tól 1810 V. 22-ig 4-szer.
- Betrug durch Aberglauben* O 3, Z Dittersdorf; 1793 VII. 5-tól 1796 IX. 2-ig 10-szer.
- *Der Bettelstudent* L 2, Weidmann; 1797 V. 25-tól 1799 IV. 10-ig 4-szer.
- Der Bettelstudent* O 2, Huber, Z Müller; 1801 V. 13-tól 1807 I. 6-ig 25-ször.
- Bianka von Toredó* S 5; 1807 XI. 2-tól XI. 9-ig 2-szer.
- Das Billiet* S 1, Arnsteiner; 1800 V. 5-tól 1802 I. 12-ig 5-ször.
- Der Bischof von Lisieux* S 3, Voltaire; 1791 III. 24-tól III. 29-ig 2-szer.
- Die Bittschrift* L 3, Schletter; 1801 V. 25-tól 1802 XII. 28-ig 4-szer.
- *Das Blatt hat sich gewendet* L 5, Schröder; 1795 VII. 12-tól 1808 V. 26-ig 22-szer.
- Der Blinde* S 5, Soden; 1799 XII. 10-tól 1800 VI. 24-ig 5-ször.
- Blind geladen* L 1; Kotzebue; 1811 XII. 16-tól XII. 30-ig 3-szor.
- Der blinde Harfner* S 4; 1792 IV. 24-tól IV. 25-ig 2-szer.
- Der Blinde und der Taube* L 1, Patrat; 1799 IV. 8-tól IV. 22-ig 2-szer.
- Das blonde Nannchen und der braune Robert* L, Hensler; 1797 VII. 26-tól VII. 30-ig 2-szer.
- Der Brautschmuck* L 5, Holbein; 1808 IV. 8-tól IV. 9-ig 2-szer.
- Die Brautwahl* S 1, Iffland; 1809 VI. 25-tól VII. 2-ig 2-szer.
- Der Bräutigam in der Irre* L 3, Vogel; 1804 V. 20-tól 1806 VII. 18-ig 5-ször.
- Der Brief* Fg, Ziegler; 1800 X. 3-tól 1807 I. 11-ig 10-szer.
- Der Brodneid* Po 1; 1801 IV. 17-én; 1-szer.
- Die Brüder als Nebenbuhler* (Il fratelli rivali) O, Girzik, Z Winter; 1800 V. 11-tól 1804 XII. 8-ig 21-szer.
- *Bruder Moritz der Sonderling* L 3, Kotzebue; 1792 I. 7-tól 1806 VIII. 3-ig 6-szor.
- *Der Bruderzwist* S 5, Kotzebue; 1794 III. 6-tól 1811 X. 11-ig 35-ször.
- Der Bucentaurus* S 5, Schikaneder; 1793 V. 9-tól VI. 14-ig 3-szor.
- Die buchstäbliche Auslegung oder Wie machen sie's in der Komödie* L 4, Brömel; 1796 III. 3-tól 1797 VI. 28-ig 5-ször.
- Der Burggeist oder Konrad Langbart* Rs 3, Schikaneder; 1806 VI. 16-tól 1807 I. 12-ig 4-szer.

- **Das Bürgerglück* L 3, Babo 1792 VIII. 4-tól 1805 XI. 24-ig 18-szor.
Die bürgerliche Dame L 3, Hafner; 1794 II. 23-tól III. 28-ig 2-szer.
 **Der Bürgermeister* L 5, gr. Brühl; 1793 X. 19-tól 1799 XII. 15-ig 7-szer.
- **Cajus Martius Coriolanus* T 5, Shakespeare (?); 1797 III. 27-tól VIII. 26-ig 2-szer.
Der Caliph von Bagdad O 1, St. Just, Z Boieldieu; 1810 I. 1-tól 1811 V. 15-ig 6-szor.
Il Calzolaro I, Bianchi; 1798 IX. 5-tól 1799 VII. 28-ig 7-szer.
Camilla Ok 2, Girzik, Z Pär; 1799 XI. 4-tól 1801 VIII. 5-ig 11-szer.
Camma die Heldin Bojoariens S 5, Hübner; 1796 IV. 18-tól XI. 8-ig 3-szor.
- Caro oder Streit der Zauberei und Liebe* O 2; 1797 XI. 13-tól 1798 I. 28-ig 5-ször.
- **Carolus Magnus* L 3, Kotzebue; 1807 II. 25-tól 1811 X. 3-ig 4-szer.
Cesare in Farmacusa Ohk 2, Girzik, Z Salieri 1801 XI. 9-tól XI. 23-ig 3-szor.
Chevalier Decourseau S 3, Fournier, Z Tuczek, 1807 IV. 18-án; 1-szer.
- Christliche Judenbraut I.* Ok 2, Girzik, Z Paneck; 1791 III. 3-tól 1797 VII. 2-ig 20-szor.
Christliche Judenbraut I. Ok 2, Girzik-Perinet, Z Tuczek 1810 XI. 7-tól 1811 VII. 31-ig 10-szer.
- Christliche Judenbraut II. Die jüdischen Spionen* Ok 3, Girzik, Z. Raymann; 1795 VII. 26-tól XI. 2-ig 3-szor.
Claudine L 3, Pigault-Lebrun; 1811 VIII. 26-tól VIII. 28-ig 2-szer.
Clavigo T 5, Goethe; 1792 VII. 21-tól 1797 VI. 21-ig 5-ször.
Cornelia d'Oromonte oder So rächt sich ein guter Fürst S 5, Pauerspach; 1805 VII. 29-tól XI. 17-ig 3-szor.
- Cosarara I.* Oh 2, Z Martini; 1791 X. 30-tól 1800 I. 5-ig 23-szor.
Cosarara II. Die geplagten Ehemänner O 2, Schikaneder, Z Zach; 1793 IX. 11-tól 1794 VII. 23-ig 6-szor.
Curd von Spartau S 4, Beil; 1792 IX. 21-tól IX. 22-ig 2-szer.
Dämona das Höckerweibchen Fm Tuczek; 1805 V. 29-tól 1810 IV. 10-ig 9-szer.
- **Der dankbare Sohn* L 1, Engel; 1792 X. 2-tól 1795 III. 26-ig 3-szor.
Das war ich L 1, Kotzebue; 1811 XII. 16-tól XII. 30-ig 3-szor.
David der Auserwählte M 3, Seyfried; 1811 III. 18-tól VII. 9-ig 7-szer.
- Der Deserteur* O 3, v. ö. *Der französische Deserteur.*
Der Deserteur aus Kindesliebe L 3, ifj. Stephanie; 1794 I. 18-tól 1806 XII. 8-ig 6-szor.
- **Der deutsche Hausvater* S 5, Gemmingen; 1793 III. 11-tól III. 12-ig 2-szer.
- **Die deutschen Kleinstädter* L 4, Kotzebue; 1803 II. 16-tól 1811 X. 2-ig 21-szer.
Die deutschen Ritter in Accon S 5, Kalchberg; 1795 X. 12-tól 1803 IV. 3-ig 13-szor.

- Diana von Poitiers* L 2, Castelli; 1809 XII. 20-tól 1810 VIII. 21-ig 2-szer.
- Diego und Leonore oder Die Inquisition* T 5, Unzer; 1791 XII. 16-tól 1793 VIII. 3-ig 4-szer.
- **Der Diener zweier Herrn* L 3, Goldoni-Schröder; 1792 IX. 16-tól 1805 XI. 10-ig 19-szer.
- Dienstpflicht* S 5, Ifland; 1796 XI. 7-tól 1811 V. 7-ig 26-szor.
- **Dies Haus ist zu verkaufen* L 1, Duval; 1808 VII. 4-tól 1810 I. 7-ig 9-szer.
- Doctor Faust* T 5, Weidmann; 1791 IX. 19-tól IX. 23-ig 2-szer.
- **Doctor Flappert und seine Klienten* L 4, Bretzner; 1792 VIII. 21-tól 1808 II. 18-ig 13-szor.
- Doctor Guldenschnitt* L 5, Heufeld; 1796 I. 10-tól I. 12-ig 2-szer.
- Das Donauweibchen I.* R. k. Vm. Hensler, Z Kauer; 1799 XI. 25-tól 1811 VI. 4-ig 37-szer.
- Das Donauweibchen II.* R. k. Vm. Hensler, Z Kauer; 1800 III. 31-tól 1811 XI. 4-ig 28-szor.
- Das Donauweibchen III.* R. k. Vm. Hensler, Z Kauer; 1806 II. 5-tól II. 17-ig 4-szer.
- Don Carlos Infant von Spanien* T 5, Schiller; 1793 XII. 21-tól 1794 I. 5-ig 2-szer.
- Don Juan oder Das steinerne Todten-Gastmahl* T 3; 1791 II. 13-tól VIII. 14-ig 4-szer.
- Don Juan oder Das steinerne Gastmahl* Ok 2, Da Ponte-Girzik, Z Mozart 1797 VIII. 7-tól 1811 X. 23-ig 87-szer.
- Don Ranudo de Colibrados* L 4, Holberg-Kotzebue; 1809. I. 15-tól I. 20-ig 2-szer.
- **Der doppelte Liebhaber* L 3, Jünger; 1794 VII. 9-tól 1804 III. 13-ig 6-szor.
- Der Dorfbarbier* L 1; 1794 II. 21-tól 1796 XII. 11-ig 3-szor.
- **Der Dorfbarbier* Ok 2, Z Schenk; 1799 VI. 2-tól 1811 XI. 29-ig 41-szer.
- Die Dorfdeputirten* O 3, Goldoni, Z Holzbauer; 1791 XI. 8-tól 1797 VII. 6-ig 5-ször.
- Die drei Drillingschwestern* L 5, Weidmann; 1797 X. 26-tól XII. 29-ig 4-szer.
- Die drei Sultaninnen* L 3, Favart; 1797 X. 29-tól XI. 27-ig 3-szor.
- **Die drei Töchter* L 3, Spiess; 1791 I. 4-tól 1799 XI. 17-ig 5-ször.
- Die Drillingsbrüder* L 4, Bonin; 1791 II. 27-tól 1798 II. 20-ig 5-ször.
- Echter Adel und echte Liebe* L. Becker; 1796 XII. 26-tól 1797 XI. 10-ig 3-szor.
- Der Edelknabe* L 1, Engel; 1798 II. 12-én; 1-szer.
- **Die edle Lüge* L 1, Kotzebue; 1792 VII. 10-tól 1797 IX. 3-ig 5-ször.
- Die edle Rache* O 2; 1797 X. 15-tól 1798 I. 17-ig 3-szor.
- **Eduard in Schottland oder Die Nacht eines Flüchtlings* S 3, Kotzebue; 1804 XII. 10-tól 1807 V. 23-ig 9-szer.
- Der Ehemann oder Der Sprung durch's Fenster* L 4, Sannens; 1803 VII. 31-tól 1807 X. 18-ig 6-szor.

- Die Ehemänner auf Abenteuer* L 4, Soden; 1805 IX. 29-tól 1807 IV. 5-ig 7-szer.
- **Das Ehepaar* L 1, Heinefeld; 1807 IV. 27-tól 1811 VII. 3-ig 4-szer.
- Das Ehepaar aus der Provinz* L 4, Florian-Jünger; 1793 I. 26-tól 1800 II. 9-ig 10-szer.
- **Der Eheprocurator oder Die Liebe nach der Mode* L 5, Bretzner; 1792 VII. 3-tól XI. 7-ig 3-szor.
- Die Ehestands-Scenen* L 3, Kotzebue; 1811 VIII. 4-tól VIII. 20-ig 3-szor.
- Die Eheverstossung* B 2; 1811 XII. 26 és 27-én; 2-szer.
- **Das Ehrenwort* L 4, Spiess; 1791 VIII. 17-tól 1811 IX. 13-ig 31-szer.
- **Der Eichenkranz* L 4, Zschokke; 1808 VIII. 24-tól IX. 25-ig 3-szor.
- Die Eifersucht auf der Probe* O 3, Z Anfossi; 1791 II. 6-tól 1796 VIII. 2-ig 21-szer.
- Die Eifersucht nach dem Tode* L 3, Perinet; 1794 II. 15-tól II. 16-ig 2-szer.
- **Die Eifersüchtigen oder Keiner hat Recht* L, Schröder; 1804 IV. 29-tól 1809 XI. 12-ig 16-szor.
- Der eifersüchtige Ungetreue* L 3, Schröder; 1791 XII. 20-tól 1792 III. 1-ig 3-szor.
- Eine unmögliche Sache ist ein Frauenzimmer zu hüten* L 5; 1792 VI. 1-tól VI. 5-ig 2-szer.
- Die Einnahme von Novi* S 5; 1791. VIII. 22. és 23-án; 2-szer.
- **Die eingebildeten Philosophen* O 2, Z Paisiello; 1791 I. 28-tól 1800 I. 19-ig 16-szor.
- Ein noch seltenerer Process* L 3; 1803 VIII. 19-tól IX. 11-ig 4-szer.
- Die Einöde* S 4; 1793 VI. 18-tól VI. 21-ig 2-szer.
- Ein seltner Fall oder Die Mutter die Vertraute ihrer Tochter* L 3, Jünger; 1797 I. 29-tól VI. 9-ig 3-szor.
- Der eiserne Mann oder Die Trudenhöhle im Wienerwald* Vm. Huber, Z Müller; 1804 VIII. 17-tól X. 8-ig 6-szor.
- **Elfride* S 5, Bertuch; 1791 IV. 4-tól 1797 I. 22-ig 8-szor.
- Elisene Prinzessin von Bulgarien* O 3, Z Rössler; 1800 XII. 4-tól 1811 I. 16-ig 3-szor.
- Elise von Hilburg* O 2; 1798 VII. 26-tól VII. 30-ig 2-szer.
- Elise von Valberg* S 5, Ifland; 1796 II. 21-tól 1811 IX. 27-ig 19-szer.
- Elsbet oder Der Frauenraub* T 5, Zabuesing; 1791 X. 3-tól 1806 III. 1-ig 10-szer.
- Elsbet von Lindhorst* S 5; 1795 IV. 6-án és IV. 7-én; 2-szer.
- Elsbet Rehlingerin* T 5; 1791 IX. 3-tól 1803 V. 20-ig 2-szer.
- Emerike oder Die Zurechtweisung*; 1810 VIII. 27-tól IX. 3-ig 2-szer.
- **Emilia Galotti* T 5, Lessing; 1792 V. 19-tól 1810 X. 23-ig 16-szor.
- Die Engländer in Amerika* S 4; 1792 IX. 7-tól X. 16-ig 3-szor.
- Der englische Kaper* L 1; Huber; 1794 III. 30-tól 1799 II. 10-ig 3-szor.
- **Die englischen Waaren* L 2, Kotzebue; 1809 II. 19-tól IV. 11-ig 4-szer.
- Die Entdeckung* L 2, Steigentesch; 1810 XII. 12-tól 1811 IV. 17-ig 3-szor.

- **Die Entführung* L 3, Jünger; 1792 VIII. 31-tól 1811 VI. 19-ig 24-szer.
Die Entführung L 1; 1792 X. 11. és 14-én; 2-szer.
Die Entführung aus dem Serail O 3, Bretzner, Z Mozart; 1791 VI. 19-tól 1809 XII. 27-ig 48-szor.
- Das entlarvte Gespenst* Rs 5, Hagemann; 1795 V. 16-tól XI. 18-ig 4-szer.
Die entlarvte Kabale S 5, Schwarz; 1791 XII. 19-tól XII. 28-ig 2-szer.
 **Das Epigramm* L 4, Kotzebue; 1801 VIII. 15-tól 1810 IX. 11-ig 21-szer.
- **Die Erben* L 4, Weissenthurn; 1810 IV. 23-tól XI. 1-ig 4-szer.
Die Erbschaft aus Ostindien L 4, Bretzner; 1797 II. 17-tól 1802 I. 27-ig 10-szer.
- Die Erdäpfel* S 1, Perinet; 1807 V. 25-tól 1808 VI. 12-ig 4-szer.
 **Der Eremit auf Formentara* O 2; Z Ritter (?); 1791 XII. 9-tól 1793 III. 5-ig 12-szer.
- Die Erinnerung* S 5, Iffland; 1799 III. 25-tól 1811 V. 24-ig 13-szor.
Die erklärte Fehde oder List gegen List L 3, ifj. Stephanie; 1794 VI. 18-tól VIII. 3-ig 3-szor.
- **Er mengt sich in Alles* L 5, Jünger; 1794 XII. 19-tól 1811 X. 28-ig 19-szer.
- Der erste führt die Braut heim* L 3, Vogel; 1803 IV. 19-tól 1806 I. 5-ig 7-szer.
- **Erziehung macht den Menschen* L 5, Ayrenhoff; 1791 II. 2-tól 1800 XI. 12-ig 13-szor.
- Etwas zum Lachen im Fasching oder Die unglückliche Faschingszufälle des Herrn Burlin und seines Bedienten* L 3, Hafner; 1793 II. 10-tól 1794 II. 9-ig 4-szer.
- Eugenius Skoko Erbprinz von Dalmatien* S 5, Hensler; 1801 III. 21-tól 1807 XII. 19-ig 14-szer.
- Euphrosine* O 3, Z Méhul; 1811 IX. 16-tól IX. 27-ig 4-szer.
Euhen Humbrecht S 5, Wagner; 1793 X. 5. és X. 6-án; 2-szer.
Eveline oder das Burggespenst S 5, Cowmeadow; 1806 VII. 28-tól 1811 X. 29-ig 6-szor.
- Der Fabrikant* L 3, Weidmann; 1791 IX. 17-én; 1-szer.
Der Fagottist I. Ok, Perinet, Z Müller; 1793 V. 27-tól 1810 IV. 22-ig 60-szor.
- Der Fagottist II.* (Pizichi), Ok 3, Perinet, Z Müller; 1794 VI. 30-tól IX. 25-ig 5-ször.
- **Die falsche Schaam* S 4, Kotzebue; 1798 III. 9-tól 1811 IX. 15-ig 22-szer.
- Die falschen Vertraulichkeiten* L 3, Marivaux-Gotter; 1795 III. 23-án; 1-szer.
- Die Familie Lonau* L 5, Iffland; 1803 XI. 3-tól 1805 V. 19-ig 6-szor.
Der Familienpokal L 5, Schletter; 1793 VIII. 26-tól XI. 26-ig 4-szer.
Die Familie Pumpenikel, Ok 3, Stegmayer; 1810 VII. 25-tól 1811 V. 20-ig 9-szer.
- Die Familie Spaden* S 4, Beil; 1794 X. 22-tól XI. 4-ig 2-szer.
Faniska O 3, Sonnleithner, Z Cherubini; 1807 II. 23-tól 1811 XI. 27-ig 28-szor.

- Die Faschingskrapfen* L 2; 1807 II. 5-én; 1-szer.
Das Faustrecht in Thüringen I. Rs Hensler; 1797 IX. 11-tól 1800 IX. 22-ig 6-szor.
- Das Faustrecht in Thüringen II* Rs 4, Hensler; 1800 X. 11-tól 1808 VII. 12-ig 3-szor.
- **Der Fährich* L 3, Schröder; 1793 VII. 16-tól 1809 XI. 17-ig 8-szor.
Der feindliche Sohn S 4; 1805 X. 7-tól 1807 II. 7-ig 3-szor.
Ferrandino v. ö. Rinaldo Rinaldini.
Das Fest der Musen O 2, Girzik; 1794 I. 1. és I. 2-án; 2-szer.
Die Festung an der Elbe O 3, Z Fischer; 1806 VIII. 25-tól XI. 20-ig 5-ször.
- Die Fiacker* L 5; Schikaneder; 1793 VII. 26-tól 1810 III. 6-ig 23-szor.
Die Fiacker II. L 5, Schikaneder; 1804 II. 14-tól 1807 II. 10-ig 3-szor.
Fiesco oder Die Verschwörung zu Genua T 5, Schiller; 1791 X. 13-tól 1809 III. 11-ig 7-szer.
- Filenoe e Clorinda* I Bianchi; 1799 V. 31-tól VI. 21-ig 2-szer.
 **Das Findelkind* L 5, Brühl; 1791 VIII. 18-tól 1793 IX. 3-ig 3-szor.
Die Flucht T 5, Weisse; 1793 II. 14-tól II. 17-ig 2-szer.
Die Flüchtlinge oder Die Kolonisten im Norden S 5, Kotzebue; 1796 VII. 18-tól 1811 I. 23-ig 15-ször.
- Die Folgen einer Lüge* S 4, Spiess; 1794 III. 17-tól 1809 IX. 27-ig 22-szer.
- Franz, König von Frankreich* S 4, Bouilly; 1811 X. 14-tól XI. 5-ig 3-szor.
- Der französische Deserteur* O 3, Sedaine-Monsigny; 1791 V. 1-tól 1793 IX. 28-ig 7-szer.
- Der französische Hausvater* S 5, Diderot; 1793 VII. 5-tól VII. 11-ig 2-szer.
- Die französischen Kleinstädter* L 4, Picard ut. Kotzebue; 1802 II. 10-tól 1804 XI. 8-ig 5-ször.
- Der Frauenstand* L 5, Iffland; 1791 X. 14-tól 1795 XII. 6-ig 3-szor.
 **Frauenwitz oder Ihr Herren merkt euch!* S 1, Schletter; 1803 I. 10-tól 1808 VII. 25-ig 3-szor.
- Der Frauenzimmer-Liebling* L 5, Schletter; 1801 IV. 6-tól 1803 VIII. 30-ig 5-ször.
- Freemann oder Wie mag das ausfallen* S 4, Jester; 1793 VII. 9-én; 1-szer.
- **Der Fremde oder Der schuldige Eifersüchtige* L 5, Iffland; 1793 IX. 26-tól 1809 V. 11-ig 28-szor.
- Der Fremde* L 5, Friedel; 1811 V. 9-én; 1-szer.
Der Fremdling L 4, Hagemann; 1800 I. 1-tól 1802 IX. 12-ig 6-szor.
Die Freunde S 4, Ziegler; 1799 III. 11-tól IV. 14-ig 2-szer.
Freundschaft und Argwohn L 5, Jünger; 1794 XII. 14-tól 1806 I. 6-ig 13-szor.
- Freytags Reise nach der Ukraine* O 3; 1791 I. 23-tól VII. 31-ig 4-szer.
- **Fridolin oder Der Gang nach dem Eisenhammer* S 5, Holbein; 1806 VI. 30-tól 1811 X. 13-ig 25-ször.

- Der Friede am Pruth* v. ö. *Das Mädchen von Marienburg II.*
Friedrich von Oesterreich S 5, Hormayr; 1796 IX. 26-tól X. 4-ig
 2-szer.
- Das frohe Landleben* L; 1798 III. 7-én; 1-szer.
Frohe Laune S 5, Arresto; 1809 V. 31-tól VII. 18-ig 3-szor.
 **Das Frühstück* L 1, Auguste után; 1809 IX. 10-tól XII. 17-ig 4-szer.
Der Furchtsame L 5, Hafner; 1791 II. 6-tól 1793 I. 29-ig 5-ször.
Die fürchterliche Hexe Megära II. L 3, Perinet, Z Raphael; 1796
 IV. 23-án; 1-szer.
Die Fürstenfeier C Perinet, Z Wranitzky; 1797 IV. 9-én; 1-szer.
 **Die Fürstengrösse* S 5, Ziegler; 1793 VIII. 27-tól 1811 XI. 23-ig
 17-szer.
Die Fürstin von Amalienburg O, Bertati-Girzik, Z Weigl; 1795 IV.
 28-tól IX. 20-ig 5-ször.
Der Fürst und sein Kammerdiener L 4, Hagemann; 1792 XI. 11-tól
 XI. 14-ig 2-szer.
Fust von Schwarzenberg oder Die Bährenhöhle S 5; 1807 VI.
 20-án; 1-szer.
Fust von Stromberg S 5, Maier; 1791 XI. 4-tól XI. 10-ig 2-szer.
- Gabriel de Vergy* S; 1791 I. 11-tól I. 16-ig 2-szer.
Das Gallerie-Gemälde S 5, Hensler; 1793 IV. 22-tól 1796 V. 24-ig
 6-szor.
Gallora von Venedig T 5, Berger T. B.; 1791 I. 21-tól XI. 20-ig 4-szer.
 **Gassner der Zweite oder Die bezähmte Widerbellerin (A makran-*
cos hölgy) L 5, Shakespeare-Schink; 1791 VI. 19-tól 1805 VIII. 29-ig 9-szer.
 **Das Gastrecht* S 5, Ziegler; 1800 II. 21-tól 1811 VIII. 31-ig 23-szor.
Gattin und Wittwe zugleich S 5, Vogel; 1802 XII. 26-tól 1804 V.
 1-ig 6-szor.
Der Geburtstag oder Die Überraschungen L 2, Heufeld; 1795 I.
 31-tól 1797 II. 20-ig 6-szor.
Die gedemüthigte Eigennützig B; 1800 V. 13-tól V. 15-ig 2-szer.
Das Gärtnermädchen O 3; 1792 VII. 22-tól 1793 III. 18-ig 6-szor.
Das Gedicht L 2, Falk; 1800 V. 8-án; 1-szer.
 **Der Gefangene* L 1, Kotzebue; 1807 II. 5-én; 1-szer.
 * *Die gefährliche Nachbarschaft* L 1, Kotzebue; 1807 I. 1-tól 1811
 IV. 17-ig 16-szor.
Der gefoppte Bräutigam L; 1791 III. 24-tól III. 27-ig 2-szer.
Das Geheimnis oder Die seltene Gattenliebe T 5; 1806 IX. 29-tól
 1811 VII. 8-ig 9-szer.
Der Geistesbeschwörer oder Die Tochter der Finsternis S 5,
 Bretzner; 1796 IV. 11-én; 1-szer.
Die geistliche Braut L 5, Blaimhofer; 1791 V. 17-tól 1792 XI. 3-ig
 9-szer.
Der Geist Ritter Arnolds von Elfenburg S 5, Keil; 1798 III. 12-én;
 1-szer.
 **Der Geitzige* L 5, Molière-Zschokke; 1809 VI. 24-tól 1811 XI. 3-ig
 5-ször.

Die Gelübde L 2, Hell; 1808 VI. 13-tól 1811 XI. 2-ig 5-ször.

General Moorner S 5; 1792 IX. 29-tól X. 21-ig 3-szor.

**General Schlenzheim* Fg 4, Spiess; 1791 IX. 22-tól 1811 IX. 7-ig 22-szer.

Genoveva, Pfalzgräfin am Rhein I. Sg 5, Crenzin; 1809 IV. 10-tól VIII. 12-ig 5-ször.

Genoveva II. S 4, Keil; 1809 VIII. 7-tól IX. 9-ig 4-szer.

Genoveva III. oder Genovevas Tod T 4, Schuster; 1809 IX. 4-tól IX. 11-ig 2-szer.

Der geplagte Bräutigam O 2; 1796 XII. 12-tól 1798 II. 18-ig 7-szer.

Der geplagte Odoardo oder Der lustige Schneidergesell zu Wien L 3, Hafner; 1792 II. 5-tól 1794 I. 24-ig 7-szer.

Das geraubte Landmädchen O 2; 1792 II. 1-tól 1796 II. 14-ig 7-szer.

Gerechtigkeit und Rache S 5, (Szeget-szeggel) Shakespeare után szabadon Brömel; 1797 VIII. 30-tól X. 31-ig 3-szor.

Geschwind eh'es jemand erfährt L 3, Goldoni-Bock; 1793 I. 13-án; 1-szer.

Die Geschwister auf dem Lande L 5, Jünger; 1794 V. 2-tól VIII. 17-ig 3-szor.

**Das Gespenst* S 4, Kotzebue, Z Gyrowetz; 1810 IX. 17-tól 1811 III. 16-ig 7-szer.

Die getreue Princessin Pumphia und der tirannische Tartarkulikan L 2, Kurz; 1797 I. 29-tól II. 20-ig 3-szor.

Die getreuen Untertanen L 3, Schikaneder; 1798 X. 30-tól XI. 1-ig 2-szer.

Gianetta Montaldi T 5, Schink; 1795 XI. 10-én; 1-szer.

Gideon von Tromberg (A Windsori Vig Nók szabad átdolgozása.) L 3, Shakespeare-Brömel; 1795 II. 7-tól II. 8-ig 2-szer.

Ginevra in Schottland O 2, Mayr; 1807 X. 12-tól 1808 I. 7-ig 6-szor.

Der Gläubiger L 3, Richter; 1794 XII. 28-án; 1-szer.

Gleiches mit Gleichem L 5, Vogel; 1800 II. 3-tól 1811 X. 18-ig 20-szor.

**Glück bessert Torheit oder Das neue Menschengeschlecht* L 5, Miss Lee-Schröder; 1792 I. 14-tól 1803 III. 17-ig 14-szer.

Glück durch Unglück L 1, Schildbach; 1809 III. 4-én; 1-szer.

Die glückliche Jagd L 2; 1797 III. 19-tól IV. 23-ig 3-szor.

Der glückliche Jahrtag v. ö. Der redliche Bauer und der grossmütige Jud.

Die glückliche Werbung oder Die Liebe zum König L Hagemann; 1796 III. 6-tól 1802 I. 18-ig 2-szer.

Der glücklichgewordene Holländer B; 1798 I. 12-én; 1-szer.

Die Glücksritter L 5, Farquhar-Schlosser; 1793 III. 17-tól 1797 IV. 1-ig 4-szer.

Der Glückswechsel oder Der lebenswürdige Sonderling L 5, Treogate; 1794 XII. 26-tól 1795 I. 3-ig 4-szer.

Die Grafen Cilly S 5, Kalchberg; 1792 X. 22-tól XI. 8-ig 4-szer.

Die Grafen Cilly S 5, Kalchberg; 1792 X. 22-tól XI. 8-ig, 4-szer.

**Die Grafen Guiscardi* T 5, Ehrenberg; 1792 VIII. 18-tól 1797 IV. 8-ig 5-ször.

Graf Monaldeschi oder Männerbund und Weiberwut T 5, Zschokke; 1794 VII. 12-tól VII. 16-ig 2-szer.

**Der Graf von Burgund* S 4, Kotzebue; 1798 II. 12-tól 1811 X. 31-ig 19-szer.

**Graf von Essex* T 5, Banks-Dyk; 1794 IX. 27-tól 1811 XI. 29-ig 13-szor.

Der Graf von Olsbach oder Die Belohnung der Rechtschaffenheit L 5, Brandes; 1794 XI. 10-tól XI. 15-ig 2-szer.

Der Graf von Santa Vechia T 5, Roller; 1793 VI. 10-tól 1809 IX. 16-ig 20-szor.

**Graf Waltron oder Die Subordination* T 5, Möller 1791 VI. 4-tól 1811 V. 18-ig 9-szer.

Graf Waltron II. S 5, Meisl; 1804 VII. 9-tól 1808 V. 7-ig 3-szor.

Graf Wiprecht Groitsch S 5; 1791 VII. 15-tól 1798 VIII. 25-ig 6-szor.

Der Grandprofos T 4, Schikaneder; 1797 IX. 23-tól 1809 VII. 25-ig 8-szor.

Der graue Knabe oder Einer muss betrogen sein L 4, Kayserer; 1801 IX. 9-tól IX. 10-ig 2-szer.

Der graue Mann S 4, Crenzin; 1798 IV. 10-tól 1811 XII. 12-ig 21-szer.

Die Grauen steiner S 5, Crenzin; 1803 III. 12-tól 1806 I. 18-ig 3-szor.

Die Grossmut des Titus O 2, Z Mozart; 1798 VI. 11-tól 1811 V. 6-ig 68-szor.

Grossmut und Edelsinn L 3, Kotzebue; 1804 XI. 4-én; 1-szer.

Das grosse Loos L 1, Hagemester; 1797 XI. 25-tól 1799 IV. 18-ig 3-szor.

**Die Gross Mama* L 4, Ziegler; 1811 IX. 23-tól XII. 17-ig 5-ször.

Der grossmütige Sultán O 3; 1793 I. 1-tól I. 25-ig 4-szer.

Gulistan O 3, Z D'Alayrac; 1807 VI. 8-tól 1811 VIII. 4-ig 26-szor.

Gülnare oder Die persische Sklavin Ok 2, Z Süßmeyer; 1801 I. 1. és 2-án; 2-szer.

Gustav oder Die Minengräber in Schweden S 5, Castelli; 1805 XII 16-tól 1811 X. 12-ig 12-szer.

Gustav Wasa S 5, Kotzebue; 1801 VI. 8-tól 1805 IX. 27-ig 8-szor.

Die gute Hausmutter S 5, Soden; 1799 X. 15. és X. 19-én; 2-szer.

Die gute Landesmutter oder Unschuld siegt S 5, Börnstein; 1796 X 14-tól 1806 X. 15-ig 5-ször.

Die gute Laune L 3, Steinsberg 1811 XII. 4-tól XII. 13-ig 2-szer.

Der Gutmütige L 5, Schletter; 1798 VII. 14-tól VIII. 14-ig 4-szer.

Günther von Schwarzburg O 3; 1792 IX. 3-tól IX. 28-ig 4-szer.

Die Hagestolzen L 5, Iffland; 1794 I. 7-tól 1797 VI. 5-ig 7-szer.

**Hamlet* T 5, Shakespeare; 1792 VI. 24-tól 1811 VIII. 10-ig 15-ször.

**Hanno, Fürst in Norden* S 5, Bock; 1797 X. 15-tól 1802 VII. 7-ig 7-szer.

Hannchen oder Sie hat schon gewählt L 4, Bretzner; 1794 XII. 10-tól XII. 13-ig 2-szer.

Hännchen und Lischen oder Die unschuldige Liebe auf dem Lande L 2, 1796 II. 9-tól III. 7-ig 5-ször.

- Hans Dollinger* S 4, Schikaneder; 1792 VIII. 30-tól X. 10-ig 4-szer.
Hans in der Heimat L Kringsteiner; 1811 II. 5-tól IX. 26-ig 5-ször.
Hans in Wien L 3, Kringsteiner; 1811 I. 17-tól X. 6-ig 6-szor.
Hans Klachel oder Der Bräutigam von Prelautsch O k 2 Z Tuczek; 1802 XII. 15-tól 1811 VIII. 16-ig 33-szor.
Der Harfner Rs 3, Brühl; 1794 VIII. 21-tól VIII. 23-ig 2-szer.
Harlekin der gekrönte König auf der Insel Liliputi P Schüller; 1794 II. 21-tól III. 20-ig 4-szer.
Harlekins Reise über den Blocksberg P Huber; 1795 XII. 21-tól 1796 II. 28-ig 3-szor.
Hartmut Hager T 5; 1795 VI. 16-tól VI. 17-ig 2-szer.
Hass und Liebe S 4, Bonin; 1792 XI. 24-tól 1797 VII. 18-ig 4-szer.
Der Hausdokter L 3, Ziegler; 1800 IV. 14-tól 1811 VII. 7-ig 16-szor.
Die Hausehre S 5, Hanamann; 1800 X. 14-tól 1803 VI. 1-ig 8-szor.
Der Hausfriede L 5, Iffland; 1801 VIII. 11-tól 1811 II. 11-ig 9-szer.
Die Haushaltung nach der Mode oder Was soll man für eine Frau nehmen L 3, Heufeld; 1794 I. 2-tól 1810 II. 25-ig 20-szor.
Der Hausmeister O 2; 1802 X. 7. és X. 8-án; 2-szer.
Der häusliche Zwist L 1, Kotzebue; 1810 VIII. 15-tól 1811 XI. 8-ig 6-szor.
Heimburg und Maria L 5, Bretzner; 1797 III. 14-tól V. 24-ig 4-szer.
Die heimliche Heirat O 2, Z Cimárosa; 1797 VIII. 30-tól 1798 III. 25-ig 8-szor.
Heinrich der Adelsburger oder Die Tugendprobe S 4, Z Lückel; 1804 IV. 16-tól VII. 28-ig 5-ször.
Heinrich der Adelsburger II. oder Die belohnte Tugend S 4, Z Fischer; 1804 V. 7-tól VI. 16-ig 3-szor.
Heinrich Reuss von Plauen T 5, Kotzebue; 1805 III. 11-tól IV. 27-ig 4-szer.
Heinz von Stein der Wilde T 5, Hübner; 1791 X. 1-tól X. 2-ig 2-szer.
Helene Prinzessin von Tarascon O 3, Bouilly, Z Méhul; 1807 XI. 16-tól XI. 23-ig 2-szer.
Henriette oder Sie ist schon verheiratet S Grossmann; 1791 IX. 7-tól IX. 18-ig 2-szer.
Der Herbsttag L 5, Iffland; 1792 XI. 19-tól 1807 X. 30-ig 13-szor.
Der Herr Gevatter L 1, Marinelli; 1794 I. 21-tól 1797 IX. 17-ig 2-szer.
Der Herr im Hause L 3; 1792 I. 29-tól II. 14-ig 2-szer.
Herr Rochus Pumpenikel Ein musikalisches Quodlibet 3, Stegmayer; 1809 X. 23-tól 1811 XI. 12-ig 23-szor.
Die Heurat durch ein Wochenblatt L 1, Boursault-Schröder; 1793 VIII. 10-tól 1797 VIII. 31-ig 6-szor.
Die Heurat durch ein Wochenblatt L 1, Boursault-Schröder; 1793 2-szer.
Die Heurat durch Convention L 3, Sannens; 1803 IV. 11-tól 1805 VIII. 18-ig 7-szer.
Heute so wie vor 25 Jahren L 4; 1793 I. 1. és I. 2-án; 2-szer.
Hier ist eine Wohnung zu vermieten L 2; 1795 I. 18-tól II. 19-ig 2-szer.

- Hieronimus Knicker* Ok 2 Z Dittersdorf; 1792 X. 11-től 1802 XII. 17-ig 16-szor.
- Das Hirngespinst* L 4, Lambrecht; 1798 V. 28-től IX. 2-ig 2-szer.
- **Die Hochzeit des Figaro* Ok 2, Beaumarchais-Gieseke, Z Mozart; 1795 IX. 28-től 1811 XII. 11-ig 57-szer.
- Die Hochzeit des Figaro* L 3, Beaumarchais; 1791 V. 1-től V. 3-ig 2-szer.
- Die Hochzeitfeier* L 5, Brandes; 1793 II. 18-től IV. 9-ig 3-szor.
- Holga, Göttin der Krystallengebürge* Fm Stegmayer, Z Henneberg; 1802 II. 15-től 1803 VII. 18-ig 8-szor.
- Die Holländer* L 5, Goldoni-Bock; 1792 II. 10-től 1799 X. 17-ig 5-ször.
- Das Hospital der Wahnsinnigen* B Bogner, Z Chudy; 1801 III. 5. és III. 6-án; 2-szer.
- **Die hubsche kleine Putzmacherin* L 1, Bouilly-Kotzebue; 1807 I. 1-től I. 4-ig 2-szer.
- **Hugo Grotius* S 4, Kotzebue; 1804 IV. 28-től 1805 XI. 30-ig 8-szor.
- Hungarns Gastfreiheit* Bk Girzik; 1801 I. 31-én; 1-szer.
- Die Hunyadische Familie* T 6, Weber P. S.; 1792 IX. 24-től XI. 10-ig 5-ször.
- **Die Hussiten vor Naumburg* S 5, Kotzebue; 1803 VII. 25-től 1809 IV. 29-ig 14-szer.
- Die Hussiten vor Naumburg II.* S 5, Kotzebue; 1805 VIII. 12-től VIII. 14-ig 2-szer.
- Die Jagd* Ok 2, Z Schenk; 1802 VIII. 27-től IX. 29-ig 3-szor.
- Die Jagdlust Heinrichs des Vierten* O 3; 1791 I. 23-től 1792 I. 15-ig 3-szor.
- Die Jäger* L 3; 1792 II. 27-től VI. 28-ig 3-szor.
- Die Jäger* Fg 5, Hfland; 1793 V. 18-től 1808 XII. 4-ig 23-szor.
- Der Jahrmarkt von Venedig* O; 1791 I. 13-től VI. 7-ig 2-szer.
- Die Jahreszeiten* Or Thomson-Swieten, Z Haydn 1802 IV. 11-től 1804 IV. 29-ig 5-ször.
- Jakobine von Bayern Gräfin von Holland* S 5, Gutenberg; 1799 XII. 16-től XII. 21-ig 2-szer.
- Jane Shore oder Die Regentschaft des Herzogs von Gloster* T 5, 1797 V. 15-én; 1-szer.
- J. B. V. oder Das aufgeklärte Rätsel* Ok 2, Z Salieri; 1794 XI. 11-től 1797 III. 12-ig 12-szer.
- **Ida, die büssende* O Holbein; 1808 XI. 28-től 1811 XII. 26-ig 26-szor.
- Ida Münster* S 5, Delamotte; 1805 IV. 22-től 1810 VIII. 8-ig 6-szor.
- Idoly der Höllenfürst* O 2, Hensler, Z Weigl; 1802 XI. 22-től 1807 III. 15-ig 14-szer.
- Idris Zenide* O 2; 1800 IV. 21-től IX. 4-ig 4-szer.
- I due Gobbi* v. ö. *Die beiden Höcker.*
- Ignez de Castro* T 5, Soden; 1793 V. 14. és V. 17-én 2-szer.
- **Die Indianer in England* L 3, Kotzebue; 1791 V. 29-től 1811 X. 1-ig 21-szer.

- **Das Inkognito oder Der Fürst auf Reisen* L 4, Ziegler; 1793 IV. 13-tól 1809 V. 22-ig 29-szer.
Die Inquisition v. ö. *Diego und Leonore*.
Die Insel der Liebe O k 2, Z. Martini; 1800 VIII. 20-tól 1808 V. 1-ig 39-szer.
- **Das Intermezzo oder Der Landjunker zuerst in der Residenz* L 5, Kotzebue; 1810 III. 27-tól 1810 XII. 18-ig 11-szer.
Johanna O 1, Marsollier, Z Méhul; 1805 I. 1-én; 1-szer.
Johanna von Montfaucon S 5, Kotzebue; 1800 XI. 8-tól 1811 XII. 31-ig 18-szor.
- **Johann von Calais* S 4, Castelli; 1810 X. 1-tól 1811 VIII. 3-ig 8-szor.
Jolantha, Königin von Jerusalem T 4, Ziegler; 1798 X. 15-tól 1811 XI. 14-ig 28-szor.
Joseph und seine Brüder O, Z Méhul; 1810 VIII. 6-tól VIII. 30-ig 4-szer.
- Das Irrlicht* Ok 3, Bretzner, Z Umlauf; 1792 I. 24-tól 1796 II. 7-ig 16-szor.
- **Irrtum in allen Ecken* L 5, Goldsmith-Schröder; 1793 IX. 14-tól 1808 II. 2-ig 24-szer.
Israels Wanderung O Girzik, Z Tuczek; 1810 XII. 22-tól 1811 IV. 4-ig 10-szer.
- Der Jude* S 5, Cumberland; 1795 III. 28-tól 1809 II. 1-ig 19-szer.
Das Judenmädchen von Prag L 3; 1793 VIII. 29-tól X. 1-ig 3-szor.
Die Jugend Heinrich des V-ten L 3, Duval-Hasselsteiner; 1807 XI. 24-tól 1810 VIII. 19-ig 7-szer.
- **Julchen oder Ihr Mädchen spiegelt euch!* L 5, Huber; 1793 XI. 19-tól 1796 IV. 12-ig 8-szor.
Juliane von Lindorak S 5, Gozzi-Schröder; 1794 IX. 21-tól IX. 24-ig 2-szer.
- Julius Caesar* T 6, Shakespeare (?); 1791 IV. 29-tól IV. 30-ig 2-szer.
Julius Caesar O 2; 1803 X. 26-tól XI. 29-ig 2-szer.
Julius Sabinus O 3, Schüller, Z Sarti; 1792 XI. 26-tól 1794 VI. 18-ig 13-szor.
- **Julius von Sassen* T 4, Zschokke; 1797 II. 7-tól VI. 18-ig 4-szer.
Julius von Tarent S 5, Leisewitz; 1791 II. 22-tól 1792 IX. 15-ig 3-szor.
Die junge Spröde oder Die Weiber unter sich L 1; 1807 V. 25-tól 1808 VI. 12-ig 4-szer.
- **Die Jungfrau von Orleans* S 6, Schiller; 1803 IX. 26-tól 1811 V. 4-ig 13-szor.
Die Junggesellen-Wirtschaft O Z Gyrowetz; 1811 XI. 18-tól XI. 29-ig 3-szor.
- **Der Jurist und der Bauer* L 2, Rautenstrauch; 1794 I. 21-tól 1797 IX. 17-ig 6-szor.
- **Kabale und Liebe* T 5, Schiller; 1791 X. 21-tól 1811 VIII. 11-ig 10-szer.
Kaiser Hadrian O 3, Z Weigl; 1809 VIII. 21-tól VIII. 30-ig 3-szor.
Kaiser Karl der Grosse S 5, Kratter; 1801 VIII. 20-tól 1806 II. 13-ig 6-szor.

- Der Kapellmeister* O 3, Z Lasser; 1791 VI. 3-tól 1794 VII. 13-ig 9-szer.
- Kapitän Kock unter den Otaheiten* B; 1802 II. 4-én; 1-szer.
- Die Karavanne von Kairo* Ohk 3, Gretry; 1805 V. 13-tól 1808 III. 17-ig 19-szer.
- Karl der V-te in Afrika* T 5, Sternschütz; 1791 I. 6-tól 1794 VI. 21-ig 3-szor.
- *Karl der Kühne* T 5, Sannens; 1804 II. 20-tól 1804 IV. 7-ig 3-szor.
- Der Karneval in Venedig* B 1; 1801 I. 1-én; 1-szer.
- Karoline oder Der edle Britte* L 5; 1791 X. 8-tól X. 9-ig 2-szer.
- Karoline von Westenburg* L 4; 1796 XI. 18-tól 1797 I. 14-ig 4-szer.
- *Karolo Karolini der Banditenhauptmann* S 5, Meisl; 1802 III. 15-tól 1811 VII. 24-ig 16-szor.
- Die Kartenschlägerin* L 5, Lambrecht; 1804 X. 23-tól 1805 VI. 5-ig 3-szor.
- *Kaspar der Thorringer* T Törning; 1810 X. 20-tól X. 24-ig 2-szer.
- Kein Faustrecht mehr* Rs 4, Schlenkert, Z Raymann; 1798 VI. 6-tól 1802 V. 15-ig 3-szor.
- Der Kerkermeister von Norwick* S 5, Welisch; 1793 V. 20-tól V. 26-ig 2-szer.
- *Das Kind der Liebe oder Der Strassenräuber aus kindlicher Liebe* S 5, Kotzebue; 1793 III. 3-tól 1811 IX. 10-ig 43-szor.
- Kindliche Liebe* S 5, Weissenthurn; 1805 III. 26-tól 1806 III. 14-ig 6-szor.
- Die kindliche Liebe* L 3, Brühl; 1794 I. 12-tól 1799 I. 13-ig 4-szer.
- Kindliche Liebe* L 1; 1794 V. 25-én; 1-szer.¹⁾
- *Klara von Hoheneichen* T 5, Spiess; 1791 I. 1-tól 1809 XI. 11-ig 35-ször.
- Das Kleeblatt* Ok 1, Fischer; 1809 XI. 20-tól 1811 III. 27-ig 5-ször.
- *Das Kleid aus Lyon* L 4, Jünger; 1794 V. 27-tól VI. 1-ig 2-szer.
- *Die kleine Zigeunerin* S 4, Kotzebue; 1810 XI. 12-tól 1811 XII. 3-ig 10-szer.
- Die kluge Frau im Walde* Zsp, Kotzebue; 1801 VIII. 17-tól 1804 I. 9-ig 7-szer.
- Der Kobold* L 4, D'Hauteroche-Collé-Gotter; 1792 I. 8-tól 1793 I. 11-ig 4-szer.
- Die komische Oper* O Schmieder, Z Dominico della Maria; 1802 I. 1-tól I. 31-ig 3-szor.
- Die Komödie aus dem Stegreife* L 1, Jünger; 1794 XI. 2-tól 1799 II. 10-ig 3-szor.
- Kora in Spanien* S 5, Leiningen hg.; 1806 V. 12-tól 1807 X. 3-ig 6-szor.
- Der Korb* L 2, Z Dilg; 1809 X. 25-tól 1811 V. 31-ig 9-szer.
- Der Kordonist* L 3, Schletter; 1802 VI. 14-tól XII. 1-ig 4-szer.
- Der Korsar aus Liebe* O 2, Z Weigl; 1800 X. 13-tól 1801 X. 8-ig 7-szer.

¹⁾ Az 1794-i zsebkönyv adata szerint. A szinlap erre a napra az Anna Boley-t hirdeti.

- Die Korsare* Ok 2, Girzik, Z Pär; 1809 IV. 24-tól 1811 III. 15-ig 11-szer.
- **Die Korsen in Ungarn* S 4, Kotzebue; 1799 V. 13-tól 1811 IX. 6-ig 14-szer.
- **König Lear* T 5, Shakespeare-Schröder; 1794 VI. 2-tól 1811 III. 13-ig 12-szer.
- Der König oder Das Abenteuer* L 3; 1791 II. 11-tól III. 31-ig 2-szer.
- Der Königssohn aus Ithaka* Ohk Hofmeister, Z Schikaneder; 1798 XI. 5-tól 1809 IX. 25-ig 49-szer.
- König Theodor in Venedig* O 2, Z Paisiello; 1791 V. 15-tól 1796 IX. 7-ig 25-ször.
- Der König von Leon* S 5; 1809 III. 8-tól III. 9-ig 2-szer.
- Krakus, Erbauer und Fürst von Krakau* S, Z Gallus; 1809 II. 20-tól XI. 4-ig 3-szor.
- Die Kreuzfahrer* S 5; 1803 XI. 28-tól 1804 II. 4-ig 8-szor.
- **Der Krug geht solange zum Wasser, bis er bricht* L 3, Jünger; 1802 XI. 14-tól 1807 VII. 12-ig 6-szor.
- Die kurze Ehe* L 1, Etienne-Sonnleithner; 1810 VII. 25-tól 1811 V. 31-ig 8-szor.
- Die Künstler* S 5, Iffland; 1804 XI. 21-tól 1808 I. 22-ig 6-szor.
- **Lanassa* T 5, Lemierre-Plümicke; 1791 VII. 23-tól 1805 VIII. 17-ig 12-szer.
- Lanassa* O 3, Z Tuczek; 1805 XII. 13-tól 1811 V. 2-ig 25-ször.
- Der Landsvater* S 3, Brandes; 1791 IV. 25-tól 1810 X. 3-ig 14-szer.
- Das Landgütchen* S 4, Schmidt; 1807 X. 1-tól 1808 VIII. 28-ig 3-szor.
- **Das Landhaus an der Heerstrasse* L 1, Kotzebue; 1809 II. 19-tól 1811 IX. 18-ig 8-szor.
- Das Landmädchen* L 5, Wycherly; 1798 I. 2-tól 1799 VIII. 13-ig 3-szor.
- Der Landphilosoph oder Die natürliche Weltweisheit* L 3, Weidmann 1795 XI. 11-tól 1796 II. 13-ig 3-szor.
- Der Landsturm in Tirol* S 5, Ziegler; 1799 IX. 2-tól 1803 XI. 15-ig 6-szor.
- Die Lästerschule* L 4, Sheridan-Leonhardi; 1794 VIII. 30-tól 1798 VII. 3-ig 4-szer.
- Launen der Liebe* L 3, Soden; 1807 VI. 8-tól 1807 XI. 8-ig 3-szor.
- L'avar* I Bianchi; 1798 IX. 5-tól 1799 IV. 27-ig 5-ször.
- La serva Padrona* O, Bianchi; 1795 V. 16-tól V. 24-ig 2-szer.
- Der Lehnkutscher Ball oder Die schöne öbstler Reserl* L 4; 1797 II. 27-tól 1798 I. 24-ig 5-ször.
- **Leichter Sinn* L 5, Iffland; 1800 VI. 13-tól 1803 VI. 10-ig 8-szor.
- Leichtsinn und Grösse* S 5; 1796 VII. 5-tól 1797 IV. 20-ig 5-ször.
- Leichtsinn und gutes Herz* L 1, Hagemann; 1792 XII. 5-tól 1806 XII. 21-ig 7-szer.
- Das Leiden Jesu* Or; 1807 III. 22-én és III. 23-án; 2-szer.
- Der Leinweber* S 1, Kotzebue; 1809 III. 5-tól X. 25-ig 4-szer.
- Leonard und Blandine* M; 1796 IV. 6-tól IV. 7-ig 2-szer.

- Leonore oder Das Gefängnis bei Sevilla* Ohk, Z Pär; 1807 V. 11-tól 1811 IX. 4-ig 27-szer.
- Die Liebe im Narrenhaus* O 2, Z Dittersdorf; 1792 V. 31-tól 1795 III. 5-ig 6-szor.
- Liebe macht kurzen Process* O 2, Perinet; 1798 VII. 16-tól 1799 XI. 21-ig 8-szor.
- Liebe macht Narren oder Die lächerliche Verkleidung* L 1, spanyolból; 1794 I. 28-tól I. 31-ig 2-szer.
- Die Liebesproben* L 3; 1791 VI. 9-tól X. 31-ig 4-szer.
- Der Liebessieg* Rs 5, Schletter; 1798 VII. 5-tól 1804 III. 3-ig 6-szor.
- Liebe um Liebe* L 3; 1792 VI. 11-tól VI. 13-ig 2-szer.
- Die Liebe unter den Handwerksleuten* O 2, Z Gassmann; 1791 V. 22-tól 1796 VII. 28-ig 5-ször.
- Die Liebhabereien oder Die neue Zauberflöte* L 4, Rochlitz; 1806 VIII. 28-tól VIII. 29-ig 2-szer.
- Die Liebhaber im Harnisch* L 4, Ziegler; 1801 I. 24-tól 1811 IX. 1-ig 25-ször.
- *Die Liebhaber nach der Mode oder Was soll man für einen Mann wählen* L 3, Heufeld; 1793 I. 31-tól 1805 II. 14-ig 3-szor.
- Der Liebhaber ohne Namen* L 5, Genlis-Gotter; 1791 VII. 26-tól VII. 27-ig 2-szer.
- *Liebhaber und Nebenbuhler in einer Person* L 4, Ziegler; 1791 X. 29-tól 1811 VIII. 25-ig 23-szor.
- Libu, Prinz der Peltes Inseln* S 5, Fels; 1806 IX. 16-án; 1-szer.
- *Liebrecht und Hörwald* S 5, Eckarsthausen; 1793 II. 25-tól III. 13-ig 3-szor.
- Linna oder Lohn und Strafe des heimlichen Gerichts* Rs 4, Reisinger; 1802 X. 2-tól 1807 X. 10-ig 6-szor.
- Das listige Bauernmädchen oder Die verwechselten Bräute* Ok 2, Z. Païsiello; 1791 II. 21-tól 1800 IV. 27-ig 11-szer.
- Das listige Nannerl am Hofe* O 2; 1796 VII. 26-tól 1799 XI. 29-ig 6-szor.
- Das listige Stubenmädchen oder Der Betrug von Hinten* L 3; 1795 XI. 3-án; 1-szer.
- List und Biedersinn* S 5, Vogel; 1802 X. 15-tól 1808 VI. 26-ig 8-szor.
- Das Lob der Musik* C, Z Schuster; 1801 XII. 22-tól 1809 XII. 23-ig 4-szer.
- Das Loch in der Tür* L 3, ifj. Stephanie; 1792 II. 3-tól VI. 6-ig 4-szer.
- Lodoiska* Oh 3, Z Cherubini; 1803 IV. 18-tól 1811 XI. 20-ig 64-szer
- *Lohn der Wahrheit* S 5, Kotzebue; 1800 IX. 30-tól 1811 III. 15-ig 18-szor.
- *Der Lorberkranz oder Die Macht der Gesetze* S 5, Ziegler; 1799 I. 10-tól 1811 V. 5-ig 21-szer.
- Lorenz Stark* S 5, Engel; 1803 IV. 26-tól IV. 27-ig 2-szer.
- Der Löwenkampf oder Der Mann von Stroh* S 3; 1796 I. 17-tól IV. 3-ig 3-szor.

- **Die Löwenritter* S 4 m. Ges. Hensler, Z Kauer; 1802 VIII. 9-tól
1804 VI. 11-ig 8-szor.
- Die Löwenritter II.* S 4 m. Ges. Hensler, Z Kauer; 1802 IX. 13-tól
1804 VI. 15-ig 6-szor.
- Luassan Fürst von Garisene* S Iffland; 1800 II. 2-án; 1-szer.
- Ludwig der Springer* S 5, Hagemann; 1793 VII. 22-tól 1795 VI.
26-ig 9-szer.
- Der lustige Schneidergesell* v. ö. *Der geplagte Odoardo.*
Das lustige Beilager Ok 2, Hafner-Perinet, Z Müller; 1799 II. 7-tól
1811 VI. 30-ig 67-szer.
- Der Lustig-Lebendig* Ok 2, Hafner-Perinet, Z Müller; 1798 III. 26-tól
1808 X. 30-ig 30-szor.
- Luz von Unterstein* S 4; 1792 X. 8-án; 1-szer.
- **Der Lügner* L 5, Goldoni-Ehrimfeld; 1809 XI. 23-tól XI. 24-ig 2-szer.
- **Der Machtspruch* T 5, Ziegler; 1808 V. 2-tól VII. 19-ig 4-szer.
- Der Magnetismus* L 5, Iffland; 1792 I. 15-én; 1-szer.
- Der Maler von Paris* O 2, Z Cimarosa; 1792 VIII. 8-tól XII. 7-ig
8-szor.
- Die Majestät in der Gefahr* T 5; 1791 V. 13-tól V. 14-ig 2-szer.
- Majolino oder Die falschen Geldmünzer* O; 1810 VII. 15-tól VII.
28-ig 3-szor.
- Major Palmer oder Leichtsin und seine schrecklichen Folgen* O
Pigault-Lebrun, Z Bruni; 1806 IX. 15-én; 1-szer.
- **Makbeth* T 5, Shakespeare, Z Gallus; 1794 IV. 28-tól 1811 VI. 24-ig
48-szor.
- Der Mann, der seine Frau nicht kennt* L 2, Boissy-Gotter; 1795 II.
26-tól IV. 19-ig 2-szer.
- **Der Mann von 40 Jahren* L 1, Kotzebue; 1810 I. 1-tól I. 6-ig 2-szer.
- Der Mann von Wort* S 5, Iffland; 1799 VIII. 20-tól 1807 VII. 22-ig 11-szer.
- Marianna* T 3; 1791 II. 9-én; 1-szer.
- Marianna und Siegfried* S 4, Schwarz G.; 1798 VII. 25-tól VII.
26-ig 2-szer.
- Maria Stuart* T 5, Spiess; 1794 X. 12-tól XII. 6-ig¹⁾ 3-szor.
- Marie, Tochter Karl des Kühnen* S 5, Menner; 1808 VI. 10-tól VI.
21-ig 2-szer.
- Marie von Montalban* Oh 4, Z Winter; 1804 III. 5-tól 1811 V. 19-ig 17-szer.
- Der Marktschreier* O 1, Z Süßmeyer; 1800 III. 19-tól IV. 3-ig 2-szer.
- Die Marketänderin* O 2; 1800 VIII. 4-tól VIII. 11-ig 2-szer.
- Die Maske* L 1, Bernstein; 1794 I. 12-tól 1798 XII. 18-ig 4-szer.
- **Maske für Maske* L 3, Marivaux-Jünger; 1802 VI. 6-tól 1808 I.
28-ig 11-szer.
- Der Maskenball* L 2, Vulpius; 1793 I. 24-tól 1799 II. 10-ig 7-szer.
- **Mathilde Gräfin von Giessbach* T 5, Ziegler; 1791 XI. 28-tól 1811
XI. 7-ig 14-szer.
- **Die Mausfalle oder Die Reise nach Egypten* L 3, Spiess; 1791 VI.
20-tól 1809 XI. 15-ig 24-szer.

¹⁾ A színlap hirdetése szerint. A zsebkönyv szerint ekkor az Auch der beste Fürst bleibt Mensch-et játszották.

- Der Maytag* Fg Hagemann; 1805 V. 1-tól 1810 V. 2-ig 11-szer.
Das Mädchen im Eichtale L 4, franciából; 1798 III. 18-tól III. 19-ig 2-szer.
Das Mädchen von Freskati O, Z Païsiello; 1791 I. 6-tól 1797 I. 15-ig 13-szor.
 **Das Mädchen von Marienburg* Fg Kratter; 1795 I. 12-tól 1811 XII. 11-ig 49-szer.
Das Mädchen von Marienburg II. oder Der Friede am Pruth S 5, Kratter, Z Raymann; 1799 IV. 1-tól 1804 X. 19-ig 8-szor.
Il Maestro di Capella I Bianchi; 1798 IX. 5-tól 1800 I. 17-ig 7-szer.
Die Männerfeindin S 1, Koch; 1808 I. 17-tól III. 14-ig 2-szer.
Die Männer in Wien L 4, Stegmayer; 1811 VII. 17-tól VIII. 2-ig 4-szer.
Männerstolz und Weiberrache Rs 4, Anton Adolf; 1794 I. 1-tól 1795 I. 20-ig 3-szor.
Medea O 3, Z Cherubini; 1803 XII. 23-tól 1811 VIII. 29-ig 6-szor.
Medea und Jazon M. Engel-Gotter, Z Benda; 1797 XI. 25-én; 1-szer.
 **Mencikoff und Natalia* S 5, Kratter; 1805 XI. 2-tól 1808 II. 22-ig 4-szer.
 **Menschenhass und Reue* S 5, Kotzebue; 1791 V. 22-tól 1811 V. 15-ig 36-szor.
 **Mérove oder Die Stärke mütterlicher Liebe* T 5, Voltaire-Gotter; 1791; III. 27-tól VIII. 4-ig 6-szor.
Das Milchmädchen von Bercy O 2, Z Fischer; 1811 VIII. 26-tól IX. 2-ig 4-szer.
Der Millionär I. L 4, Schildbach; 1802 X. 12-tól 1806 X. 9-ig 9-szer.
Der Millionär II. L 4, Schildbach; 1802 X. 19-tól 1805 VI. 19-ig 3-szor.
 **Minna von Barnhelm* L 5, Lessing; 1792 V. 5-tól 1810 IV. 30-ig 12-szer.
Die Mitternachtstunde O 3; 1803 VIII. 10-tól 1804 III. 21-ig 7-szer.
Modesitten L 5, Gewey; 1800 IX. 15-én; 1-szer.
Der Mohr von Barbados B; 1807 VI. 6-án; 1-szer.
Der Mohrenkönig oder Grausamkeit sprengt Sklavenketten S 5, Kratter; 1807 IX. 14-tól 1811 XII. 28-ig 7-szer.
 **Die Mohrin* S 4, Ziegler; 1802 IV. 19-tól 1810 XI. 11-ig 22-szer.
Der Mohr von Semegonda S m. Ges Gleich, Z Kauer; 1810 XII. 3-tól 1811 I. 14-ig 3-szor.
Montrose und Surrey T 5, Diericke; 1792 VII. 1-tól 1799 XII. 20-ig 8-szor.
 **Mord und Todtschlag I. So bekommt man die Louise* L 2, Koch; 1808 II. 4-tól 1811 IV. 16-ig 13-szor.
 **Mord und Todtschlag II. Hätte ich niemals geheiratet oder Zulezt haben doch immer die Weiber recht* L Koch 1808 III. 1-tól 1811 IV. 16-ig 6-szor.
Moses O 2, Z Süßmeyer; 1809 IX. 25-tól 1810 III. 28-ig 8-szor.
Die Müllerin Ok 2, Z Païsiello; 1791 III. 25-tól 1802 III. 25-ig 37-szer.

- Der Müller zu Windpassing* L 3, Huber; 1800 VII. 4-tól 1804 VIII. 22-ig 12-szer.
- Die Mündel* S 5, Iffland; 1792 X. 5-tól 1796 IX. 16-ig 4-szer.
- Das Nachspiel* N Weissenthurn; 1804 XII. 10-tól 1808 XI. 13-ig 6-szor:
- Nanette Meinhard* L 3, Jünger; 1795 VII. 26-tól VIII. 2-ig 2-szer.
- Der Narr aus Zwang* O 3, Girzik, Z Weigl; 1791 IX. 29-tól 1799 IX. 22-ig 19-szer.
- Narrheit, Liebe und Edelmut* L 5, Richter; 1791 II. 1-én; 1-szer.
- *Natur und Liebe in Streit* T 5, D'Arien; 1793 XI. 30-tól XII. 1-ig 2-szer.
- Die Neckereien der Kosacken* B; 1807 VI. 22-tól VI. 29-ig 2-szer.
- Der Neffe als Onkel* L 3, Picard-Schiller; 1808 VII. 17-tól VII. 24-ig 2-szer.
- *Die Neger* T 6; 1793 XI. 4-tól XI. 18-ig 2-szer.
- Die Negersklaven* S 3, Z Cibulka; 1797 XII. 18-tól 1798 I. 8-ig 2-szer.
- Neigung und Abneigung oder Die zwei schlaflosen Nächte* S 5, Gozzi ut.; 1791 VI. 3-tól VII. 12-ig 2-szer.
- Die neue Alceste* Ok Perinet, Z Müller; 1807 I. 19-tól 1811 XII. 2-ig 9-szer.
- Die neue Emma* L 3, Unzer; 1791 I. 27-tól I. 30-ig 2-szer.
- *Das neue Jahrhundert* L 1, Kotzebue; 1808 I. 1-tól 3-ig 2-szer.
- Der neue Jahrtag oder Seelenadel des Weibes* S 5; 1811 I. 1-én; 1-szer.
- Die neue Semiramis. Travestie* O 3, Perinet, Z Tuczek; 1808 VII. 25-tól IX. 1-ig 3-szor.
- Die neugirige Ehefrau* L 3, Schmidt; 1809 I. 1-tól 1811. II. 8-ig 8-szor.
- Das nächtliche Rendezvous* B Heiss; 1802 V. 19-tól V. 20-ig 2-szer.
- Der Neujahrstag oder Die bestrafte Neugierde* L 5, 1796 I. 1-tól I. 2-ig 2-szer.
- *Das Neu-Sontagskind* O 2, Perinet, Z Müller; 1794 IV. 21-tól 1809 IX. 29-ig 63-szor.
- Nicht mehr als 6 Schüsseln* L 5, Grossmann; 1792 VII. 17-tól 1794 V. 28-ig 5-ször.
- Nina oder Wahnsinn aus Liebe* O 1; 1796 I. 30-tól 1799 X. 20-ig 7-szer.
- Die Nixe der Quelle bei Trentschin oder Die geprüfte Treue* Vm. m. Ges., Meister; 1808 V. 30-tól VI. 14-ig 4-szer.
- *Nur ein Stündchen war er fort* L 1, Loraux-Hell; 1807 I. 1-tól 4-ig 2-szer.
- Oberon, König der Elfen* O 3, Gieseke, Z Wranitzky; 1791 II. 4-tól 1798 VI. 10-ig 26-szor.
- *Octavia* T 5, Kotzebue; 1801 IV. 9-tól 1806 XI. 24-ig 10-szer.
- *Oda, die Frau von zween Männern* T 5, Babo; 1792 V. 13-tól 1808 II. 20-ig 10-szer
- Der offene Briefwechsel* L 5, Jünger; 1794 VI. 29-tól 1803 IX. 8-ig 6-szor.

- **Der Opfertod* S 4, Kotzebue; 1798 XII. 3-tól 1806 III. 27-ig 6-szor.
Das Orakel L 1; 1796 II. 18-tól III. 13-ig 4-szer.
Die Organe des Gehirns L 3, Kotzebue; 1807 III. 3-tól 1811 X. 17-ig 14-szer.
Orpheus O 3, Kanne; 1809 I. 9-tól I. 16-ig 2-szer.
**Othello der Mohr von Venedig* T 5, Shakespeare; 1793 I. 18-tól 1807 V. 30-ig 7-szer.
Otto der Schütz, Prinz von Hessen S 5, Hagemann; 1793 I. 7-tól 1794 V. 31-ig 8-szor.
Otto von Wittelsbach T 5, Babo; 1791 IX. 1-tól 1793 VIII. 21-ig 4-szer.
Das öffentliche Geheimniss oder Der Spuk O 1, Z Solié; 1807 I. 1-tól 1807 IV. 7-ig 3-szor.
Das öffentliche Geheimniss L 5, Bretzner; 1792 II. 23-tól 1804 II. 26-ig 5-ször.
Pachter Robert O 1, Seyfried, Z Lebrun; 1806 VI. 6-tól 1808 XII. 15-ig 7-szer.
Der Page L 3, Perinet; 1793 VIII. 15-tól 1799 II. 26-ig 6-szor.
**Die Pagenstreiche* Po 5, Kotzebue; 1804 XII. 26-tól 1806 II. 3-ig 5-ször.
Die Paläste in Russland Sg, Reinbeck; 1804 VII. 30-tól 1805 IV. 4-ig 3-szor.
Palmira, Königin von Persien O 2, Z Salieri; 1798 VIII. 20-tól 1804 V. 25-ig 21-szer.
**Der Papagay* S 5, Kotzebue; 1792 VIII. 24-tól 1803 VI. 29-ig 6-szor.
Papirius praetextatus oder Die römischen Weiber waren auch Weiber L 5, Lippert; 1805 II. 21-tól II. 22-ig 2-szer.
Der Parasit L 5, átd. Schiller; 1808 IX. 20-tól X. 25-ig 3-szor.
**Paulina oder Ein Tag in der Türkei* L 5, Cowley-Cowmeadow; 1794 IV. 6-tól V. 13-ig 3-szor.
Il Perruchiere I Bianchi; 1799 IV. 27-tól IV. 28-ig 2-szer.
Die Perrücken in Konstantinopel Po 3, Eberl; 1791 II. 25-tól 1802 III. 2-ig 4-szer.
Peter Alexowitsch Car von Russland T 4; 1791 V. 10-én; 1-szer.
Das Petermännchen I. S 4, Hensler, Z Weigl; 1794 VIII. 23-tól 1811 XI. 26-ig 31-szer.
Das Petermännchen II. S 4, Hensler, Z Weigl; 1794 IX. 15-tól 1811 XI. 28-ig 35-ször.
**Peters Reise in Ausland oder Der Livländische Tischler* S 3, Kratter; 1810 II. 11-tól VIII. 1-ig 7-szer.
Das Petschaft S 5, Ziegler; 1799 X. 30-tól 1811 I. 6-ig 20-szor.
Die Pflgetochter L 1791 IV. 11-én; 1-szer.
Phasma O 2; 1803 VII. 4-tól VII. 20-ig 3-szor.
Philippine Welslerin T 5, Schikaneder; 1791 I. 28-tól II. 18-ig 2-szer.
**Die Pilger* Rs, Ziegler; 1793 IV. 4-tól 1811 XI. 21-ig 18-szor.
Die Pilgrime von Mekka Ok 3, Z Glück; 1791 III. 14-tól 1794 XI. 2-ig 10-szer.

Pizichi v. ö. Der Fagottist II.

Das Portrait der Erbin L 3, Charlemagne-Kurländer; 1810 VI. 4-tól 1811 I. 30-ig 5-ször.

Das Portrait der Mutter L 4, Schröder; 1791 XI. 11-tól 1804 II. 1-ig 11-szer.

Die Postknechte oder Die Hochzeit ohne Braut L 5, Schikaneder; 1793 V. 3-tól 1801 II. 6-ig 7-szer.

Der Postmeister L 4, Bonin; 1795 IV. 11-tól 1797 X. 13-ig 6-szor.

Der Postzug oder Die noblen Passionen L 1, Ayrenhoff; 1793 XII. 4-tól 1799 II. 5-ig 4-szer.

Präsentiert das Gewehr L 2, Müller F. H. J.; 1791 I. 9-tól 1793 IX. 10-ig 4-szer.

Prellerei über Prellerei Fg 3, Grüner; 1791 VI. 24-tól VII. 31-ig 4-szer.

Prinz Schnudi und Evakathel L 2, Hafner; 1792 II. 15-tól 1796 II. 2-ig 7-szer.

Prinz Schnudi und Evakathel Ok 2, 1. *Die Belagerung von Ipsilon.*

Die Projektanten L 5, Richter; 1811 XI. 8-tól XI. 22-ig 2-szer.

Der Prüfstein Sg, Crenzin; 1798 X. 1-tól 1811 XII. 14-ig 9-szer.

Die Prüfung der Treue L 5, Lafontaine; 1806 XII. 26-tól 1808 III. 3-ig 6-szor.

Die Prüfung der Untreue L 3, H. D.-tól; 1809 IV. 3-tól X. 11-ig 4-szer.

Der Puls L 1, Babo; 1804 I. 1-tól 1811 X. 27-ig 19-szer.

Die Quälgeister (Sok hühó semmiért) L 5, Shakespeare-Beck; 1794 IV. 21-tól 1797 V. 13-ig 3-szor.

Rache für Weiberraub S 5, Ziegler; 1791 VII. 7-tól 1793 I. 5-ig 3-szor.

Radegund von Thüringen T 5; 1792 XI. 5-tól 1793 V. 31-ig 6-szor.

Die Radikalkur L 3, Weissenthurn; 1809 X. 30-tól 1811 VII. 31-ig 9-szer.

Raoul der Blaubart Oh 3, Z Gretry; 1805 V. 27-tól 1811 IX. 13-ig 42-szer.

Die Rauchfangkehrer Ok 3, Z Salieri; 1791 II. 13-tól 1799 VII. 25-ig 23-szor.

Das rächende Gewissen S 4, Zschokke-Kotzebue; 1798 I. 23-tól 1811 VII. 6-ig 22-szer.

Die Räncke L 5, Schall; 1799 IV. 16-tól IV. 24-ig 2-szer.

Die Räuber T 5, Schiller; 1791 VI. 30-tól 1811 VIII. 23-ig 16-szor.

Das Räuschgen L 4, Bretzner; 1794 X. 11-tól 1798 IV. 22-ig 4-szer.

Der Rechtschaffene darf nicht immer darben O 3; 1792 VI. 6-tól VI. 9-ig 2-szer.

Der redliche Bauer und der grossmütige Jud L 3, Pauerspach; 1791 XI. 6-tól 1799 IX. 22-ig 4-szer.

Der redliche Landmann L 5, Schikaneder; 1792 VI. 25-tól 1804 X. 4-ig 11-szer.

Der redliche Ungar oder Das rote Käppchen Ok 2, Z Dittersdorf; 1791 VIII. 14-tól 1806 XI. 16-ig 51-szer.

- **Regulus* T 3, Collin; 1803 VI. 6-tól X. 28-ig 8-szor.
Das Rendez-Vous L 3, Sannens; 1802 VIII. 15-tól 1811 XI. 10-ig 21-szer.
- Die reiche Freierin* S 5, ifj. Stephanie; 1795 VII. 14-tól VIII. 18-ig 2-szer.
- Die Reise nach der Stadt* L 5, Iffland; 1796 II. 16-tól 1799 IV. 17-ig 9-szer.
- Die Rekrutirung oder Grossmut und Elternliebe* Fg 1; 1794 VI. 22-tól 1795 I. 29-ig 3-szor.
- **Die Repressalien* S 4, Ziegler; 1802 VII. 6-tól 1809 X. 27-ig 18-szor.
Rettung für Rettung S 5, Beck; 1804 IX. 11-tól 1808 III. 16-ig 5-szor.
Reue und Ersatz S 4, Vogel; 1804 I. 15-tól 1811 V. 14-ig 22-szer.
Der Revers L 5, Jünger; 1794 VII. 5-tól 1805 I. 24-ig 5-szor.
Richard, Herzog von Suffolk T 5; 1793 IV. 27-tól 1795 XI. 1-ig 4-szer.
- Richard Löwenherz* O 3, Z Gretry; 1811 II. 11-tól III. 12-ig 5-szor.
Richterspruch und Gewissensprobe Rs 4; 1795 IX. 6-tól 1809 XII. 2-ig 13-szor.
- **Rinaldo Rinaldini der Räuberhauptmann* S I. II. III. Hensler; 1801 VII. 25-tól 1811 VII. 2-ig 30-szor.
- **Rinaldo Rinaldini* S IV. V. VI. (Ferrandino I. II. III.) Hensler; 1801 X. 10-tól 1811 VII. 27-ig 25-szor.
- **Der Ring I.* L 5, Schröder; 1791 III. 14-tól 1811 IX. 3-ig 20-szor.
Der Ring II. L 4, Schröder; 1791 III. 17-tól 1810 I. 24-ig 18-szor.
Ripheus, der Berggeist im Riesengebürge unter dem Namen Rübzahl O 2, Z Tuczek; 1802 V. 31-tól XII. 3-ig 9-szer.
Ritter Karl Rs 4, 1793 XI. 25-tól 1798 II. 24-ig 13-szor.
Ritter Rolland der Rasende Rs 3; 1801 IX. 10-én; 1-szer.
Ritter Rolland der Starke O 3, Z Haydn; 1792 V. 21-tól XII. 28-ig 8-szor.
- Robert und Kalliste* L Eschenburg; 1791 II. 10-tól XI. 6-ig 3-szor.
Romeo und Julia T 5, Shakespeare (Weisse?); 1792 VI. 11-tól 1806 III. 26-ig 6-szor.
- Das rote Käppchen* v. ö. *Der redliche Ungar.*
Rotes Kuppel O 2; 1800 VIII. 6-án; 1-szer.
Der rote Turm in Wien S 3, Gleich, Z Kauer; 1805 VII. 8-tól 1806 XII. 15-ig 3-szor.
- Rudolf von Felseck oder Die Schwarzthaler Mühle* Rs 5, Korompay; 1794 VI. 6-tól 1811 XI. 16-ig 34-szer.
- Die Rückkehr des Tron-Erben oder Verbrechen aus Erbsucht* S, irta J. P.; 1809 XII. 15-tól 1810 II. 14-ig 6-szor.
- Samson, Richter in Israel* S m. Ges., Schuster, Z Tuczek; 1810 II. 19-tól II. 28-ig 3-szor.
- Die sanfte Frau* L 5, Goldoni-Engel; 1791 I. 8-tól 1792 IX. 11-ig 2-szer.
- Sargino oder Der Zögling der Liebe* Ohk 2, Z Pär; 1805 VI. 17-tól 1811 XI. 22-ig 45-szor.
- Sarmäts Feuerbär* S 4, Schikaneder; 1799 IV. 27-tól IV. 28-ig 2-szer.

Die Schachmaschine L 4, Beck; 1797 IV. 3-tól 1811 VIII. 16-ig 25-ször.

Das Schattenspiel an der Wand O 2, Bianchi; 1799 IX. 30-tól XI. 3-ig 4-szer.

Der Schatzgräber Ok 1, Seyfried, Z Méhul; 1807 VI. 22-tól 1811 X. 25-ig 22-szer.

Der Schauspieler wider Willen L 1, Kotzebue; 1811 V. 10-tól X. 10-ig 6-szor.

Die scheinbare Verbrecherin S 5; 1796 VI. 21-tól 1807 XI. 13-ig 6-szor.

Der Schein betrügt L 5, Brandes; 1793 X. 27-tól XI. 1-ig 2-szer.

Schein und Wirklichkeit L 4, Stegmayer; 1811 V. 5-tól VII. 28-ig 3-szor.

Scheinverdienst S 5, Iffland; 1796 V. 27-tól 1806 VII. 4-ig 13-szor.

Die Schicksale des Herrn Burli v. ö. Etwas zum Lachen.

Der Schifspatron O 2; 1796 VII. 17-tól VII. 21-ig 2-szer.

Das Schlangenfest in Sangora Ohk 2, Hensler, Z Müller; 1798 XI. 19-tól 1802 V. 1-ig 44-szer.

Das Schloss Limburg oder Die beiden Gefangenen L 1, Marsollier-Brockmann; 1804 I. 1-tól 1809 XI. 8-ig 7-szer.

Das Schloss von Montenero O 3, Z D'Alayrac; 1805 XII. 2-tól 1811 XII. 8-ig 35-ször.

Der Schmuck L 5, Sprickmann; 1792 V. 29-tól VI. 23-ig 3-szor.

Die Schneiderhochzeit L 2, Perinet; 1799 II. 4-tól V. 21-ig 5-ször.

Der Schneider und sein Sohn L 5, Fuss; 1791 II. 12-tól 1798 I. 19-ig 9-szer.

Die schöne Schusterin oder Die pucefarbene Schuhe O 2, Z Umlauf; 1791 IX. 11-tól 1796 I. 10-ig 11-szer.

Die schöne Sklavin O 2, Zöllner; 1796 X. 15-tól 1797 IV. 18-ig 8-szor.

Die schöne Wienerin L 5, Weidmann; 1796 I. 29-tól I. 30-ig 2-szer.

Die Schöpfung C, Z Haydn; 1801 IV. 6-tól 1811 XII. 22-ig 19-szer.

Das Schreibepult oder Die Gefahren der Jugend S 4, Kotzebue; 1799 II. 11-tól 1811 V. 16-ig 21-szer.

Der Schubkarren des Essigkrämers L 3, Mercier; 1795 II. 15-tól III. 24-ig 2-szer.

Die Schule der Frauen Molière-Kotzebue; 1807 III. 30-tól IV. 30-ig 3-szor.

Die Schule der Liebe Ok 2, Daponte-Gieseke, Z Mozart; 1797 IX. 17-tól 1808 IX. 18-ig 48-szor.

Die schwarzen Brüder; 1810 VI. 12-én; 1-szer.

Der schwarze Mann L 1, Gotter; 1791 I. 9-tól 1800 II. 20-ig 7-szer.

Der Schwätzer L 5, Goldoni; 1810 XII. 27-tól 1811 I. 4-ig 3-szor.

Die Schweizer-Familie O, Castelli, Z Weigl; 1810 I. 30-tól 1811 XI. 17-ig 30-szor.

Schwere Prüfung S 3, Kotzebue; 1802 XII. 14-tól 1806 IV. 7-ig 7-szer.

Das Schwert der Gerechtigkeit T 5, Schikaneder; 1804 XI. 2-tól XI. 3-ig 2-szer.

- **Die Schwestern von Prag* O 2, Hafner-Perinet, Z Müller; 1794 X. 9-tól 1810 IX. 30-ig 79-szer.
- Die Schwiegermutter* L 5; 1797 VIII. 5-tól IX. 5-ig 2-szer.
- Sebastian der Unächte, König von Portugall* T 5, Kratter; 1811 VI. 5-tól VI. 18-ig 3-szor.
- Die Seelenwanderung oder Der Oheim* S 5, Iffland; 1806 XI. 25-tól 1807 VI. 2-ig 3-szor.
- Selbstbeherrschung* S 5, Iffland; 1801 IX. 15-tól 1802 XI. 30-ig 5-szor.
- Der Selbstbetrug* L 1; 1795 II. 22-én; 1-szer.
- Selim, Prinz von Algier* S 5, Jünger; 1796 IX. 10-tól 1808 IV. 20-ig 6-szor.
- Der seltene Freier* L 3, Gernevalde-Mayer; 1791 I. 23-tól VI. 8-ig 3-szor.
- **Der seltene Mann* Fg 4, Ziegler; 1803 I. 1-tól 1807 VII. 28-ig 13-szor.
- Der seltene Process* S 3, Gewey; 1802 X. 26-tól 1811 III. 22-ig 12-szer.
- **Der seltene Onkel* L 4, Ziegler; 1793 VI. 23-tól 1808 III. 27-ig 36-szor.
- Semiramis* O 3, Voltaire-Desrioux-Castelli, Z Catel; 1808 IV. 18-tól 1810 X. 17-ig 9-szer.
- Siegfried von Lindenberg* L 5; 1797 VII. 13-tól VII. 29-ig 3-szor.
- Siegfried von Orlamunde* S 5; 1798 XI. 11-én; 1-szer.
- **Die silberne Hochzeit* S 3, Kotzebue; 1798 X. 27-tól 1806 III. 12-ig 13-szor.
- Siri Brahe oder Die Neugierigen* S 3, III. Gusztáv svéd király; 1794 XI. 19-tól XII. 16-ig 3-szor.
- **Sitah Mani oder Karl der XII. bei Bender* S 5 m. Ges., Vulpius, Z Raymann; 1797 X. 4-tól 1810 V. 12-ig 17-szer.
- Skizze der rauhen Sitten unserer guten Vorältern* Rs 5, gr. Brühl; 1791 I. 14-tól 1808 X. 1-ig 17-szer.
- Die Sklavin von Surinam* S 5, Kratter; 1802 VII. 20-tól 1805 VI. 7-ig 8-szor.
- So gibt es den in der Welt gar keine Ruhe* L 2, Koch; 1810 I. 1-tól 1811 VI. 3-ig 3-szor.
- Die Soldaten* S 5, Arresto; 1804 VI. 24-tól 1809 VIII. 10-ig 11-szer.
- Die Soldatenliebe* L 3, Goldini-Müller; 1801 II. 16-tól II. 17-ig 2-szer.
- Soldatensinn* S 5; 1809 X. 4-tól X. 14-ig 3-szor.
- Soliman der II-te oder Die drei Sultaninnen* Ohk 3, Favart-Huber, Z Süßmeyer; 1800 IX. 29-tól 1810 XI. 19-ig 59-szer.
- Der Sonderling* S 5, Weidmann; 1797 VI. 8-án; 1-szer.
- Das Sonnenfest der Braminen* Ok 2, Hensler, Z Müller; 1795 VII. 16-tól 1802 VI. 23-ig 13-szor.
- **Die Sonnenjungfrau* S 5, Kotzebue; 1791 VIII. 3-tól 1795 I. 16-ig 13-szor.
- **Sophie* S 5, Möller; 1793 III. 19-tól 1807 IV. 24-ig 18-szor.
- Sorgen ohne Not und Not ohne Sorgen* L 5, Kotzebue; 1810 X. 11-tól 1811 XII. 1-ig 16-szor.

So zieht man dem Betrüger die Larve ab L 5; 1792 XI. 4-tól 1799 X. 11-ig 5-ször.

**Die Spanier in Peru oder Rollas Tod* T 5, Kotzebue; 1796 I. 4-tól 1811 IX. 28-ig 33-szor.

Der spanische Bräutigam L 5; 1792 X. 27-tól 1793 II. 20-ig 4-szer.

Der Spiegel von Arkadien Ohk 2, Schikaneder, Z Süßmeyer; 1796 V. 20-tól 1809 IV. 16-ig 65-ször.

**Der Spieler* S 5, Ifland; 1798 IX. 22-tól 1811 XI. 1-ig 17-szer.

Die spröden Nanetten oder Die bezauberten Rosen B; 1796 VII. 26-tól VIII. 31-ig 6-szor.

Stadt und Land oder Mädchen die das Land erzogen hat sind wie Mädchen in der Stadt L 3, Spiess; 1791 I. 19-tól 1794 IX. 14-ig 5-ször.

Der Stammbaum L 1, Wall; 1796 VI. 5-tól 1799 III. 14-ig 4-szer.

Statira oder Die Leidenschaften der Könige T 5, Schink; 1792 I. 1-tól I. 28-ig 3-szor.

Der Statthalter T 5; 1794 V. 17-tól V. 23-ig 2-szer.

Der Steinmetz B 1; 1801 V. 18-tól V. 19-ig 2-szer.

**Stephan der I. König von Ungarn* S 6, Girzik; 1792 XII. 10-tól XII. 17-ig 2-szer.

Der sterbende Jesus I—II. O, I. Rosetti, II. Haydn; 1801 III. 29-tól III. 30-ig 2-szer.

Das Sternmädchen im Maidlinger Walde Vm 3, Hensler; 1802 X. 18-tól X. 25-ig 2-szer.

**Die Stiefsöhne* S 2, Seidel; 1793 IX. 9-tól IX. 10-ig 2-szer.

**Stille Wässer sind betrüglich* L 4, Schröder; 1791 VIII. 26-tól 1810 V. 8-ig 31-szer.

**Die Strelitzen* S 4, Babo; 1791 III. 21-tól 1811 VII. 30-ig 17-szer.

Der Strassenräuber aus kindlicher Liebe v. ö. *Das Kind der Liebe*.

**Der Strich durch die Rechnung* L 4, Jünger; 1791 XII. 10-tól 1804 VI. 1-ig 10-szer.

**Die Stricknadel oder Der Weg zum Herzen* S 4, Kotzebue; 1805 XI. 21-tól 1810 V. 9-ig 13-szor.

Die Studenten L 5, Rose; 1811 VII. 11-tól XII. 26-ig 7-szer.

Der Sturm Ohk, Shakespeare-Hensler, Z Müller; 1802 VII. 5-tól XI. 24-ig 6-szor.

Sultan Ibrahim I. u. Ernst Graf von Gleichen T 5; 1791 XII. 5-én; 1-szer.

Sultan Wampun O 2, Z Tuczek; 1798 II. 25-tól II. 26-ig 2-szer.

Taddädl der 30jährige ABC Schütz Ok, Hensler, Z Müller; 1800 III. 10-tól 1806 VII. 3-ig 12-szer.

**Der Tag der Erlösung* S 4, Ziegler; 1798 XII. 21-tól 1805 XII. 15-ig 17-szer.

**Die Tage der Gefahr oder Der Wasserträger in Paris* O 3, Bouilly-Treitschke, Z Cherubini; 1804 IV. 20-tól 1811 X. 2-ig 68-szor.

Talisman O 3, Z Salieri; 1792 III. 22-tól X. 26-ig 8-szor.

Taps, wie gewonnen, so zerronnen L 1, Dumaniant; 1793 XI. 12-tól XII. 4-ig 2-szer.

- Tartuffe der Zweite oder Die schuldige Mutter* L 4, Huber; 1796 V. 1-tól 1798 III. 18-ig 6-szor.
- **Der Taubstumme* L 3, Hunnius; 1791 IX. 24-tól 1811 VII. 12-ig 24-szer.
- **Der Taubstumme oder Der Abbé de l'Épée* S 5, Bouilly-Kotzebue; 1802 II. 3-tól 1806 VIII. 1-ig 7-szer.
- Der Taufschein* L 1, Ifland; 1809 VII. 4-tól VII. 7-ig 2-szer.
- Der Telegraph oder die Fernschreibmaschine*); Chudy; 1796 I. 3-tól I. 7-ig 2-szer.
- **Die Tempelherrn* T 5, Kalchberg, Z Gallus; 1794 XII. 1-tól 1811 X. 19-ig 25-ször.
- Teophana oder Rettung und Rache* T 5, Babo; 1809 XI. 20-tól 1811 VI. 1-ig 5-ször.
- **Das Testament* L 4, Schröder; 1792 IV. 7-tól 1797 VI. 1-ig 5-ször.
- Das Testament des Onkels* S 3, Castelli; 1809 XII. 27-tól 1811 X. 8-ig 7-szer.
- Die Teufelsmühle am Wienerberg* Vm Hensler, Z Müller; 1800 X. 18-tól 1811 IV. 20-ig 34-szer.
- Der Teufelsstein in Mödlingen* Vm Hensler, Z Müller; 1801 IX. 21-tól 1811 XII. 9-ig 49-szer.
- Timotheus oder Die Wirkungen der Musik* Girzik, Z Winter; 1805 IV. 7-tól 1809 V. 21-ig 6-szor.
- Die Titelsucht* L 3, Sannens; 1805 VII. 22-én; 1-szer.
- **Die Tochter der Natur* Fg 3, Lafontaine; 1795 X. 24-tól 1801 III. 30-ig 12-szer.
- Die Tochter Pharaonis* L 1, Kotzebue; 1810 III. 3-tól 1811 XII. 13-ig 3-szor.
- Der todte Neffe* L 1, Martinville-Kotzebue; 1809 IX. 16-tól XII. 20-ig 2-szer.
- **Totila, König der Gothen* S 5, Weissenthurn; 1810 III. 12-tól 1811 III. 8-ig 9-szer.
- Trau, schau, wem?* L 5, Brandes; 1793 VIII. 6-tól 1795 X. 13-ig 5-ször.
- Der travestirte Aeneas* Po m. Ges., Gieseke; 1806 III. 24-tól 1806 IV. 21-ig 3-szor.
- Die travestierte Agnes Bernauerin* Burleske, Gieseke; 1798 VIII. 30-tól IX. 21-ig 2-szer.
- Der travestierte Hamlet* L 3, Gieseke; 1795 VI. 29-tól 1811 XII. 19-ig 30-szor.
- Treu und Undank* L 5, Mayer; 1792 II. 21-én; 1-szer.
- Der Trost der Zeit* B; 1800 V. 5-tól V. 8-ig 2-szer.
- Die Trudenhöhle im Wienerwalde v. ö. Der eiserne Mann.*
- Der Tuchmacher in London* S 5, Fenouillot de Falbaire-Wieland J. A.; 1795 IV. 28-tól V. 20-ig 2-szer .
- **Turandot* S 5, Gozzi-Schiller; 1808 XI. 7-tól 1809 IV. 6-ig 5-ször.
- Der Turm von Gothenburg* O 3, Marsollier D'Alayrac; 1803 VIII. 29-tól 1806 IV. 25-ig 18-szor.

*) Az 1796-i zsebkönyv nem jelöli meg a darab műfaját.

**Tusnelda* oder *Der Ritter vom goldenen Sporn* Rs 6, Voss; 1791 IV. 20-tól 1795 IX. 12-ig 5-ször.

Der Tyrann von Syracus oder *Die Bürgschaft* S 5, Zschokke; 1810 VIII. 27-tól X. 13-ig 4-szer.

Der tyroler Wastel Ok 3, Schikaneder, Z Haibel; 1798 I. 20-tól 1811 V. 31-ig 27-szer.

**Ubaldo* oder *Die unverletzte Pflicht* S 5, Kotzebue; 1809 VI. 19-tól 1811 IV. 23-ig 5-ször.

*Ulrike, unglücklich durch Liebe und Convenienz*¹⁾ S 4, Schwarz; 1791 XI. 30-tól 1792 I. 4-ig 4-szer.

Der Unbegreifliche L 4, Zschokke; 1801 I. 1-tól I. 2-ig 2-szer.

Die Unbesonnenen L 3, Molière-ifj. Stephanie; 1791 X. 28-tól XI. 5-ig 2-szer.

Unbesonnenheit und Irrtum S 5, Brandes; 1793 VI. 14-tól VI. 15-ig 2-szer.

**Die Unglücklichen* L 1, Kotzebue; 1799 IV. 8-tól 1806 VII. 27-ig 10-szer.

Unglück prüft Tugend S 3, Schmidt; 1796 X. 8-tól 1804 VI. 23-ig 8-szor.

Die Uniform O 2, Carpani-Treitschke, Z Weigl; 1808 III. 14-tól IV. 28-ig 5-ször.

Die unmögliche Sache L 4, Moreto-Brown-Schröder; 1791 X. 23-tól XII. 11-ig 4-szer.

Die unruhige Nachbarschaft Ok 2, Hensler, Z Müller; 1803 X. 7-tól 1811 VI. 11-ig 47-szer.

Der unruhige Wanderer II. Fm, Hensler, Z Müller; 1801 VII. 6-tól 1808 XI. 18-ig 24-szer.

Der unruhige Wanderer II. Fm, Hensler, Z Müller; 1801 VII. 6-tól 1808 XI. 5-ig 17-szer.

Das unterbrochene Opferfest Ohk 2, Huber, Z Winter; 1797 V. 1-tól 1811 IX. 22-ig 68-szor.

Die Unvermählte S 4, Kotzebue; 1807 X. 13-tól 1811 XII. 10-ig 11-szer.

Die Übereilung L 1, Fagan; 1795 I. 18-tól 1797 XII. 8-ig 9-szer.

Üble Laune S 4, Kotzebue; 1799 VI. 30-tól 1811 XII. 15-ig 21-szer.

Vater Adam und seine Familie O 2, olaszból Girzik; 1799 I. 1-tól I. 6-ig 2-szer.

Das Vaterhaus S 5, Iffland; 1801 XII. 19-tól 1806 XII. 7-ig 7-szer.

Der Vaterstand L 4, Ziegler; 1803 I. 19-tól 1811 II. 20-ig 18-szor.

**Der Vater und seine Kinder* S 3, franciából Hassaurek; 1808 VII. 26-tól X. 18-ig 4-szer.

Das Vaux-Hall in London B 1; 1803 I. 5-én 1-szer;

Die väterliche Rache oder *Liebe für Liebe* L 4, Congreve-Schröder; 1796 III. 30-tól 1797 I. 21-ig 3-szor.

Das Vehmgericht Rs 5, Schuster; 1811. IX. 14-én; 1-szer.

Die Verbannung S 5, Gutenberg; 1801 II. 11-tól II. 12-ig 2-szer.

¹⁾ Megjelent Pesten 1791-ben.

- Verbrechen aus Freundschaft* S 5, Gutenberg; 1801 X. 3-tól X. 4-ig 2-szer.
- Verbrechen aus Ehrsucht* S 5, Iffland; 1793 V. 25-tól 1808 XII. 6-ig 6-szor.
- Verbrechen aus Unschuld* Sg 4, Palm; 1801 IV. 17-tól IV. 18-ig 2-szer.
- Verdächtige Freundschaft* L 5, Schröder; 1792 XII. 16-tól XII. 19-ig 2-szer.
- Die verfolgte Wilde* B; 1802 V. 3-tól V. 10-ig 2-szer.
- **Verführung ist Tugendprobe* S 5, Vogel; 1807 XII. 15-tól 1808 I. 14-ig 4-szer.
- Vergehen und Grösse* S 5, Burchardi; 1796 XII. 20-tól XII. 21-ig 2-szer.
- Die Vergeltung* S 3; 1792 VIII. 10-tól VIII. 11-ig 2-szer.
- **Verirrung ohne Laster* S 5, Beck; 1794 VI. 3-tól 1800 VIII. 24-ig 7-szer.
- Das Verhängniss* S 3 Holbein; 1806 VI. 17-tól 1811 XI. 17-ig 11-szer.
- Die Verkleidung* L 3; 1792 II. 7-tól XII. 6-ig 5-ször.
- **Die Verläumder* S 5, Kotzebue; 1797 VII. 6-tól 1804 IV. 24-ig 8-szor.
- Die verliebten Rauchfangkehrer oder Die Kochlöffel und Besenbataille* Bk; 1800 XII. 14-tól XII. 21-ig 2-szer.
- Der verliebte Briefwechsel* L 5, Faber d'Englantine-Huber; 1801 I. 1-tól 1804 IX. 30-ig 5-ször.
- Der verlohrene Sohn* L 3, Schink; 1794 VIII. 19-tól VIII. 22-ig 2-szer.
- Die Vermählungsfeier der Landleuten bei Murcia* B 1; 1802 VI. 15-tól VI. 21-ig 2-szer.
- Das Vermächtniss* S 5, Iffland; 1797 IV. 27-tól 1803 VI. 28-ig 9-szer.
- Der vernünftige Narr* L 1, Patrat-Schröder; 1791 VII. 4-tól VII. 20-ig 2-szer.
- Die verschleierte Dame* L 4, Vogel; 1801 VI. 28-tól 1807 XII. 20-ig 17-szer.
- **Versöhnung* S 3, Volmeranges-Weissenthurn; 1808 X. 2-tól 1811 VII. 24-ig 14-szer.
- Die Versöhnung* L 5, 1800 VI. 2-tól VII. 22-ig 3-szor.
- Versöhnung und Ruhe* S 5, Soden; 1803 III. 23-tól IV. 2-ig 2-szer.
- **Verstand und Leichtsin* L 5, Jünger 1792 VIII. 14-tól XII. 2-ig 3-szor.
- Verständnis und Missverständnis* L 5, Brühl; 1791 X. 10-tól XI. 14-ig 4-szer.
- Die verstorbene Ehefrau od. Drei Liebhaber auf einmal* L 5, Bretzner; 1806 VII. 13-án 1-szer.
- Die verstossene Tochter* S 4, Gnad; 1795 V. 19-tól V. 25-ig 2-szer.
- Die Verwandlungen* L 1, 1807 I. 1-tól I. 4-ig 2-szer.
- **Die Verwandtschaften* L 5, Kotzebue; 1798 VIII. 4-tól 1811 XI. 15-ig 39-szer.
- Die Verwechslung* L 1, Gutenberg; 1802 I. 8-tól 1806 I. 25-ig 5-ször.
- Die Verwiesenen auf Kamtschatka* 1810 VII. 1-tól VII. 9-ig 2-szer.
- Verwirrung durch Ähnlichkeit v. ö. Die beiden Höcker.*

- Verwirrung über Verwirrung* L 3, Calderon; 1794 III. 2-tól 1797 II. 1-ig 4-szer.
- Vestas Feuer* O 2, Schikaneder, Z Weigl; 1809 VII. 10-tól VII. 31-ig 4-szer.
- Der Vetter von Eipeldau bei seiner Frau Mahm in Wien* L 5, Eberl; 1796 VII. 26-tól 1798 II. 13-ig 4-szer.
- Der Vetter von Lissabon* S 3, Schröder; 1793 IX. 17-tól 1806 VII. 27-ig 10-szer.
- *Der Vice-Kanzler* Fg 5, Kratter; 1792 X. 31-tól 1794 VII. 4-ig 4-szer.
- Die vier Einfältigen* B, 1796 XII. 12-tól 1797 I. 6-ig 4-szer.
- Die vier Heimonskinder* Vm, m. Ges. Gleich Z. Tuczek 1810 X. 22-tól 1811 VII. 28-ig 5-ször.
- Vier Komödien in einer* S 4, Soden; 1804 IV. 2-tól VI. 5-ig 3-szor.
- Die vier Vormünder* S 3, Centlivre-Schröder; 1792 V. 8-tól 1806 XI. 5-ig 17-szer.
- Viktorine od. Wohltun trägt Zinsen* L 4, Schröder; 1806 IV. 11-tól 1808 V. 8-ig 5-ször.
- Virginia* T 5, gr. Soden; 1805 XI. 4-tól 1806 VI. 7-ig 4-szer.
- Vivat Pest. Dedication zum neuen Jahre 1794.* Prolog, Zöllner; 1794 I. 1-én 1-szer.
- Die Vogelsteller* B 1, 1801 XII. 21-én 1-szer.
- Der Vormund* S 5, Iffland; 1795 XII. 26-tól 1799 VI. 18-ig 8-szor.
- Das Vorurteil* L 5, 1799 I. 12-tól II. 14-ig 3-szor.
- Völkergrösse od. Er blieb dennoch Vater* S, Wehrfeld; 1808 X. 9-tól XI. 15-ig 3-szor.
- Die Waffenbrüder* Rs 6, Stein; 1793 VI. 30-tól VII. 7-ig 2-szer.
- Die Waffenruhe* S 3; 1806 XII. 14-tól XII. 21-ig 2-szer.
- Der Waffenschmied* Ok 2, Ziegler-Hensler, Z Kauer; 1799 X. 28-tól 1801 I. 13-ig 7-szer.
- Wahrheit ist gut Ding* L 5, Schletter; 1791 I. 29-tól 1807 V. 28-ig 8-szor.
- Das Waisenhaus* O 2, Z Weigl; 1809 III. 12-tól 1811 III. 17-ig 3-szor.
- *Der Wald bei Hermanstadt* S 4, Weissenthurn; 1807 XII. 28-tól 1811 IX. 12-ig 21-szer.
- Der Waldgeist od. Die Kohlenbrenner* S 3, Hensler; 1795 IX. 4-tól X. 9-ig 3-szor.
- Die Waldmänner* Ok 3, Schikaneder Z. Henneberg; 1795 III. 9-tól 1809 V. 9-ig 87-szer.
- Das Waldweibchen* Vm m. Ges., Hensler, Z Kauer; 1801 IV. 20-tól 1803 IX. 12-ig 10-szer.
- Die Wanderschaft od. Thaddädl in der Fremd* Ok 3, Meister Z. Singora von Eulenstein; nebst einer damit verbundenen Pantomime von Philipp Hasenhut; 1804 IX. 17-én 1-szer.
- Was erhält die Männer treu* O 2, Zehnmark, Z Ruprecht; 1791 III. 6-tól VI. 13-ig 5-ször.
- *Der Wasserträger v. ö. Die Tage der Gefahr*
- Was wirkt nicht oft ein Bankozettel* L 4, Richter; 1805 V. 28-tól 1808 I. 5-ig 10-szer.

- Der Wechsel* L 4, Jünger; 1792 IV. 27-tól 1802 VI. 4-ig 7-szer.
Die Wegelagerer Ohk 2, Z Pär; 1806 IV. 28-tól 1807 XI. 8-ig 6-szor.
Der Weg zum Verderben od. Güte rettet L 5, Holzkrost-Huber; 1794 VII. 25-tól VIII. 26-ig 3-szor.
 **Die Weibehere* S 5, Ziegler; 1793 VIII. 20-tól 1808 III. 12-ig 28-szor.
Der Weiberfeind S 1, Koch; 1808 I. 17-tól III. 14-ig 2-szer.
Die Weiber in Wien L 4, Shakespeare-Stegmayer (A Windsori vig nők szabad átdolgozása) 1811 VI. 14-tól VI. 29-ig 3-szor.
 **Die Weiberkur od. Die verwandelten Weiber* Ok 2, Stegmayer Z Pär; 1802 VII. 25-tól 1810 II. 18-ig 40-szer.
Weiberlaunen und Männerschwäche L 5, Ziegler; 1797 VIII. 1-tól 1807 IV. 16-ig 15-ször.
Weiberlist und Männerrache S 4, Kratter; 1807 V. 2-tól V. 8-ig 2-szer.
Der weibliche Jakobinerklub L 2, Kotzebue; 1792 VII. 10-tól VIII. 1-ig 3-szor.
Der Weihnachtsabend S 5, Hagemann; 1799 XII. 27-tól 1805 XII. 29-ig 7-szer.
Die Weinlese L 3, Schletter; 1794 IX. 6-tól 1801 IX. 26-ig 6-szor.
Der Weise in Indien S 4, Kotzebue; 1801 XI. 18-tól XI. 19-ig 2-szer.
 **Weiss und Schwarz* L 3, Hensler; 1795 IX. 22-tól IX. 23-ig 2-szer.
 **Weltton und Herzensgüte* L 4, Ziegler; 1793 XII. 26-tól 1811 IV. 29-ig 36-szor.
Wenn sich zwei zanken, freut sich der dritte O 3, Zehnmark Z Sarti 1792 I. 1-tól 1800 XII. 21-ig 36-szor.
Wer den Schaden hat, darf für den Spott nicht sorgen Ok, Douvigny-Hensler, Z Müller; 1801 VII. 26-tól VII. 28-ig 2-szer.
Wer hoch steigt fällt tief S 4, Meister; 1806 V. 6-tól V. 7-ig 2-szer.
Der Westindier L 5, Cumberland; 1791 V. 27-tól 1795 VII. 11-ig 3-szor.
Die Wette od. Treue siegt L 4, Leo; 1791 V. 8-tól VI. 28-ig 3-szor.
Wiedervergeltung L 3, franciából Hassaurek; 1811 XI. 19-tól XI. 20-ig 2-szer.
Wie machen sie 's in der Komödie l. *Die buchstäbliche Auslegung, Wie man eine Hand umkehrt* L 5, Cibber-Bock; 1791 IV. 3-tól IV. 7-ig 2-szer.
Die Wiener Zeitung Ok 3, Gieseke, Z Henneberg; 1801 III. 24-én. 1-szer.
Die Wilden O 3, 1797 VI. 6-tól VII. 12-ig 5-ször.
Die Wildenforste Sg 4, Crenzin; 1801 V. 9-tól 1811 XII. 21-ig 6-szor.
Der Wildfang L 3, Kotzebue; 1799 I. 31-tól 1811 XII. 29-ig 36-szor.
Das Winterquartier in Amerika L 1, Babo; 1794 IV. 6-tól 1799 V. 16-ig 4-szer.
 **Der Wirrwarr* L 5, Kotzebue; 1803 I. 12-tól 1810 IX. 2-ig 19-szer.
Der Wirt zur blauen Maise L, id, Stephanie-Perinet; 1805 I. 1-tól 1806 I. 2-ig 4-szer.
 **Die Wirtschaftlerin od. Der alte Tambour bezahlt Alles* L 2, ifj. Stephanie; 1794 III. 18-tól III. 20-ig 2-szer.

- Die Wirtin mit der schönen Hand* L 5, Eberl; 1795 V. 29-tól VI. 14-ig 2-szer.
- **Wissenschaft geht vor Schönheit* L 3, Goldoni-Schröder; 1793 X. 22-tól X. 25-ig 2-szer.
- Die Wittib von Ketskémét* L 2, angolból Brockmann; 1792 VIII. 15-tól VIII. 28-ig 3-szor.
- Die Wittve und das Reitpferd* L 1, Kotzebue; 1797 III. 19-tól 1801 I. 18-ig 9-szer.
- Wladimir, Fürst von Novgorod* O 3, Stegmayer, Z Birey; 1810 V. 28-tól 1811 XII. 18-ig 13-szor.
- **Der wohlthätige Derwisch* Ok 3, Schikaneder; 1793 VIII. 12-tól 1797 II. 19-ig 20-szor.
- Die Wölfe in der Heerde oder Die beängstigten Liebhaber* L 5, ifj. Stephanie; 1792 I. 21-tól VI. 15-ig 3-szor.
- Wülfing von Stubenberg* Rs 5, Kalchberg; 1795 IX. 15-tól 1807 II. 14-ig 13-szor.
- Das wunderliche Testament* L 5, 1796 : XII. 2-tól XII. 3-ig 2-szer.
- Das wütende Heer* O 3, Z Ruprecht; 1791 I. 12-tól 1797 XII. 27-ig 27-szer.
- Die Zauberflöte* O 2, Schikaneder, Z Mozart; 1793 III. 3-tól 1811 XI. 6-ig 139-szer.
- Der Zauberkuß* O 3, Hofmüller, Z Tuczek; 1808 IX. 19-tól IX. 26-ig 2-szer.
- **Das Zauberschloß in Ungarn* L 2, Hirschfeld; 1811 IX. 18-tól X. 10-ig 2-szer.
- Das Zauberschwert* O 2, Hensler, Z Eibler; 1804 XI. 26-tól 1805 I. 29-ig 3-szor.
- Der Zauberstein* Po 1; 1805 I. 1-én; 1-szer.
- Das Zeitungsblatt od. Der sonderbare Zufall* S 4, Arresto; 1806 V. 25-tól 1807 IV. 6-ig 5-ször.
- Zemire und Azor* O 2, Marmontel, Z Gretry; 1791 III. 10-tól 1796 XI. 24-ig 23-szor.
- Der zerrissene Brief* Fg 3, Sannens; 1805 IV. 8-tól 1806 I. 19-ig 6-szor.
- **Die Zerstreuten* L 1; Kotzebue; 1811 X. 23-tól XI. 24-ig 3-szor.
- Die Zerstörung der Bastille* T 4; 1791 VI. 17-tól VII. 9-ig 4-szer.
- Der Zerstreute* L 5, Regnard; 1795 I. 7-tól I. 8-ig 2-szer.
- Die Zigeuner* O 2, Z Müller; 1800 VI. 23-tól IX. 30-ig 5-ször.
- Zu scharf macht schartig* S 5, Iffland; 1795 VII. 14-tól 1799 II. 28-ig 8-szor.
- Die zwei Gräfinnen* O 2; 1793 IV. 1-tól IV. 8-ig 3-szor.
- Zwei Posten* Ok 3, Duparty, Z Tercky; 1804 VII. 25-tól VIII. 26-ig 2-szer.
- Zwei Poststationen* L 3, 1796 IX. 17-tól XI. 2-ig 2-szer.
- Das zweite Kapitel* O 1, Duparty, Z Solié; 1807 VI. 22-tól VII. 20-ig 3-szor.
- Zwei Worte* L. m. Ges. Marsollier L. D'Alayrae; 1810 III. 29-tól 1810 III. 16-ig 2-szer.

*Die Zwillinge T 5, Klinger; 1794 II. 4-től, II. 7-ig 2-szer.

Die Zwillingbrüder L 3, Regnard-Schröder; 1792 XI. 30-tól 1793 I. 8-ig 3-szor.

Der Zwiirnhändler aus Oberösterreich L 3, Kringsteiner; 1811 VI. 27-től VIII. 29-ig 2-szer.

Die zwölf schlafenden Jungfrauen I. S 4, m. Ges., Hensler, Z Kauer; 1799 IX. 16-től 1810 III. 31-ig 12-szer.

Die zwölf schlafenden Jungfrauen II. S 4, m. Ges., Hensler, Z Kauer; 1803 XI. 7-től 1810 IV. 7-ig 4-szer.

Die zwölf schlafenden Jungfrauen III. S 4, m. Ges., Hensler, Z Kauer; 1810 V. 5-én; 1-szer.

Die zwölf schlafenden Jünglinge I. Rs 5, m. Ges., átdolgozta Schwarz, Z Morawetz; 1800 XI. 17-től 1802 VI. 1-ig 6-szor.

Die zwölf schlafenden Jünglinge II. Die Erlösung od. Die Schlafenden Rs 3, m. Ges., Schwarz, Z Tuczek; 1802 VI. 5-től X. 9-ig 2-szer.

V. A „Pester Sommertheater“ (Kreutzer-Theater) músora 1800–1802.

Advokaten Sporteln u. Heuratsgedanken L 2; 1801 VI. 21.¹⁾

Alexander u. Palmira od. Kasperl der lächerliche Giftmischer L 3, 1802 IV. 27.

Alinor u. Zalmaiedas Regierung in den Kanarischen Inseln od. Kasperl der verliebte Hofnarr L; 1802 VIII. 24.

Apolls Leyer oder Der neue Kometstern im rothen Meer Romänlein mit Dekorationen und bösen Geistern verziert; 1801 IX. 3.

Arlequins Begebenheit auf Reisen oder Die lebendige Passgeige P mit Maschinen 3; 1800 XI. 1-én; 4-szer.

Arlequins Leichen und Hochzeitsbegängniss in einem Tage Komische Zauberpantomime; 1801 X. 6-án; 2-szer.

Das Aufgeschnittene vom Herrn Vetter L 1; 1802 VI. 7-én.

Der Bauer als Fürst oder Hanns bleibt Hanns B 2; 1802 VII. 26-án.

Das Bauern Exercitium oder Der glückliche Geburtstag L 3; 1800 X. 21-én; 2-szer.

Die Belagerung von Wien oder Kasperl der glückliche Bäckermeister L 3; 1802 VI. 8-án.

Die Belagerung von Ofen Eine grosse Geschichte mit Gefecht, Sturm, Feuerwerk, ungarischem und polnischem Ballet; 1801 X. 25-én; 2-szer.

Die Belagerung von Orschowa Ein militärisches Stück 3; 1801 VIII. 21-én.

Berl und Braten L 1; 1802 IV. 19-én.

Die bestrafte Höchmut L 1; 1802 IX. 27-én.

Die Bestürmung der Festung Cythereus oder die durch Amors Macht besiegten Männerfeindinnen Pantomimisches, allegorisches B; 1800 X. 5-én.

Der betrogene Schulmeister Po 1; 1801 IV. 10-én.

¹⁾ Azok a darabok, amelyeknél nem jelölöm meg az előadások számát, csak egyszer kerültek színpadra. A darab címe mellett dátum az első előadás keltét jelzi.

Der Betrug von hinten und vorne oder Kasperl der Advokat L m. Ges. 3; 1802 VI. 1-én.

Der bezauberte Fliegenbracker oder Der Geist des Schustermeisters Stachelmachel Eine Posse zum Sattlachen 3; 1801 III. 9-én.

Das bezauberte Pechflaster oder Kasperl das mühselige Bettelweib mit ihrer blinden Leopoldel Zauberkomödie 2; 1801 III. 25-én; 1-szer.

Der bezauberte Schellenunter L 2; 1801 X. 22-én.

Das bezauberte Thierlich oder Kasperl wie geht's unter den Hottentotten L u. Zsp 3; 1802 IV. 29-én.

Das bezauberte Visicator-Pflaster Zauberposse 2; 1801 VII. 5-én.

Die bezauberte Windmühle alte Weiber jung zu mahlen; 1801 VII. 12-én; 2-szer.

Das Beyramsfest oder Kasperl der verliebte Mundkoch Ein neues türkisches Stück mit anpassenden Scherzen und türkischem B; 1801 III. 19-én.

Das Bindband oder Die Gratulanten B 2; 1802 VII. 25-én.

Das blattermassigte Gesicht; 1801 VII. 28-án.

Der Bloxberg oder Der Kopf ohne Mann II.; 1801 X. 26-án.

Die Braut auf Krücken oder Kasperl der gezwungene Bräutigam Ein blos zum Lachen eingerichtetes L 3; 1808 XI. 13-án.

Der Champolemeur oder Kasperl der höfliche Friseur L; 1802 VIII. 10-én.

Charlotte Cordel oder Die Ermordung im Baade Ein grosses Stück mit Feuerwerk B, militärischem Kontratanz, dann öffentlicher Enthauptung 3; 1801 VI. 29-én.

Chinesischer Charakter Ballet; 1801 IX. 9-én.

Die chinesische Eheverstossung B; 1802 VI. 4-én.

Die belebten Statuen B; 1802 V. 16-án.

Der desperate Spieler oder Kasperl der lächerliche Teufel-Citierer L; 1802 VIII. 19-én.

Der deutsche Franzos L 1; 1800 X. 5-én.

Der Dierenraub Rs 1; 1801 VIII. 23-án.

Die Drachenhöhle Zauberspiel mit Maschinen und Feuerwerk; 1801 VIII. 30-án.

Die drei geprellten Liebhaber L 2; 1802 VII. 14-én.

Die drei Minuten L 1; 1801 V. 20-án.

Die drei listigen Stubenmädchen oder Die Zaubergeige L 1; 1802 IV. 4-én.

Die drei listigen Studenten L; 1802 VIII. 15-én.

Die drei närrischen Präsenter L 2; 1800 XI. 1-én; 2-szer.

Die drei Räthseln aus China oder Kasperls glücklicher Tag Ein blos zum Lachen eingerichtetes L 3; 1800 X. 16-án; 2-szer.

Die drei verliebten Knappen Ein blos zum Lachen eingerichtetes L 1; 1800 X. 24-én.

Der dreifache Scinthio oder Die neueste Art Schulden ohne Geld zu zahlen L 3; 1802 VI. 10-én.

Das dreissigjährige Pappenkind Po 1; 1801 VI. 6-án.

Der dumme Herr von Thaddädl oder Maskarill mach was anders Po 3; 1801 VII. 21-én.

Der dumme junge Herr von Eipeldan L; 1801 XI. 19-én.

Das durch dem Amor zerstörte Hexenversprechen oder Der Baum des schönen Geschlechts B; 1801 VII. 20-án; 3-szor.

Das egyptische Grab Zsp; 1801 VI. 6-án.

Die Ehestandsbataille oder Kasperl, der Wirt von grossen Flederwisch L 3; 1801 III. 10-én.

Der Elephant in Schönbrunn L m B.

Das englische Reitpferd L 1; 1802 V. 27-én.

Der Erdgang zu Herregrund oder Lieber sterben, als untreu sein Rs 3; 1800 X. 23-án; 3-szor.

Ernest und Armanda L 3; 1802 III. 22-én.

Die erste Landung in Ostindien oder Kasperl der lustige Madridatzenzel Ein neues englisches, indianisches und tyrolerisches Kriegsstück mit Feuerwerk, Seeschlacht etc.; 1801 IX. 28-án.

Der ewige Jude Grosses historisches Stück und Maschinenkomödie; 1801 VIII. 22-én.

Farosca, der König von Deflis oder Rettung zur rechten Zeit B 2; 1802 IX. 1-én; 2-szer.

Fausts Leben, Taten und Höllenfahrt oder Wie gelebt, so gestorben P 3; 1800 XI. 7-én; 4-szer.

Die Fee Drachomira oder Kasperl der teuflische Jäger Zauberspiel m. Ges.; 1802 VI. 24-én; 2-szer.

Die Fee Sabina oder Kasperl's Tod und Hochzeit in einem Tag Zsp; 1802 VI. 14-én.

Die Fesländer B 1; 1801 VII. 5-én.

Das Fest der Bachanten Bk 2; 1802 III. 28-án; 2-szer.

Der Feuerthurm Maschinen und Zauberkomödie mit Feuerwerk, Gesang, Gefecht und ungarischem National-Ballet von Hampel, Z Reymann; 1801 IV. 30-án; 4-szer.

Der Findling oder Kasperl beym Rekrutentransport L 3; 1801 VI. 18-án.

Die Flüchtlinge in dem Schloss Theben oder Herzog Árpád, Anführer der Ungarn und Bezwinger der Jazigen Ein mit kriegerischen Märschen wie auch mit ungarischen Tänzen vermischtes ungarisches Volks- und Gelegenheitsstück; 1800 X. 8-án; 4-szer.

Das Freihaus Po; 1801 VII. 8-án.

Die Gämsenjagd Ein tyrolerisches Stück; 1801 X. 27-én.

Die gedemüthigte Eigensinnige B; 1801 X. 4-én; 2-szer.

Der gefundene Ring oder Kasperl der versoffene Ring L 3; 1802 III. 9-én; 2-szer.

Der Geist von Schötzelberg oder Kasperl der fliehende Rabe Zsp; 1802 V. 20-án.

Der gelbe Rubennazerl L 2; 1801 IV. 26-án.

Das Gespenst von Heldenberg Geistergeschichte; 1801 IV. 27-én.

Die gestohlenen Perlen und der gefressene Braten; 1801 VIII. 16-án.

Der Göttersaal oder Kasperl der lächerliche Leichenbitter L 3; 1802 V. 18-án.

Der Gutsherr oder Die unterbrochene Hochzeit B 2; 1800 XI. 14-én.
Die gültige Vaterstrafe oder Kasperl der unglückliche Bräutigam
 L 3; 1802 V. 3-án.

Hanns guk' in die Welt L 1; 1801 X. 4-én.

Hat die Katz die Knödel gefressen, so genoss der Hund die Suppe
 Po 2; 1802 III. 13-án.

Herkules der gültige Seefahrer oder Kasperl der lächerliche Sklave
 Ein blos zum Lachen eingerichtetes L 2; 1800 XI. 2-án.

Der Herr Vetter L 1; 1802 III. 10-én; 2-szer.

Die Hexe in dem Glashüttenwald Gespenstermärchen; 1801
 VII. 7-én.

Die Hexentanz oder Was vermag ein Kuss vor der Hochzeit nicht
 Zsp 3; 1802 V. 4-én.

Der hochgeehrte Herr Vetter oder Kasperl der unschuldige Missetäter
 L 3; 1802 VII. 12-én.

Die Hochzeit auf dem Lande oder die gerettete Braut B 2; 1802
 VIII. 1-én.

Die Hochzeitsfeyer der Landleute bey Murcia B; 1802 VIII. 8-án;
 2-szer.

Das Hospital der Wahnsinnigen B, Z Chudy; 1801 XI. 18-án; 3-szor.

Der Hufschmied oder Die Heurath durch Geisterzwang Bk; 1802
 IV. 25-én; 2-szer.

Hund, Hahn und Esel L 1; 1801 V. 17-én.

Inkle und Jariko Indianisches Ballet; 1801 VII. 8-án; 3-szor.

*Ist besser eine kluge oder eine dumme Frau zu haben oder Kasperl
 der lächerliche Brillenmacher* L; 1802 VII. 27-én.

Der Jahrmarkt zu Neapel oder Der mechanische Liebhaber B 2;
 1800 XI. 16-án.

Johanna und Ubald Ritter- und Geistergeschichte 3; 1801 XI. 12-én.

Die Judenhochzeit zu Nikolsburg Bk 1; 1801 IV. 12-én; 2-szer.

Don Juan oder das steinerne Gastmal Teufelsmärchen. Mit gut durch-
 gewürzten Lustbarkeiten und kuriosen Sachen; 1801 VII. 23-án.

Der Kapaun Po 1; 1801 X. 6-án.

Der Kapitän Kok bei den Otaheiten B; 1801 VIII. 30-án; 3-szor.

*Der Kaputrock oder Kaspar der verliebte Graf Wasserwuchs und
 die reizende Fräule Gwandbürste* L 3; 1801 VII. 2-án.

Der Karneval in Venedig oder Die Eifersucht in der Redout B;
 1801 III. 11-én.

Der Kleiderwechsel L 1; 1802 III. 28-án.

*Die Kochlöffel und Besen Bataille oder Kasperl der lebendige
 Haubenstock* L 2; 1802 VII. 21-én.

Kasperl der Advokat, Richter, Vater, Sohn in einer Person L 3;
 1801 IV. 9-én.

Kasperl auf den Jakobifedern; 1801 VII. 28-án.

Kasperl der am Annatag glücklich gewordene Bräutigam L; 1802
 VII. 26-án.

Kasperl der dreissigjährige Parvist L 3; 1801 IV. 30-án.

Kasperl der eigenmütige Ehemann L 1; 1802 VI. 4-én.

Kasperl der französische Koch L 2; 1802 III. 14-én.

Kasperl der geplagte Lehenlakay Po 1; 1801 III. 22-én; 3-szor.

- Kasperl der grimme Bassa Hitzihatzi*; 1801 V. 5-én.
Kasperl der Hausherr in der Narrengasse; 1802 III. 5-én; 2-szer.
Kasperl der lächerliche Apothekerjung oder Das vierjährige Ziehkind L 3; 1802 V. 10-én.
Kasperl der lächerliche Bildhauer und Maler L 1; 1800 XI. 14-én; 2-szer.
Kasperl der lächerliche Gärtner L 3; 1802 III. 29-én; 2-szer.
Kasperl der lächerliche Plauderer L 3; 1801 III. 14-én; 2-szer.
Kasperl der lächerliche Schatzgräber L 1; 1801 XI. 9-én; 2-szer.
Kasperl der lächerliche Todtenwächter Ein blos zum Lachen eingerichtetes Stück L 1; 1800 X. 10-én; 2-szer.
Kasperl der lustige Kesselpflicker L 3; 1801 IX. 1-én.
Kasperl der lustige Schubkarrenschütz L 2; 1801 V. 3-án.
Kasperl der lustige Tischlerbub L 3; 1801 V. 28-án.
Kasperl der Modekupferstecher Po 2; 1801 IV. 13-án; 2-szer.
Kasperl der Operist auf der Ketskemeter Haide L 2; 1801 IV. 29-én.
Kasperl der politische Briefträger L 3; 1801 IV. 21-én.
Kasperl im Reiche der Schatten Zsp mit Maschinen und Geistererscheinungen 3; 1801 VIII. 24-én.
Kasperls Abschied vom Sommertheater und seinen edlen Gönner L; 1800 XI. 16-án.
Kasperls Begebenheiten in Linz oder wer das Glück hat, führt die Braut nach Haus Po 2; 1801 III. 11-én.
Kasperls kluge Dummheiten L 3; 1802 VIII. 17-én.
Kasperls Meisterstück L 1; 1802 VI. 13-án.
Kasperls Schelmereien L 2; 1802 V. 9-én; 3-szor.
Kasperls Unglücksfälle Po 2; 1801 XII. 19-én.
Kasperl wie geht's in Paris oder Die schöne Kaffeefranzerl L 1; 1802 V. 23-án.
Der lahme Bettler mit den geraden Füßen B; 1801 VI. 28-án 2-szer.
Das lächerliche Donationschreiben L 3; 1802 VIII. 31-én.
Der lebendige Bettsack oder Kasperl der entdeckte Schünkendieb L; 1801 III. 21-én.
Das Leben und Ende des französischen Räubers Cartouche oder Kasperl mit gestohlen, mit gehangen L 3; 1802 III. 20-án; 2-szer.
Leben und Thaten des Erzräubers Riesztics in Sirmien und dessen Selbstmord im Jahre 1799. Ein historisches Stück mit ungarischem B 3; 1801 VI. 10-én.
Der Lederhändler aus Salzburg oder Bernardon in zweierlei Gestalten Verwandlungskomödie, durchaus zum Lachen 3; 1801 VIII. 26-án; 2-szer.
Leibgürtel des Saturnius oder Der aus einem Schlosserbuben in den Cupido verwandelte Kasperl Zauberkomödie mit Maschinen und Feuerwerke; 1801 VIII. 19-én.
Die Liebe von Ostern bis Pfingsten L 3; 1801 V. 19-én.
Der listige Schneidermeister L 1; 1800 X. 26-án.

Das listige Weib oder Kasperl der versoffene Tischler L 3; 1802 IX. 7-én.

Das Loos der 3 Brüder oder Jedem kommt das Seinige Zsp mit Kasperls Scherzen; 1802 VII. 6-án.

Lumpen und Fetzen L 3; 1801 VIII. 10-én.

Die lustigen Fassbinder B 1; 1802 V. 1-én.

Die lustigen Müller am Müllerteich B 2; 1801 IX. 27-én.

Die lustigen Rauchfangkehrer oder Die Kochlöffel und Besen Bataillie B; 1801 V. 14-én; 2-szer.

Das lustige Zigeunerlager oder Der Schneider auf Reisen Ungarisches B 1; 1801 X. 11-én.

Die Magnet Insel oder Kasperl der Liebhaber im Luftballon Zsp 3; 1802 VII. 13-án.

Das May-Fest der Schäfer B 1; 1802 V. 9-én.

Die marokanischen Schätze aus der Höhle Xaxa oder Kasperl der dreyviertel Zauberer Zsp 3; 1802 III. 23-án; 2-szer.

Der Maykranz Ritter und Teufelsgeschichte; 1801 VIII. 9-én.

Das Mädchen nach der Mode oder Kasperl der 30 jährige Praktikant L m. Ges. 3; 1802 VII. 15-én.

Die Männer und Weiber Bataillie oder Kasperl der lächerliche Flügelmann L; 1802 VI. 2-án.

Die Mäuse beym raizischen Wermut Po 2; 1801 III. 15-én; 2-szer.

Mina die Fee B 2; 1802 VIII. 20-án; 3-szor.

Die Morgenstunde auf dem Lande oder Der Deserteur aus dem Lager Desencäna B; 1802 IX. 29-én.

Die musikalischen Bauern B 1; 1801 VI. 31-én; 3-szor.

Mädchenlist oder der dumme junge Herr von Eipeldam L; 1801 IV. 24-én; 3-szor.

Die Müller von Kottendorf B; 1802 VI. 16-án.

Die Nachtmusik oder Kasperl die lebendige Statue aus dem Capitolium L 2; 1802 V. 1-én.

Nestor, oder der 1000 jährige Alte Neue grosse Zauber- und Maschinenkomödie m. Ges. und Feuerwerk 3; 1801 V. 30-án; 2-szer.

Der neue Schuldenmacher aus Wien L 3; 1801 IV. 23-án.

Die neuerfundene Mühle alte Weiber jung zu machen B; 1800 X. 17-én; 2-szer.

Die neueste Art Schulden ohne Geld zu zahlen oder Kasperl der doppelte Scinthio L 3; 1800 XI. 8-án.

Olivia Amenucci oder Weibertreu und Aprilvetter Ritter und Geistergeschichte nach Veit Webers Sagen der Vorzeit; 1801 VIII. 31-én.

Peterl und Paulina oder Kasperl den oder den L; 1802 VI. 29-én.

Peterl! Was macht denn der Paulerl L 2; 1801 IX. 8-án.

Der petrifizierte Tituskopf oder Die Reise nach Verona Eine neue, zum Lachen eingerichtete Komödie m. Ges.; 1801 IV. 6-án; 3-szor.

Prosperinens Blumenstrauss oder Kasperl der lächerliche Operist L 3; 1802 V. 19-én.

Das Pulverl Juck-Juck L 1; 1802 III. 17-én; 2-szer.

Quis ist's Po 1; 1801 XI. 22-én.

Die Rache des Zauberers Pasolisko Ein mit Kasperls Scherzen verfasstes sehr unterhaltendes Zsp 3; 1800 X. 9-én.

Die Raubritter vom schwarzen Bunde B 2; 1801 X. 13-án.

Das Rekrutentransport L 3; 1801 IX. 29-én; 2-szer.

Relson und Betty oder Schiffsbruch zu der Küste von Malabar Ein pantomimisches Wilden-Ballet 2; 1800 X. 10-én.

Ritter Fortunatus oder Das Beylager zu Albanien Ein ritterlich-komisches Volksstück 3; 1802 VI. 28-án.

Rolland der rasende oder Kasperl und Jackerl die furchtsamen Deserteurs Volksstück 3; 1802 VI. 22-én.

Der ruchlose Spanier oder Der steinerne Gast P; 1802 VI. 29-én.

Der Rudeldrucker Wastl Zauberstück und Hexenkomödie; 1801 VII. 30-án.

Die Rutscherey oder Alt und jung ist zweyerley B 1; 1801 V. 3-án; 2-szer.

Die Schafglocke oder Kasperl der lächerliche Haushofmeister L; 1802 V. 5-én.

Das Scheibenschiessen oder Kasperl der lächerliche Bräutigam im Fehleisen Po; 1801 IX. 22-én.

Das Schiffbruch der Liebenden oder Kasperl der lächerliche Tafel-decker L 3; 1800 XI. 15-én.

Der Schiffbruch oder Kasperls Ängsten unter den Hottentotten L 1; 1802 IX. 11-én.

Schildwacht, Tod und Teufel Po 1; 1801 VII. 12-én.

Der schlafende Collin oder Kasperl der betrogene Ehemann L 1; 1802 III. 25.

Die schlaue Wittwe L 2; 1801 VII. 16-án.

Die schöne Aepfeliebinn B 1; 1801 IX. 8-án; 2-szer.

Der schöne Adonis auf dem Lande oder Die sich rächende Liebe B 1; 1802 VI. 20-án.

Die schöne Bratwurstregerl Po 3; 1801 III. 20-án.

Das schöne Gärtnermädchen oder Wer das Glück hat, führt die Braut nach Haus B; 1801 VI. 6-án; 4-szer.

Der schöne Jakoberl und die pffiffige Nonnerl oder Das Bierhäusel des Cupido Ein Maschinen- und Zauberkomödie mit Gesang, Seeschlacht und Gefecht 3; 1801 VII. 25-én.

Das schöne Räubermädchen oder Kasperl der verzweifelte Liebhaber L 3; 1802 IX. 14-én; 2-szer.

Die schöne Zauberinn Jetta oder Der Wolfsbrunn Ein neues Feenmärchen mit orientalischem Ballet 3; 1801 VIII. 11-én.

Der Schuster-Feierabend oder Kasperl der geplagte Lehrjung L und Singspiel 5; 1800 X. 13-án; 2-szer.

Die schwarzbartigen Jungfrauen L 1; 1802 VII. 11-én; 2-szer.

Die schwarze Felsenkrufft oder Der Kasperl auf den Jakobifedern L; 1801 III. 12-én.

Die schwarze Katze Ein neues und lächerliches Mordspektakel; 1801 VIII. 29-én.

Der schwarze Ritter Ein Geistermärchen und Teufelsgeschichte mit Maschinen und Feuerwerk 3; 1801 VI. 13-án; 3-szor.

Die Seebettler B; 1802 IX. 26-án.

Das Seefest der Matrosen zu Amsterdam Englisches B; 1800 XI. 2-án; 4-szer.

Si fecisti nega est prima Regula L 1; 1802 V. 30-án.

Das silberne Namensfest des Hausherrn und das Fieber der Inwohner oder Der schwarze Jürgl L und Geistergeschichte 2; 1801 IV. 24-én.

Sommer und Winter oder Der Streit der Feen für Liebende Zauberballet 2; 1801 XI. 13-án; 2-szer.

Die Sonnenjungfrau I. II. B 2; 1801 VI. 20-án; 2-szer.

So prellt man die Füchse oder Kasperl der lustige Strohschneider L 2; 1802 V. 16-án.

Die spannlange Dame L 1; 1802 IX. 15-én.

Der Spaziergang auf dem Bloxberg Lächerliche Verkleidungskomödie; 1801 VI. 23-án.

Der Spiegelritter Ein heroisches B 2; 1800 X. 24-én; 2-szer.

Der Spieler L 2; 1801 VI. 4-én.

Die spröden Mädchen Ein ländliches B; 1801 VIII. 9-én.

Die spröden Schäferinnen oder Die verwandelten Liebhaber Bk 1; 1802 VI. 13-án.

Das spukende Haupt L 1; 1802 VII. 1-én.

Das spukende Schloss des Hrn Einhorn oder Kasperl der reisende Bediente Ein zum Lachen eingerichtetes L 2; 1800 X. 17-én.

Die spukende Wittwe L 3; 1802 IX. 28-án.

Die Steinmetze oder Das nächtliche Rendezvous B 2; 1802 VIII. 22-én; 2-szer.

Tantalus oder Die Urne des Todes Komisches Zsp mit Dekorazionen, Maschinen und Feuerwerk; 1801 IX. 6-án; 2-szer.

Die Teufelmühle Zauberballet 2; 1801 XI. 24-én.

Der Todtenwächter L 1; 1801 V. 25-én.

Treue und Jungfern Schwüre sind vergänglich oder Kasperl der lächerliche Bradweschel Komisches Volksstück 3; 1802 IV. 2-án.

Der Türkenkopf oder Der Invalide L 2; 1802 XI. 8-án.

Der Tyrolerwastel B 2; 1801 IV. 17-én; 2-szer.

Das Urteil des Pachus (sic!) oder Der Wunsch aller Mädchen Griechisch-mythologisch-pantomimisch-komisches B 2; 1801 VIII. 23-án.

Der ungarische Graf von Ehre oder Kasperl der lustige Kammerdiener L 3; 1802 VI. 15-én.

Die unsichtbare Dame Po 2; 1801 VIII. 13-án.

Das unterbrochene Hochzeitsfest oder Die geraubte Braut B 2; 1802 IX. 12-én.

Die Unterhaltung der Zigeuner Ein ungarisches B; 1801 III. 15-én.

Die übelgehüteten Mädchen oder Die Alte muss die Zeche bezahlen B 1; 1800 IV. 6-án; 2-szer.

Die Überbleibseln des Fasching oder Kasperl der lächerliche Rosenspieler L; 1802 III. 30-án.

Die übrig gebliebenen Jungfern im Fasching L 2; 1801 IV. 12-én; 1-szer.

Der Valeti Trunk des Bachus Mythologisch-pantomimisch-komisches B 2; 1801 XI. 22-én.

Die Verlobung in der Wiege oder Kasperl Herr und Diener in einer Person L; 1802 VI. 9-én.

Die verlohrene Wette oder Kasperl der lustige Nachtwächter L 3; 1801 XI. 4-én.

Die vernichtete Tirannei der Fee oder Kasperl der lächerliche Wahrsager Zsp 3; 1802 IX. 30-án.

Der versteinerte Kalif oder Kasperl der lächerliche Mechanikus L 3; 1802 IX. 9-én.

Der versteinerte Sultan oder Kasperl der glückliche Fischer Ein L und Zauberspiel 3; 1802 IV. 22-én.

Die viereckichte Hochzeit L; 1801 IX. 13-án; 2-szer.

Das Viergroschenherz oder Kasperl der tapfere Zibebenkadet L durchaus zum Lachen und vielen Lärm 3; 1801 VII. 9-én.

Die Vogel-Heerd oder So fängt man die Zeisige B 2; 1800 X. 26-án; 2-szer.

Die von der Göttin Minerva belebten und wieder zu Stein verwandelten Statuen Allegorisches B 1; 1801 VI. 21-én; 2-szer.

Die Wahl der Favorite oder Die Vermählung des Sultans Ein türkisches B 1; 1801 IV. 29-én; 2-szer.

Das Waldmädchen Ein russisches Stück m. Ges. 3, Z Wranitzki; 1801 X. 14-én; 3-szor.

Das Wander-Männchen oder Kasperl der listige Hofnarr L 3; 1800 XI. 11-én.

Was der März nicht will, das frist der April L 3; 1801 IV. 14-én.

Was einer erbaut, das der andere nieder oder Kasperl der dumme Bediente L; 1802 IV. 7-én.

Was einer gut macht, verdirbt der andere L 3; 1801 IV. 16-án.

Der Wechseltaler Po 3; 1801 V. 12.

Weiberlist oder Der schlafende Kolin L 1; 1802 VIII. 20-án.

Der weibliche Salzburger Student oder Kasperl mir geht was vor L 2; 1802 VI. 20-án.

Die Weinlöse in Tokay Ungarisches National B 3; 1801 XI. 11-én.

Die Weinlöse oder der durch den Zwerg betrogene Alte B 2; 1802 VIII. 15-én.

Die weisse Frau vom Berge Gespenstermärchen und Zauberspiel m. Ges. 3; 1801 X. 1-én; 3-szor.

Die weisse Frau II. Volksmärchen mit Dekorazionen, Sturm, Feuerwerk und Maschinen; 1801 XI. 3-án.

Der Weisse in der Grotte oder Das zerstörte Faunvergnügen B 2; 1802 VIII. 27-én; 3-szor.

Weiss und Rosenfarb B 1; 1802 VII. 14-én.

Die Werber oder Kasperl der lächerliche Rekrut L; 1802 V. 25-én.

Werther und Lotte im Komödiengassl oder Die Zusammenkunft bei den 7 Schwaben L m. Ges. und B 3; 1801 IV. 13-án; 2-szer.

Der Wirt vom grünen Dache oder alte Gewohnheiten sind schwer zu verlassen L; 1801 IX. 8-án.

Der Wolkenbruch L 1; 1801 XI. 13-án.

Zampas, König von Zipstein oder Zauberstreiche des Thepony Zsp 2; 1802 IV. 6-án.

Die Zauberbrille oder Kasperl der lächerliche Bräutigam Zauber-spiel 3; 1802 VII. 8-án.

Die Zauberflöte B 3; 1801 VII. 17-én; 4-szer.

Der Zauberdrache oder Kasperl der lächerliche Hexenmeister L und Zsp 3; 1802 VIII. 28-án.

Der Zauberkönig Witzliwutzly oder Kasperls Reise durch die Hölle Zsp 3; 1802 III. 13-án.

Der Zauberkönig Radimandes oder Kasperl der bezauberte Saukopf Zsp 3; 1802 IV. 1-én.

Der Zauberschlüssel oder Kasperls Reise in die Türkei Zsp 3; 1802 VIII. 3-án.

Der Zauberspiel oder Kasperl der närrische Maler L und Zsp 3; 1802 VI. 5-én.

Der Zauberspiel des Mugram oder Kasperl der lächerliche Geisterbanner Zsp m. Ges., 1802 VI. 30-án.

Die Zaubertrompete oder Arlequin auf Reisen P; 1801 V. 17-én; 3-szor.

Das Zigeunerlager B 1; 1802 III. 14-én; 2-szer.

Die Zusammenkunft der Pester im Frühling auf der Insel Bk; 1801 IV. 10-én.

15. 22. 26. L 1; 1801 X. 20-án; 2-szer.

Név és tárgymutató.¹⁾

- Abbälino, der grosse Bandit* 59. Bayer József 15, 23, 39, 43, 47, 58,
Die Abendstunde 20. 73, 84, 85.
Die abgedankten Offiziere oder Stand-
haftigkeit und Verzweiflung 21. Beaumarchais 18.
Abraham und Isak 23. Beck 58.
Achilles und Polyxena 43. *Das befreite Wien* 16.
Adelheid von Ponthien (Gebler drá-
 mája) 36. *Der beglückte Pirost oder Das be-*
Adelheid von Ponthien (Noverre *zauberte Posthorn* 83.
 balletje) 19. *Die beiden Füchse* (Une Folie) 78.
Adelheid von Rastenberg 74. *Die beiden Klacheln* 84.
Adelheid von Siegmar 18. Beil 74.
Adelheid von Wulffingen 48. *Die Belagerung von Ofen* 69.
Adolf der Treue 85. *Die Belagerung von Ipsilon* 55.
Afflisio 27. *Die belohnte Treue* 45.
Agnes Bernauerin 37, 44, 85. XIV. Benedek 74.
Albrechts Rache für Agnes 85. Benke József 58.
Alessandri 45. Berger T. B. 18.
Alexis 78. Bergopzoom J. B. 19, 34, 40—47, 64.
Aline 78. Berkeszi István 26.
Der alte Überall und Nirgends 57. Bernardon 11, 13, 14, 41, 68.
Amblingné 34. *Bernardon der dreissigjährige ABC*
Amor 20. *Schütz* 11.
Anfossi 45. *Bernardon der kalekutische Gross-*
Anna Boley 74. *mogul* 11.
Arlequin als Hausdieb seines Herrn *Bernardon im Tollhause* 11.
und als verzauberter Hund 52. Berner Félix 9—11, 12, 13.
Armida 43, 49. *Der Bernhardsberg* 78.
Arno 37. *Der Betrug von hinten und vorne*
Augenstein 61. *oder Kasperl der Advocat* 68.
L'Avare 82. Bianchi 84.
Azur 43, 59. Bindtner József 70.
Babo 37. Bladl 33, 84.
Banks 15. Blasko 26.
Der Barbier von Sevilien 18, 20. Bleyer Jakab 85.
Báróczi 6. Blondin 83.
Basarti 20. Blum, Herlossohn és Markgraf
Bászeli Ernő 85. 10, 31.
Batthyány Fülöp herceg 47. Blumauer 21, 37.
 Bogner 70.
 Boieldieu 78.

1) A „Függelék“-re nem vonatkozik. A dűlt betűs nevek szindarabok címei.

- Bondini 25, 26, 29.
 Böck 16.
 Brandes 16, 17, 37.
 Braun k. a. 23.
 Brawe 44.
Bruder Moritz der Sonderling 48.
 Brunian 42.
Die Brüder als Nebenbuhler 78.
 Bulla 19, 26, 28—30, 32—38, 40, 44,
 46, 64, 75.
 Burckhardt 21.
Der Burggeist 79.
 Busch Eugén 28, 44, 50, 53, 55, 58,
 62—67, 70—73, 76.
Der Bürgergeneral 74.
Die Bürgerschule 16.
 Calderon 5.
Camilla 43.
Camma 59.
 Castelli 70, 86.
 Catel 78.
 Cenzori utasítások 75—77.
Cesare in Farmacusa 43.
 Cherubini 78, 86.
Die christliche Judenbraut 43.
 Chronegk 44.
 Chudy 34.
 Cibulka Alajos 33, 52, 61, 63, 66, 67,
 71, 72, 75—78, 80, 84, 85.
 Cimarosa 45.
Clavigo 16, 38, 39, 49.
 Colmann 16, 17.
 Crettier Jakab 65.
Curd von Spartau 74.
Cymbeline 22.
 D'Alayrac 78.
Dämona, das Höckerweibchen 84.
 Déryné 84.
 Destouches 85.
Der deutsche Hausvater 36.
 Devrient Eduard 41.
 Diderot 36, 37, 39.
Dido 16, 17.
 Diericke 18.
 Dietelmeyer 23.
 Distler 66.
 Dittersdorf 40, 45, 49.
 Diwald 32.
Doktor Faust 70.
Doktor und Apotheker 33.
 Doleviczényi Sándor 63, 67, 76.
 Domaratius 84.
Das Donauweibchen 78, 79.
Don Carlos 49, 58.
Don Juan (Mozart) 78.
*Don Juan oder Das steinerne Gast-
 mal.* Ein Teufelsmärchen mit gut
 durchgewürzten Lustbarkeiten und
 kuriosen Sachen 68.
 Don Quijote 41, 85.
 Döbbelin 45.
*Die drei Bucklichten von Da-
 masko* 20.
Die drei Töchter 20.
*Der dumme Herr von Taddüdl oder
 Maskarill macht was anders* 69.
*Der dumme junge Herr von Eipel-
 dau* 69.
 Eberl 55.
 Eckhoff 16, 17.
Die edle Lüge 48.
Der edle Verbrecher 73.
Egymást bosszantók 58.
 Ehreneberg 31.
 Ehrimfeld 85.
Der Eilfertige 20.
Die eingebildeten Philosophen 33.
 Eloesser Arthur 35.
Emilia Galotti 16, 18, 37—39, 58,
 60, 81.
Ende gut, alles gut 22.
 Engel 37.
Die Entführung aus dem Serail 40.
*Der Erdgang zu Herresgrund oder
 Lieber sterben, als untreu sein* 68.
 Erdódy János gr. 23, 42, 86.
 Erdóly 61.
Erwine von Steinheim 21, 37.
 Eschenburg J. 38.
Essex 15, 16.
 Eszterházy 14, 86.
 Eszterházy József gr. helytartó
 63, 67.
 Eugenie 18.
Ewchen Humbrecht 38.
Der Fagottist 55, 56.
 Falbaire 18.

- Falk-család 72.
Die Familie Pumpernikel 80, 83.
Faniska 78.
Die Fee Drachomira oder Kasperl der teuflische Jäger 68.
 Fekete Mihály 33.
 Fénelon
 Fessl György 24.
Die Fiacker 55.
Fiesko 38, 49, 58, 81.
 Filtsch Eugén 33, 49.
Die Flüchtlinge im Schloss Theben oder Herzog Árpád Anführer der Magyaren und Bezwingen der Jazigen 69.
 Fournier Lujza 63, 84.
 Frasel 61, 62.
Die fröhlichen Ungarn 83.
Der Furchtsame 55.
 Fuss F. 59.
Fust von Stromberg 44.
Fürstengrösse 54.
Die Fürstin von Amalienburg 43.
Der Galeerensklave 18.
Gallora von Venedig 18.
 Gallus Medritsch 57, 58, 61, 81.
 Garrick 16, 17.
Gassner der zweite 38, 45, 49, 58.
 Gebler 18, 36.
 Gemmingen 36.
General Schlenzheim 39.
Der gerächte Agamemnon 19.
 Gewey 80.
 Gieseke 55, 56, 58.
 Girzik 42, 43, 49, 62, 63, 66, 67, 77, 84, 85.
 Gleich 79, 81.
 Gluck 49.
 Glückswerth Mihály 65.
 Goedeke 43.
 Goethe 21, 35, 38, 49, 58, 74, 79.
 Goldoni 36.
 Gorscheld Ádám 10.
 Gottsched 14, 17, 44.
Götz von Berlichingen 37, 38.
 Gozzi 70.
Die Grafen Guiscardi 31.
Graf von Olsbach 37.
Graf Waltron 37, 52.
 Gretry 40, 45, 78, 84.
 Grillparzer 57.
 Grossmann 18, 37.
Die Grossmut des Titus 43, 57.
La Grotta di Trofonio 40.
 Gualielmi 45.
 Gugitz G. 54.
Gulistan 78.
Die Gunst der Fürsten 15.
 Gurli 48.
Die gute Landesmutter 75.
 Gyürky Pál 77.
 Haas 62.
 Hafner 55.
 Hain A. 72.
 Haiwel 35.
Hamlet 15, 16, 38, 39, 49, 58, 81.
Hanns Klachel 84.
 Hanswurst 6, 9, 10, 11, 14, 18, 68.
 Harlekin 11, 18, 68, 70.
Harlekin der gekrönte König auf der Insel Liliputi 52.
Harlekins Reise über den Blocksberg oder Zauberei über Zauberei 52.
 Hasenhu Antal 69.
Hattyu Ilona oder Die Wittib von Ketskemét 49.
Die Haushaltung nach der Mode 16.
 Haydn 45, 49, 86.
Die heimliche Heirat 16, 17.
 Heinrich Gusztáv 43.
 Heiss 70.
 Henneberg 56.
Henriette oder Sie ist schon verheiratet 37.
 VIII. Henrik 74.
 Hensler 11, 57, 59, 60, 68, 78—80.
 Heppner 10, 13, 23, 47, 52.
Der Herbsttag 48.
 Herdt 62, 63.
Herr Rochus Pumpernikel 80, 83, 84.
 Heufeld 16, 21, 39.
Hieronimus Knicker 49.
 Hirschfeld 33, 85.
Die Hochzeit des Figaro 57.
 Gróf Hofmansegg 26, 27, 60.
 Hofmeister 56.
 Holberg 36.
Holqa 79.

- Die Horatier und Curiatier* 19.
Hora und Kloska 35.
 Hornitz 62.
 Hornung Antal 23, 32.
 Huber 11, 52, 79.
 Huberné 62.
Hungarns Gastfreiheit 43.
Die Hungarische Familie oder Unschuld schützt nicht immer vor Kabale 49.
 Hübner 59.
 Hülverding 13, 17, 18, 20.
 Ifland 17, 37, 44, 47, 48, 53, 54, 60, 81, 83.
Imogen 22.
Die Indianer in England 48.
 Jakobelli 46.
 Jandl Antal 52, 62, 67, 71, 72, 75, 78, 80, 85.
Die Jäger 37.
Jessica 39.
Johanna 78.
Johann von Nepomuk 46.
Johann von Schwaben 21, 37.
Jolantha 54.
 Jonas 22.
 II. József 21—23, 30, 32, 36, 45, 64.
Israels Wanderung 43, 84.
Die Juden 22.
Julius Caesar 49.
Julius von Tarent 38.
Die Jungfrau von Orleans 81.
Der Jurist und der Bauer 21, 36.
 Jünger 21, 36, 39, 44, 53.
Kabale und Liebe 38, 39, 49, 59, 81, 82.
 Kajetán 28.
Die Karavanne von Kairo 78.
Karl der V-te in Afrika 51.
Karolo Karolini 80.
 Gróf Károlyi 66.
Kaspar der Torringer 37.
 Kasperl 11, 68, 69, 71, 72.
Kasperl, der geplagte Lehenlakai 68.
Kasperl, der Operist auf der Ketskemeter Haide 68.
 Katona József 43.
Der Kaufmann von Venedig 38.
 Kazincy F. 6.
 Kees 83.
 Kempelen Farkas 31, 32.
 Kertbeny 12, 13, 72, 82.
 Kilián testvérek 65.
Das Kind der Liebe 48, 54.
Die Kindesmörderin 16, 17, 38.
 Kisfaludy Károly 49.
Klara von Hoheneichen 48.
 Klementine 18.
 Klinger 38.
Die kluge Frau im Walde 80.
 Koberweinné 34.
 Kobler gyermekek 83.
 Koháry 21.
 Komorzynski Egon 23, 57.
 Korompay 54, 74.
Die Korsare 78.
 Kotzebue 17, 47, 48, 53, 54, 59, 60, 74, 75, 80, 81, 85.
Der Königssohn aus Ithaka 56.
 Körner Zsófia 15.
 Kratter 54, 81.
 Kringsteiner 80.
 Krüger 83.
 Kumpf 22, 23, 40, 42, 43, 45.
 Kurz 9—11, 14, 41, 68.
 Lampel 35.
 Lanassa 84.
 Landerer 23.
Der Landsturm in Tirol 54.
 Laroche 68, 69.
 Laube H. 41.
Lear 49, 58, 81, 84.
Leben und Taten des Erzräubers Riesztics 69.
 Lebrun 78.
 Lefèvre 66.
 Lefévrené 62.
 Lehner Tóbiás 12, 20, 22, 24.
 Leisewitz 38.
 Lemierre 84.
 Leonini 73.
 Leonore 78.
 Lessing 16—18, 22, 36, 38, 45, 49, 58, 77, 81, 86.
 Lezzeni, Freiherr von 66.
Liebhaber und Nebenbuhler in einer Person 48.
 Liedemann Sámuel 65.

- Lodoiska* 78.
Lohn der Wahrheit 80.
Der Lorbeerkrantz 53.
 Lorenzo 39.
 Lukács Lajos 39.
Lumpen und Fetzen 69.
Das lustige Beilager 56, 63.
Der Lustig-Lebendig 56.
 Maar 31.
Macbeth 16, 39, 49, 58.
 Macher András 65.
 Maier J. 37, 44.
A makrancos hölgy 38, 45, 58, 81.
Die Maler
 Mária Terézia 11, 40.
Marie Montalban 78.
 Marinelli 55, 56, 68, 69, 84.
 Marivaux 36.
 Martini 45.
 Martinovics 59, 71.
Maske für Maske 36.
 Mayer 22, 23, 64.
Das Mädchen von Marienburg 54.
Medea 78.
Die Mediceern 16.
Medon
 Méhul 78.
 Meisl 80.
 Meissner 21, 37.
 Meister 79, 80, 85.
 Menner Anna 83.
 Menninger 3, 9, 10.
Menschenhass und Reue 48, 59.
Mérope 49.
 Meskó báró 62.
 Mihule Vencel 66.
Das Milchmädchen 18.
Der Millionär 80.
Der Minister 36.
Minna von Barnhelm 16, 18, 22, 38, 49, 58, 81.
 Misslivetschek 23.
Das Missverständnis 16.
Miss Sara Sampson 38.
Modesitten 80.
Der Mohr von Semegonda 79.
 Molière 82.
Montrose und Surrey 18.
 Mozart 18, 40, 56, 57, 59, 78, 86.
 Möller 37, 52.
 Müller Vencel 55, 56, 78, 84.
 Müllerné 62, 63, 66.
Die Mündel 37.
 Nagl-Zeidler 10, 35, 56, 68, 84.
Der Narr aus Zwang 43.
Nathan der Weise 45.
Der Neffe als Onkel 82.
 Nerissa 39.
 Neuber Karolina 14, 17.
Das Neu-Sonntagskind 55.
Nicht mehr als 6 Schüsseln 18, 37.
Die Nixe der Quelle bei Trentschin 79.
 Nostitz gróf 25.
 Noverre 18—20, 33, 41.
 Nuth 34, 46.
Der Oberamtmann und die Soldaten 18.
 Oberon 56.
 Oda 20.
Das öffentliche Geheimnis 78.
 Országh Sándor 30, 72.
Othello 16, 20, 22, 38, 58, 81.
Otto von Wittelsbach 37.
 Ovidius 53.
 Paísesello 33, 40, 45.
 Pálffyak 86.
 Palmira 53.
 Paneck 43, 61.
Der Papagei 48.
Der Parasit 82.
 Patachich püspök 45.
 Pauerspach 44.
 Pauly 77.
 Pär 78.
 Peisner Ignác 26.
Le père de famille 36, 39.
 Perinet 43, 55, 56.
Das Petermännchen 57, 59.
 Philotas 22.
Die Pilgrime von Mekka 49.
 Pistory 71.
Pizichi 55, 56.
 Porte János 83.
 Portia 39.
Prellerei über Prellerei 74.
Prinz Schnudi und Evakathel 34, 55.
 Prölss 16, 59.
Die Quälgeister 58.

- Ráday Pál gróf 76.
Raoul der Blaubart 78.
Die Räuber 38, 49, 58, 59, 81, 82.
 Rautenstrauch 21, 36, 44.
 Raymann 43.
Der redliche Ungar 45, 49.
 Reischl 23—25.
 Rethaller 74.
Die Reue nach der Tat 44.
 III. Richard 38, 41, 44.
Richard Löwenherz 78, 84.
 Richter I. 44.
Rinaldo Rinaldini 80.
Ripheus 84.
Rollas Tod 59.
Romeo und Julia 22, 38, 49, 58, 81.
 Rommel O. 55.
Die Rondelle an der Donau 85.
Der rote Turm in Wien 79.
 Rotter 42.
 Rousseau 48.
 Rub 45, 46, 83, 85.
Rudolf von Felseck 54.
 Rupp Jakab 13.
 Rünner X. F. 33, 77.
 Salieri 40, 45, 59.
 Sannens 83.
 Sarastro 61.
Sargino 78.
 Sarti 45.
 Schams 9, 31, 72.
Der Schatzgräber 78.
Der Scheerenschleifer 18
 Schienagel 42, 62, 63.
 Schikaneder 22—24, 52, 55, 56, 59,
 69, 79, 80.
 Schildbach 80.
 Schiller 36, 38, 49, 58, 59, 75, 81, 82, 86.
 Schilson br. 13.
 Schink 38, 45, 81.
 Schlegel I. E. 44.
Das Schloss Montenero 78.
 Schlögl 70.
 Schmall Lajos 10.
 Schmallögger család 19, 24—26, 29,
 32, 33.
 Schmallögger Johanna 18, 19, 21, 22,
 24—26, 29, 34.
 Schmallögger József 19, 22, 28, 33 64.
 Schmallögger Károly 19, 33, 35.
 Schmidt Chr. H. 15.
 Schmidt 10, 45.
 Schmidtmann 84.
 Schmidts 62.
Der Schneider und sein Sohn 59.
 Schönstein 32.
 Schrott 42.
 Schröder 16, 17, 21, 36, 39, 40, 44,
 45, 47, 58, 60, 72.
Die Schule der Eifersüchtigen 23.
Die Schule der Liebe 57.
 Schüller 52, 67.
 Schwachhofer Ignác 66.
 Schwarz György 42.
Die Schweizer-Familie 78.
Die Schwester von Prag 56.
 Seipp 29, 45.
Der seltene Prozess 80.
 Semiramis 49.
 Shakespeare 5, 15, 22, 39, 44, 45, 47,
 48, 58, 75, 78, 81, 86.
 Shylock 39.
 Skopek 52.
Sok hühó semmiért 58.
 Solié 78.
 Sonnenfels 14, 21, 41.
Die Sonnenjungfrau 48, 75.
Der Spiegel von Arkadien 53, 56, 59.
 Spiess 39, 48, 57.
 Stegmayer 79, 80, 81.
 Stelzer 77, 85.
Stephan der I. König von Ungarn
 42, 49.
 Ifj. Stephanie 16, 17, 18, 37, 39, 41,
 44, 48.
 Id. Stephanie 18.
Das Sternmädchen im Maidlinger
Walde 79.
 Sternschütz 51.
 Stöger 277.
 Stranitzky 11, 68.
 Sturm und Drang 17, 36, 38, 44, 48.
Der Sturm von Boxberg 37.
 Süßmeyer 56, 59.
 Szapáry 26.
 Szentiványi Márkus 77.
Tartuffe der II. 74.
Telemach und Calypso 35.

- Tellerné 34, 62.
 Tellheim 16.
Die Tempelherrn 53.
 Teuber Oszkár 15, 16, 26, 29, 47.
Der Teufelstein in Mödlingen 79.
Die Teufelmühle am Wienerberg 79.
 Thaddädl 11, 69, 70.
Die Titelsucht 83.
 Tóbiás 23.
 Törning 37.
 Trättner Mátyás 65.
Der travestierte Hamlet 55, 58.
Die Trudenhöhle im Wienerwald 79.
 Tuzcek Vince Ferrarius 43, 84.
Turandot 70, 82.
Der Turm von Göttenburg 78.
 Tuschl Sebestyén 24, 25, 26, 27, 28,
 29, 30, 34, 41, 42, 46, 64, 65, 66,
 67, 70, 71.
 Umlauf 49.
Der unruhige Wanderer II. 82.
Das unterbrochene Opferfest 53.
Unterschied bei den Dienstbewer-
bungen 16, 17.
 Unvatter János 10.
 Unwerth 19, 46, 47, 48, 49, 50, 52,
 56, 64.
 Váli 9, 12, 61, 62.
Velencei Kalmár 38, 39.
Verbrechen aus Ehrsucht 37.
 Vértesy Jenő 85.
Der Vetter von Lissabon 72.
Die vier Haymonskinder 79, 84.
A vihar 78, 81.
 Vogel 81.
 Vogt János 10.
 Voltaire 36, 49.
 Vulpius 80.
 Wagner H. L. 16, 17, 38, 44.
Die wahre Beständigkeit 45.
 Wahr Károly 6, 11, 13, 14, 15, 16, 17,
 18, 19, 29.
Die Waldmänner 56.
Das Waldweibchen 79.
Die Wankelmütige 49.
 Wappler 34.
Der Wasserträger von Paris
 Wawrick 62, 66.
 Wäser 16.
 Weber Simon Péter 49.
Weiberehre 54.
Die Weiberkur 78.
Der weibliche Jakobinerklub 48.
 Weidmann 16, 21, 44.
 Weigl 49, 78.
 Weilen, Alexander von 16, 21, 27,
 39, 41.
 Weini 61.
 Weinmüller 61.
 Der Weise 16.
 Weisse 22, 44.
 Weissenthurn Johanna 81.
 Weisskern 41.
 Wendinger 10.
Werther und Lotte im Komödien-
gassl od. Die Zusammenkunft bei
den 7 Schwaben 69.
 Wieting 46, 62, 77.
A windsori vig nők 81.
 Winter 78.
Die Wittve und das Reitpferd 74.
Wohltaten unter Anverwandten 18.
Die Wölfe in der Heerde 40.
 Wranitzky 49, 56.
 Wurzbach 58, 84.
 Zach 61.
Die Zauberflöte 56, 59, 60.
Das Zauberschloss in Ungarn 85.
Zayre 36.
Zemire und Azor 40, 45.
Der zerrissene Brief 83.
 Ziba 73.
 Ziegler F. W. 48, 54, 60, 67, 81.
Die Zigeuner 78.
 Zöllner család 47, 52.
 Zöllner Frigyes 47, 52, 62, 67, 77, 84.
 Zöllner Fülöp 47, 84.
 Zöllner Jozéfa 47.
 Zöllner Klára 47.
 Zschokke 59, 82.
Das zweite Capitel 78.
Zwei Worte 78.
Die Zwillinge 38.

